T.C.
RECEP TAYYİP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLİĞİ

KARİKATÜRLERLE ZENGİNLEŞTİRİLMİŞ SOSYAL BİLGİLER DERSİNİN ÖĞRENCİLERİN AKADEMİK BAŞARI, TUTUM VE GÖRSEL OKURYAZARLIĞINA ETKİLERİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Murat TOSUN

Danışman
Prof. Dr. İlhan TURAN

RİZE
2024

KABUL VE ONAY

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalında, Prof. Dr. İlhan TURAN danışmanlığında, Murat TOSUN tarafından hazırlanan *Karikatürlerle Zenginleştirilmiş Sosyal Bilgiler Dersinin Öğrencilerin Akademik Başarı, Tutum ve Görsel Okuryazarlığına Etkileri* adlı bu tez çalışması, 05/08/2024 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği/~~oy çokluğu~~yla başarılı bulunarak jürimiz tarafından **Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri		**Unvanı, Adı SOYADI**	**İmza**
Başkan	:	Doç. Dr. Ayşe SEYHAN	
Üye	:	Prof. Dr. İlhan TURAN	
Üye	:	Doç. Dr. Ali İLHAN	

ETİK BEYAN

Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Tezli Yüksek Lisans Programından mezun olmak üzere teslim ettiğim “Karikatürlerle Zenginleştirilmiş Sosyal Bilgiler Dersinin Öğrencilerin Akademik Başarı, Tutum ve Görsel Okuryazarlığına Etkileri” adlı tezim, bilim ve araştırma etiği prensiplerine riayet edilerek tarafımdan yazılmıştır.

Tez çalışmamda, başka kaynaklardan aktarılan bütün bilgi ve alıntılar, Enstitünüz Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak açıkça gösterilmiştir. Kaynağı gösterilenler dışında kalan bütün bilgiler uygun araştırma yöntemi kullanılarak tarafımdan edinilmiş ve esere bu şekilde yansıtılmıştır. Şahsıma ait olmayan hiçbir bilgi, kasıt veya kusurlar, şahsıma aitmiş gibi gösterilmemiştir. İnternet kaynakları dâhil, sahibine/kaynağına atıf yapılmaksızın hiçbir bilgi kullanılmamıştır. Aksinin ortaya çıkması halinde doğacak bütün hukuki, idari, akademik ve etik sorumluluk tarafıma ait olacaktır. Eserin tesliminden sonra herhangi bir zamanda, bilim etiğine aykırılık tespit edilmesi ve / veya eserimle ilgili intihal veya intihal şeklinde anlaşılacak bir durumun ortaya çıkması halinde; Üniversiteniz ve eğitim kadronuzun hiçbir şekilde sorumlu tutulmayacağını hür irademle kabul, beyan ve taahhüt ederim.
05/08/2024

Murat TOSUN

ÖN SÖZ

Sosyal bilgiler dersinin karikatürlerle zenginleştirilmesiyle ortaya konulan eğitimin, akademik başarı, tutum ve görsel okuryazarlığa etkilerini belirleme amacı taşıyan araştırmamda, araştırmamın her aşamasında bilgi birikimleriyle değerli görüşlerini eksik etmeyen ve araştırmacı tarafından hazırlanan ölçeklerin son halini almasını sağlayan Prof. Dr. İlhan TURAN'a;

Araştırmacı tarafından hazırlanan Başarı Testine öğretmen görüşleriyle emeği geçen sosyal bilgiler öğretmenleri; adının yazılmasını istemeyen öğretmen, Ercan KOÇAN, Erman KALYONCU ve Fatih BALTACI'ya;

Araştırmacı tarafından hazırlanan ölçme araçlarına uzman görüşlerini sunan, Doç. Dr. Adem BELDAĞ'a, Doç. Dr. Ayşe SEYHAN'a, Doç. Dr. Fatih ÖZTÜRK'e ve Dr. İbrahim YAHŞİ'ye;

Araştırma süreçlerine sınıflarını açtıkları için Hülya AKSOY SARIHAN ve Kürşat AY'a;

Okullardaki süreçlerde onay veren okul yönetimlerine ve pilot uygulama aşamasında soruları çözen 8. Sınıf öğrencilerine;

Tez metninin yazımında, çevredeki gürültülerden en az düzeyde etkilenmem için çabalayan odaklanmamı arttırmak adına sözlü desteklerini de sunan anne ve babama;

teşekkür ederim.

Murat TOSUN

RİZE / 2024

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY.....I
ETİK BEYAN.....II
ÖN SÖZ.....III
İÇİNDEKİLER.....IV
ÖZET.....X
ABSTRACT.....XI
KISALTMALAR.....XII
TABLOLAR LİSTESİ.....XIII
ŞEKİLLER LİSTESİ.....XV
GİRİŞ.....1
1. KURAMSAL BÖLÜM.....12
1.1. Görseller ve Görsel Okuryazarlık.....12
1.1.1. Görsellerin Öğrenmedeki Etkisi.....12
1.1.2. Görsel Algı Kuramı.....13
1.1.2.1. Görsel Tasarım Ögeleri.....13
1.1.2.1.1. Nokta ve Çizgi.....13
1.1.2.1.2. Biçim.....14
1.1.2.1.3. Renk.....14
1.1.2.1.4. Doku.....14
1.1.2.1.5. Şekil.....14
1.1.2.1.6. Boşluk.....14
1.1.2.2. Görsel Tasarım İlkeleri.....15
1.1.2.2.1. Şekil ve Zemin İlişkisi.....15
1.1.2.2.2. Benzerlik.....15
1.1.2.2.3. Yakınlık.....16
1.1.2.2.4. Tamamlama.....16
1.1.2.2.5. Süreklilik.....16
1.1.2.2.6. Basitlik.....16
1.1.3. Görsel Okuryazarlığa Olan Gereksinim.....16
1.1.3.1. Görsel Yazarın Görsel Okura İlişkin Bilmesi Gerekenler.....17
1.1.3.2. Görsel Algı.....17

1.1.3.2.1. Görsel Algı İmge İlişkisi.....18
1.1.4. Kişilerde Görsel Okuryazar Olma Ölçütleri.....19
1.1.5. Görsel Okuryazarlığın Kişilerce Kazanılıp Arttırılması.....19
1.1.5.1. Görsel Okuryazarlığın Rastlantısal Olarak Artması.....20
1.1.5.2. Görsel Okuryazarlığın Planlı Eğitimle Arttırılması.....21
1.1.6. Görsel Okuryazarlığın Yararları.....21
1.1.6.1. Görseller Kullanarak İletişim.....22
1.1.7. Görsel Dil.....22
1.1.7.1. Görsel Dil ve Sözel Dil.....24
1.1.7.2. Yazı Dili ve Görsel Dil.....24
1.2. Karikatür.....25
1.2.1. Karikatürün Ortaya Çıkışı.....25
1.2.1.1. Karikatürün Karikatür Adıyla Ortaya Çıkışı.....26
1.2.1.2. Ülkemizde Karikatür Tarihinden Bazı Önemli Durumlar.....27
1.2.2. Karikatürü Karikatür Yapan Özellikler.....28
1.2.2.1. Karikatürde Sanat/Çizgi.....29
1.2.2.2. Karikatürde Düşünce Unsuru.....30
1.2.2.3. Karikatürde Güldürü (Mizah) Unsuru.....30
1.2.3. Karikatür Çizerinin Karikatüre Kattığı Özellikler.....32
1.2.3.1. Karikatür Oluşturma Açısından Gelişim Sağlayan Yaşantılar.....33
1.2.3.2. Okurun Karikatürü Anlamasını Sağlamasının Gerekliliği.....33
1.2.4. Karikatürün Okuruna Yararlı Bazı Özellikleri.....34
1.2.5. Yazılı Karikatürler ve Yazısız Karikatürlerde Evrensellik.....35
1.2.6. Elektronik Görsel Dosyası Karikatürlerin Özellikleri.....37
1.2.6.1. Karikatürlerin Elektronik Dosya Biçimleri.....37
1.3. Karikatürün Eğitimdeki Yeri.....39
1.3.1. Derslerde Görsel Kullanılmasındaki Gereklilik.....39
1.3.2. Derslerde Karikatür Kullanılmasının Yararları.....40
1.3.2.1. Derslerde Karikatür Kullanımının Öğrencilere Kalıcı İzli Yararları. .43
1.3.3. Eğitimde Kullanılacak Karikatürlerin Özellikleri.....44
1.3.3.1. Derslerin Karikatürle İşlenmesinde Dikkat Edilmesi Gerekenler.....45
1.3.3.2. Öğretmenleri Derslerde Karikatür Kullanmamaya İten Nedenler.....46

1.3.4. Sosyal Bilgiler Öğretiminde Karikatür Kullanımı.....47
1.3.4.1. Sosyal Bilgiler Dersinde Karikatür Nerelerde Kullanılabilir Sorusuna Örnek Yanıtlar.....48
1.3.4.2. Sosyal Bilgiler Öğretiminde Karikatür Kullanımının Yararları.....49
1.4. Bu Araştırmayla Benzer Özellik Taşıyan Araştırmalardan Sonuçlar.....49
1.4.1. Yurt İçinden Araştırmalardan Sonuçlar.....49
1.4.2. Yurt Dışı Araştırmalardan Sonuçlar.....54
2. YÖNTEM.....57
2.1. Araştırmanın Deseni.....57
2.1.1. Araştırmanın Nicel Boyutunun Deseni.....58
2.1.2. Araştırmanın Nitel Boyutunun Deseni.....59
2.2. Evren Örneklem.....60
2.3. Veri Toplama Araçları.....60
2.3.1. Araştırmanın Nicel Bileşeninde Yer Alan Veri Toplama Araçları.....60
2.3.1.1. Sosyal Bilgiler Dersi Başarı Testi.....60
2.3.1.1.1. Pilot Uygulama.....61
2.3.1.1.1.1. Pilot Uygulama Sonrası Güvenilirlik Analizleri.....62
2.3.1.2. Görsel Okuryazarlık Yeterlilikleri Ölçeği.....64
2.3.1.3. Sosyal Bilgiler Dersine Yönelik Tutum Ölçeği.....64
2.3.2. Araştırmanın Nitel Boyutunda Kullanılan Ölçme Aracı.....65
2.3.2.1. Açık Uçlu Soru Formu.....65
2.4. Uygulama Süreci.....65
2.4.1. Karikatürle Zenginleştirilmiş Ders Planlarının Hazırlama Süreci.....67
2.5. Verilerin toplanması.....67
2.6. Verilerin Analizi.....68
3. BULGULAR VE YORUMLAR.....72
3.1. Nicel Verilerden Elde Edilen Bulgular.....72
3.1.1. Sosyal Bilgiler Dersi Başarı Testi'ne İlişkin Bulgular.....72
3.1.1.1. Deney Grubu ve Kontrol Grubunun Sosyal Bilgiler Dersi Başarı Testi Ön-Test Bulguları.....72
3.1.1.2. Deney Grubunun Sosyal Bilgiler Dersi Başarı Testi Ön-Test ve Son-Test Bulguları.....73

3.1.1.3. Kontrol Grubunun Sosyal Bilgiler Dersi Başarı Testi Ön-Test ve Son-Test Bulguları....74
3.1.1.4. Deney Grubu ve Kontrol Grubunun Sosyal Bilgiler Dersi Başarı Testi Son-Test Bulguları....74
3.1.2. Görsel Okuryazarlık Yeterlilikleri Ölçeği'ne İlişkin Bulgular....75
3.1.2.1. Deney Grubu ve Kontrol Grubunun Görsel Okuryazarlık Yeterlilikleri Ölçeği Ön-Test Bulguları....75
3.1.2.2. Deney Grubunun Görsel Okuryazarlık Yeterlilikleri Ölçeği Ön-Test ve Son-Test Bulguları....76
3.1.2.3. Kontrol Grubunun Görsel Okuryazarlık Yeterlilikleri Ölçeği Ön-Test ve Son-Test Bulguları....76
3.1.2.4. Deney Grubu ve Kontrol Grubunun Görsel Okuryazarlık Yeterlilikleri Ölçeği Son-Test Bulguları....77
3.1.3. Sosyal Bilgiler Dersine Yönelik Tutum Ölçeği'nden Elde Edilen Bulgular 78
3.1.3.1. Deney Grubu ve Kontrol Grubunun Sosyal Bilgiler Dersine Yönelik Tutum Ölçeği Ön-Test Bulguları....78
3.1.3.2. Deney Grubunun Sosyal Bilgiler Dersine Yönelik Tutum Ölçeği Ön-Test ve Son-Test Bulguları....78
3.1.3.3. Kontrol Grubunun Sosyal Bilgiler Dersine Yönelik Tutum Ölçeği Ön-Test ve Son-Test Bulguları....79
3.1.3.4. Deney Grubu ve Kontrol Grubunun Sosyal Bilgiler Dersine Yönelik Tutum Ölçeği Son-Test Bulguları....80
3.2. Nitel Verilerden Elde Edilen Bulgular....80
3.2.1. Açık Uçlu Soru Formu Sorularına Verilen Yanıtlardan Elde Edilen Bulgular....80
3.2.1.1. Açık Uçlu Soru Formu Birinci Soruya Verilen Yanıtlardan Elde Edilen Bulgular....81
3.2.1.2. Açık Uçlu Soru Formu İkinci Soruya Verilen Yanıtlardan Elde Edilen Bulgular....82
3.2.1.3. Açık Uçlu Soru Formu Üçüncü Soruya Verilen Yanıtlardan Elde Edilen Bulgular....83

3.2.1.4. Açık Uçlu Soru Formu Dördüncü Soruya Verilen Yanıtlardan Elde Edilen Bulgular.....85
3.2.1.5. Açık Uçlu Soru Formu Beşinci Soruya Verilen Yanıtlardan Elde Edilen Bulgular.....90
3.2.1.6. Açık Uçlu Soru Formu Altıncı Soruya Verilen Yanıtlardan Elde Edilen Bulgular.....92
3.2.1.7. Açık Uçlu Soru Formu Yedinci Soruya Verilen Yanıtlardan Elde Edilen Bulgular.....93
4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER.....96
4.1. Sonuç ve Tartışma.....96
4.1.1. Birinci Alt Problemin Yanıtını İçeren Sonuç ve Tartışma.....96
4.1.2. İkinci Alt Problemin Yanıtını İçeren Sonuç ve Tartışma.....96
4.1.3. Üçüncü Alt Problemin Yanıtını İçeren Sonuç ve Tartışma.....97
4.1.4. Dördüncü Alt Problemin Yanıtını İçeren Sonuç ve Tartışma.....97
4.1.5. Beşinci Alt Problemin Yanıtını İçeren Sonuç ve Tartışma.....99
4.1.6. Altıncı Alt Problemin Yanıtını İçeren Sonuç ve Tartışma.....100
4.1.7. Yedinci Alt Problemin Yanıtını İçeren Sonuç ve Tartışma.....101
4.1.8. Sekizinci Alt Problemin Yanıtını İçeren Sonuç ve Tartışma.....101
4.1.9. Dokuzuncu Alt Problemin Yanıtını İçeren Sonuç ve Tartışma.....103
4.1.10. Onuncu Alt Problemin Yanıtını İçeren Sonuç ve Tartışma.....103
4.1.11. On Birinci Alt Problemin Yanıtını İçeren Sonuç ve Tartışma.....103
4.1.12. On İkinci Alt Problemin Yanıtını İçeren Sonuç ve Tartışma.....104
4.1.13. On Üçüncü Alt Problemin Yanıtını İçeren Sonuç ve Tartışma.....105
4.1.14. On Dördüncü Alt Problemin Yanıtını İçeren Sonuç ve Tartışma.....106
4.1.14.1. Açık Uçlu Soru Formu 1. Sorudan Elde Edilen Sonuçlar ve Tartışma 106
4.1.14.2. Açık Uçlu Soru Formu 2. Sorudan Elde Edilen Sonuçlar ve Tartışma 106
4.1.14.3. Açık Uçlu Soru Formu 3. Sorudan Elde Edilen Sonuçlar ve Tartışma 107
4.1.14.4. Açık Uçlu Soru Formu 2. ve 3. Sorudan Elde Edilen Ortak Sonuçlar ve Tartışma.....107

4.1.14.5. Açık Uçlu Soru Formu 4. Sorudan Elde Edilen Sonuçlar ve Tartışma 107
4.1.14.6. Açık Uçlu Soru Formu 5. Sorudan Elde Edilen Sonuçlar ve Tartışma 108
4.1.14.7. Açık Uçlu Soru Formu 6. Sorudan Elde Edilen Sonuçlar ve Tartışma 108
4.1.14.8. Açık Uçlu Soru Formu 7. Sorudan Elde Edilen Sonuçlar ve Tartışma 108
4.1.14.9. Açık Uçlu Soru Formundan Elde Edilen Genel Sonuç.....109
4.1.15. On Beşinci Alt Problemin Yanıtını İçeren Sonuç ve Tartışma.....110
4.2. Öneriler.....111
4.2.1. Benzer Araştırmalar için Öneriler.....111
4.2.2. Derslerinde Karikatür Kullanmak İsteyen Öğretmenlere Yönelik Öneriler 112
4.2.3. Karikatürlerin Eğitimde Kullanımının Alt yapısını Oluşturma yönünden öneriler.....112
KAYNAKÇA.....113
EKLER.....126
ETİK KURUL KARARI.....190

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Ana Bilim Dalı : Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi
Tez Türü : Yüksek lisans tezi
Danışman : Prof. Dr. İlhan Turan
Hazırlayan : Murat Tosun
Yıl : 2024
Sayfa Sayısı : 189

ÖZET

KARİKATÜRLERLE ZENGİNLEŞTİRİLMİŞ SOSYAL BİLGİLER DERSİNİN ÖĞRENCİLERİN AKADEMİK BAŞARI, TUTUM VE GÖRSEL OKURYAZARLIĞINA ETKİLERİ

Bu araştırma, Sosyal Bilgiler dersinin karikatürlerle zenginleştirilmesiyle ortaya konulan eğitimin, akademik başarı, tutum ve görsel okuryazarlığa etkilerini belirlemek amacıyla tasarlanmış, karma bir araştırma özelliği taşımaktadır. Araştırmada, nicel verilerin daha baskın olduğu gömülü desen kullanılmıştır. Araştırmanın nicel boyutunun deseni olarak, ön-test son-test kontrol gruplu desen modeli kullanılmıştır. Bu bağlamda, Artvin ili sınırları içerisinde bir devlet ortaokulunda araştırma gerçekleştirilmiştir. Çalışma grubu 7. Sınıflardan oluşmuştur. Deney grubu 22, kontrol grubu 23 katılımcıdan oluşmuştur. Bu iki gruba uygulama öncesinde, ön-test olarak araştırmacı tarafından hazırlanıp pilot uygulaması yapılan "Sosyal Bilgiler Dersi Başarı Testi"nin yanı sıra, "Görsel Okuryazarlık Yeterlilikleri Ölçeği" ve "Sosyal Bilgiler Dersine Yönelik Tutum Ölçeği" adlarını taşıyan oluşturucularından izin alınarak kullanılan iki ölçek, araştırmanın nicel boyutunu oluşturmaktadır. Adı geçen bu ölçekleri, gereken tüm izinlerin alınmasının ardından, ön-test olarak bu iki grup katılımcılarının çözmesi sağlanmıştır. Ön-testlerin ardından grupların hangisinin deney grubu olacağı belirlenmiştir. Deney grubuna, araştırmacı tarafından çizilip hazırlanan karikatürlerle zenginleştirilmiş olarak hazırlanan ders planıyla "Üretim, Dağıtım ve Tüketim" öğrenme alanı içeriği boyunca süren karikatürlerle zenginleştirilmiş ders işleme uygulaması gerçekleştirilmiştir. Kontrol grubunaysa, aynı öğrenme alanı soru cevap ve tartışma yöntemleriyle işlenerek uygulanmıştır. Araştırma sürecinin ardından, ön-test olarak kullanılan testlerin içeriği değiştirilmeden son-test olarak iki grubun da çözmesi sağlanmıştır. Ardından da araştırmanın nitel boyutunu oluşturan araştırmacı tarafından hazırlanıp izin süreçleri tamamlanan 7 adet açık uçlu sorudan oluşan "Açık Uçlu Soru Formu", yalnızca deney grubu katılımcıları tarafından yanıtlanmıştır.

Uygulama sürecinde kullanılan ölçme araçlarından elde edilen nicel bulgular, normallik varsayımlarından diğerlerini taşımasına rağmen, her iki grupta da 30 katılımcıdan az sayıda katılımcıdan bulunması nedeniyle, normallik varsayımını karşılayamamıştır. Bu nedenle, t testinin yerine bu testin normal olmayan dağılımlarda kullanılan parametrik olmayan alternatifleri kullanılmıştır. Bu bağlamda, iki grubun aynı süreçte gerçekleştirilen aynı testlerinin puanlarının birbiriyle karşılaştırıldığı durumlarda Man Whittney U, deney grubunun ön-test ve son-test puanları karşılaştırılırken Wilcoxon testi kullanılmıştır. Kontrol grubunun ön-test ve son-test puanları da aynı şekilde karşılaştırılmıştır. Karşılaştırmalar sonrası elde edilen sonuçlara göre bu araştırmada, karikatürlerle zenginleştirilmiş Sosyal Bilgiler dersinin; akademik başarıyı, derslerin anlatım, soru cevap ve tartışma yöntemlerinin bir arada işlenmesinden daha çok arttırdığı, Sosyal Bilgiler dersine karşı tutumu ve görsel okuryazarlığı değiştirmediği sonuçlarına ulaşılmıştır. Analizlerde elde edilen nitel sonuçlara göre ise katılımcıların karikatürlerle zenginleştirilmiş ders işleme süreçlerine olumlu bakış açısı taşıdıkları sonucuna varılmıştır. Bu sonuç nicel sonuçlarla bütünleşik ele alındığında bu araştırma için olumlu bakış açısının ders başarısıyla pozitif ilişkisi bulunduğu, görsel okuryazarlık ve Sosyal Bilgiler dersine olan tutum konusundaysa etkisiz olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: karikatür, eğitim, sosyal bilgiler, görsel okuryazarlık, öğretim

Recep Tayyip Erdogan University Institute of Graduate Studies
Department : Turkish and Social Sciences Education
Thesis Type : Master's Thesis
Supervisor : Prof. Dr. İlhan Turan
Author : Murat Tosun
Year : 2024
Pages : 189

ABSTRACT

THE EFFECTS OF SOCİAL STUDİES COURSE ENRİCHED WİTH CARTOONS ON STUDENTS' ACADEMİC SUCCESS, ATTİTUDE, AND VİSUAL LİTERACY

This research is designed to determine the effects of Social Studies education enriched with cartoons on academic achievement, attitudes, and visual Literacy, employing a mixed-method research approach. In the study, an embedded design was employed, with quantitative data being more dominant. The research utilized a pre-test post-test control group design model for the quantitative dimension. In this context, the research was conducted at a state secondary school within the borders of Artvin province. The study group consisted of 7th-grade students. The experimental group included 22 participants, while the control group comprised 23 participants. Prior to the implementation, both groups were administered two scales: the "Social Studies Achievement Test", prepared by the researcher and piloted as a pre-test, and the "Visual Literacy Competency Scale" and "Attitude Scale Toward Social Studies", which were used with permission from their developers. These scales formed the quantitative dimension of the research. After obtaining all the necessary permissions, these scales were administered as a pre-test to both groups of participants. After the pre-tests, it was determined which of the groups would be the experimental group. The experimental group received instruction using a lesson plan enriched with cartoons drawn and prepared by the researcher, covering the content of the "Production, Distribution, and Consumption" learning area throughout the implementation. In the control group, the same learning area was taught using questions-and-answer and Discussion methods. After the research process, the tests that were used as pre-tests, without any content changes, were administered again as post-tests to both groups. Subsequently, the "Open-Ended Question Form" consisting of 7 open-ended questions prepared by the researcher and approved through the necessary permissions, which constituted the qualitative dimension of the study, was answered only by the participants in the experimental group.

Althoug the quantitative data obtained from the measurement tools used during the implementation process met other assumptions of normality, the normality assumption could not be fulfilled due to the number of participants in both groups being fewer than 30. Therefore, instead of the t-test, its non-parametric alternatives, which are used for non-normal distributions, were employed. In this context, the Mann-Whitney U test was used to compare the scores of the two groups on the same tests conducted during the same process, while the Wilcoxon test was employed to compare the pre-test and post-test scores of the experimental group. The pre-test and post-test scores of the control group were similarly compared in the same manner. According to the results obtained from the comparisons, this study concluded that Social Studies lessons enriched with cartoons increased academic achievement more than the combined use of lecture, questions-answer, and Discussion methods. However, the lessons did not significantly affect students' attitudes toward Social Studies or their visual literacy. According to the qualitative results obtained from the analyses, it was concluded that participants had a positive perspective on the teaching process enriched with cartoons. When this result is considered in conjunction with the quantitative findings, it was concluded that the positive perspective on the lesson had a positive relationship with academic achievement but no significant impact on visual Literacy or attitudes toward Social Studies.

Keyword:cartoons, education, social studies, visual literacy, instruction

KISALTMALAR

MEB	:	Milli Eğitim Bakanlığı
N	:	Kişi sayısı
p	:	Madde güçlüğü sembolü
p	:	Anlamlılık değeri
r	:	Madde ayırt ediciliği sembolü
ss	:	Standart sapma
t.y.	:	Tarih yok
vb	:	ve benzeri
vd.		ve diğerleri
$\bar{X}$	:	Akademik ortalama
z	:	z puanı

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. Başarı testi pilot uygulama güvenilirlik ve Bloom taksinomisi.....61
Tablo 2. İlk ve son durumda ayırt edicilik ve ortalama güçlük değerleri.....62
Tablo 3. Uygulama süreci gösterimi.....65
Tablo 4. "Üretim Dağıtım ve Tüketim" Öğrenme Alanı 7. Sınıf Kazanımları (MEB, 2018).....66
Tablo 5. Nicel ölçme araçlarından elde edilen sonuçların, normal dağılımı belirleme testleri sonucu ulaşılan sayısal değerleri.....68
Tablo 6. Deney grubu ve Kontrol grubunun Sosyal Bilgiler Dersi Başarı Testi ön-test Man Whittney U testi Puanları.....72
Tablo 7. Deney grubunun Sosyal Bilgiler Dersi Başarı Testi ön-test ve son-test Wilcoxon testi puanları.....73
Tablo 8. Kontrol grubunun Sosyal Bilgiler Dersi Başarı Testi Ön-Test ve Son-Test Bulguları.....74
Tablo 9. Deney grubu ve Kontrol grubunun Sosyal Bilgiler Dersi Başarı Testi son-test Mann-Whitney U testi puanları.....74
Tablo 10. Deney grubu ve Kontrol grubunun Görsel Okuryazarlık Yeterlilikleri Ölçeği ön-test Whittney U testi puanları.....75
Tablo 11. Deney grubunun Görsel Okuryazarlık Yeterlilikleri Ölçeği ön-test ve son-test Wilcoxon testi puanları.....76
Tablo 12. Kontrol grubunun Görsel Okuryazarlık Yeterlilikleri Ölçeği ön-test ve son-test Wilcoxon testi puanları.....76
Tablo 13. Deney grubu ve Kontrol grubunun Görsel Okuryazarlık Yeterlilikleri Ölçeği son-test Mann-Whitney U testi puanları.....77
Tablo 14. Deney grubu ve Kontrol grubunun Sosyal Bilgiler Dersine Yönelik Tutum Ölçeği ön-test Mann-Whitney U testi puanlar.....78
Tablo 15. Deney grubunun Sosyal Bilgiler Dersine Yönelik Tutum Ölçeği ön-test ve son-test Wilcoxon testi puanları.....78
Tablo 16. Kontrol grubunun Sosyal Bilgiler Dersine Yönelik Tutum Ölçeği ön-test ve son-test Wilcoxon testi puanları.....79

Tablo 17. Deney grubu ve Kontrol grubunun Sosyal Bilgiler Dersine Yönelik Tutum Ölçeği son-test Mann-Whitney U testi puanları.....80
Tablo 18. Sosyal Bilgiler Dersinde Karikatür Kullanılmasının Öğrenmeye Katkısı. 81
Tablo 19. Ders İşleme Süreçlerinde Bilinen Tipleri İçeren Karikatür Kullanımının Dersi Anlamaya Etkileri.....82
Tablo 20. Ders İşleme Süreçlerinde Yalnızca İlk Kez Görülen Tipleri İçeren Karikatür Kullanımının Dersi Anlamaya Etkileri.....84
Tablo 21. Karikatürlerle Zenginleştirilmiş Ders İşleme Süreçlerine İlişkin Görüşlerin Katılımcılar Tarafından Çizilen Karikatürlerle Belirtilmesi.....85
Tablo 22. Karikatürlerle Sosyal Bilgiler Dersi İşlemenin Olumsuz Yönleri ve Zorlukları.....91
Tablo 23. Karikatür Kullanmanın Eğitim Yaşantısındaki Yararları.....92
Tablo 24. Sosyal Bilgiler Dersinde Karikatür Kullanımıyla İlgili Öneriler.....94
Tablo 25. Birinci kazanım ders planı.....126
Tablo 26. İkinci kazanım ders planı.....129
Tablo 27. Üçüncü kazanım ders planı.....132
Tablo 28. Dördüncü kazanım ders planı.....135
Tablo 29. Beşinci kazanım ders planı.....137
Tablo 30. Altıncı kazanım ders planı.....140

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. K4'ün soruya yanıt olarak çizdiği karikatür.....86
Şekil 2. K9'un souya yanıt olarak çizdiği karikatür.....87
Şekil 3. K14'ün soruya yanıt olarak çizdiği karikatür.....87
Şekil 4. K18'in soruya yanıt olarak çizdiği karikatür.....88
Şekil 5. K13'ün soruya yanıt olarak çizdiği karikatür.....89
Şekil 6. K7'nin soruya yanıt olarak çizdiği karikatür.....89
Şekil 7. Uygulama süreci birinci karikatür.....144
Şekil 8. Uygulama süreci ikinci karikatür.....144
Şekil 9. Uygulama süreci üçüncü karikatür.....145
Şekil 10. Uygulama süreci dördüncü karikatür.....145
Şekil 11. Uygulama süreci beşinci karikatür.....146
Şekil 12. Uygulama süreci altıncı karikatür.....146
Şekil 13. Uygulama süreci yedinci karikatür.....147
Şekil 14. Uygulama süreci sekizinci karikatür.....147
Şekil 15. Uygulama süreci dokuzuncu karikatür.....148
Şekil 16. Uygulama süreci onuncu karikatür.....148
Şekil 17. Uygulama süreci on birinci karikatür.....149
Şekil 18. Uygulama süreci on ikinci karikatür.....149
Şekil 19. Uygulama süreci on üçüncü karikatür.....150
Şekil 20. Uygulama süreci on dördüncü karikatür.....150
Şekil 21. Uygulama süreci on beşinci karikatür.....151
Şekil 22. Uygulama süreci on altıncı karikatür.....151
Şekil 23. Uygulama süreci on yedinci karikatür.....152
Şekil 24. Uygulama süreci on sekizinci karikatür.....152
Şekil 25. Uygulama süreci on dokuzuncu karikatür.....153
Şekil 26. Uygulama süreci yirminci karikatür.....153
Şekil 27. Uygulama süreci yirmi birinci karikatür.....154
Şekil 28. Uygulama süreci yirmi ikinci karikatür.....154
Şekil 29. Uygulama süreci yirmi üçüncü karikatür.....155
Şekil 30. Uygulama süreci yirmi dördüncü karikatür.....155

Şekil 31. Uygulama süreci yirmi beşinci karikatür.....156
Şekil 32. Uygulama süreci yirmi altıncı karikatür.....156
Şekil 33. Uygulama süreci yirmi yedinci karikatür.....157
Şekil 34. Uygulama süreci yirmi sekizinci karikatür.....157
Şekil 35. Uygulama süreci yirmi dokuzuncu karikatür.....158
Şekil 36. Uygulama süreci otuzuncu karikatür.....158
Şekil 37. Uygulama süreci otuz birinci karikatür.....159
Şekil 38. Uygulama süreci otuz ikinci karikatür.....159
Şekil 39. Uygulama süreci otuz üçüncü karikatür.....160
Şekil 40. Uygulama süreci otuz dördüncü karikatür.....160
Şekil 41. Uygulama süreci otuz beşinci karikatür.....161
Şekil 42. Uygulama süreci otuz altıncı karikatür.....161
Şekil 43. Uygulama süreci otuz yedinci karikatür.....162
Şekil 44. Uygulama süreci otuz sekizinci karikatür.....162
Şekil 45. Uygulama süreci otuz dokuzuncu karikatür.....163
Şekil 46. Uygulama süreci kırkıncı karikatür.....163
Şekil 47. Uygulama süreci kırk birinci karikatür.....164
Şekil 48. Uygulama süreci kırk ikinci karikatür.....164
Şekil 49. Uygulama süreci kırk üçüncü karikatür.....165
Şekil 50. Uygulama süreci kırk dördüncü karikatür.....165
Şekil 51. Uygulama süreci kırk beşinci karikatür.....166
Şekil 52. Uygulama süreci kırk altıncı karikatür.....166
Şekil 53. Uygulama süreci kırk yedinci karikatür.....167
Şekil 54. Uygulama süreci kırk sekizinci karikatür.....167
Şekil 55. Uygulama süreci kırk dokuzuncu karikatür.....168
Şekil 56. Uygulama süreci ellinci karikatür.....168
Şekil 57. Uygulama süreci elli birinci karikatür.....169
Şekil 58. Uygulama süreci elli ikinci karikatür.....169
Şekil 59. Uygulama süreci elli üçüncü karikatür.....170
Şekil 60. Uygulama süreci elli dördüncü karikatür.....170
Şekil 61. Uygulama süreci elli beşinci karikatür.....171
Şekil 62. Uygulama süreci elli altıncı karikatür.....171

Şekil 63. Uygulama süreci elli yedinci karikatür.....172
Şekil 64. Uygulama süreci elli sekizinci karikatür.....172
Şekil 65. Uygulama süreci elli dokuzuncu karikatür.....173
Şekil 66. Uygulama sürecinden birinci fotoğraf.....174
Şekil 67. Uygulama sürecinden ikinci fotoğraf.....174
Şekil 68. Uygulama sürecinden üçüncü fotoğraf.....174
Şekil 69. Uygulama sürecinden dördüncü fotoğraf.....175
Şekil 70. Uygulama sürecinden beşinci fotoğraf.....175
Şekil 71. Uygulama sürecinden altıncı fotoğraf.....175
Şekil 72. Uygulama sürecinden yedinci fotoğraf.....176
Şekil 73. Uygulama sürecinden sekizinci fotoğraf.....176
Şekil 74. Uygulama sürecinden dokuzuncu fotoğraf.....176

GİRİŞ

Bu başlık kapsamındaki alt başlıklarda, bu araştırmanın yapılması için oluşan gereklilik, problem durumu, amaç, diğer bazı araştırmalarla olan benzerlikler ve farklılıklar gibi konulara değinilmiştir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırma, "Sosyal Bilgiler dersinin karikatürlerle zenginleştirilmesiyle ortaya konulan eğitimin, akademik başarı, tutum ve görsel okuryazarlığa etkilerini belirlemek." amacını taşımaktadır.

Problem Durumu

Öğrencilerin öğrenme açısından bireysel farklılıkları bulunmaktadır (Yıldırım, 2023). Gardner, bu farklılıkları çoklu zekâ kuramıyla açıklamıştır. Bu bireysel farklılıklara rağmen, geleneksel öğretim yönteminin yalnızca anlatmaya dayalı ve çoklu zekâ kuramında yer alan zekâ türlerinden yalnızca dilsel ve mantıksal/matematiksel zekâya ağırlık veren yapısı nedeniyle, çoğu zaman ders içeriklerinin tüm öğrencilerce kazanılmasında yeterli olmamaktadır (Tamilselvi & Geetha, 2015). Çoklu zekâ kuramına göre iletişim için gerekli dil becerilerini içeren dilsel zekâ ve sayılara ilişkin değerlendirmeler, mantık yürütmeleri ve hesaplamalar yapabilmeye de mantıksal/matematiksel zekâ denmektedir. Ancak bu kuramda bu zekâ türleri dışında da zekâ türleri bulunmaktadır. Bu zekâ türlerinden uzamsal zekâ, üç boyutlu nesneleri, ortamları akılda canlandırabilme, bu bağlamda tasarılar yapabilme ve çizebilme gibi özellikleri kapsamaktadır. Müziksel zekâ, ritim algılama ve oluşturma düzeyi, dinlediği müziğin tınılarını algılama ve benzerini gördüğünde tanıyabilme gibi özellikler bakımından değerlendirilmektedir. Bedensel zekâ, kişilerin bedenini, dans ve spor gibi farklı etkinlikleri gerçekleştirmek için kullanabilme özelliklerinden oluşmaktadır. Toplumsal zekâ, kişilerin diğer kişiler ya da kişi gruplarıyla olan iletişim becerilerini kapsamaktadır. Diğer kişilerin davranışlarının nedenlerini anlayabilme özellikleri de bu kapsama girmektedir. Özedönük zekâ, kişilerin kendini tanıması, kendi özelliklerini tanımaya bağlı olarak sorunların üstesinden gelebilme özelliklerinden oluşmaktadır. Doğal zekâ, hayvan,

bitki gibi doğa unsurlarıyla vakit geçirme, bilgi sahibi olma, merak duyma gibi durumları kapsamaktadır. Tüm bu zekâ türleri farklı kişilerde farklı düzeylerde bulunmaktadır. Bu bağlamda, eğitimde birbirinin aynı olmayan zekâ türlerindeki öğrencinin öğrenmesini sağlayacak öğretimin uygulanması gerekli olma özelliği taşımaktadır (Gardner, 1993). Bu kuramda belirtilen zekâ türlerine bağlı olarak, farklı özelliklerdeki öğrencilerin her bir farklı özellik ve öğrenme şekli bağlamında öğrenme ortamlarındaki, yöntem ve tekniklerin çeşitlendirilmesi, kimi zaman da gerçekleştirilen etkinliklerde materyal kullanılması gerekmektedir (Gardner & Hatch, 1989). Ancak, her materyal, yöntem ya da tekniği kullanmak, her zaman istenen sonuçları vermemektedir. Bu bağlamda, güncel olarak kullanılıyor olsun ya da olmasın öğretimde kullanılacak unsurların öğrencilerin öğrenebilme düzeyine katkısının bilinmesi gerekmektedir (Brualdi Timmins, 1996). Ayrıca katkı sağlayacak ögelerin öğrencilere nasıl sunulacağı, hangi öğrenci grubuna hangi farklı yöntem, teknik ya da materyalle daha etkin öğrenme gerçekleştirileceğinin bilinmesi gerekmektedir. Bu nedenle, derslerde kullanılacak etkinlik ya da materyallerin yararlılıklarının test edilmesi, bu testlerin sonuçlarına göre yararlılık düzeyleri göz önüne alınarak, ders işleme süreçlerine katılması gerekmektedir (Duman, 2013). Göz önüne alınacak unsurlar olarak; kullanılacak materyal, yöntem ya da teknikten, bu materyal yöntem ya da tekniklerin hangi dersin hangi içeriğinde kullanılacağına, hangi sınıf düzeyine uygulanacağına kadar uygunluğunun bilinmesi önem taşımaktadır.

Yukarıda değinilen özellikler ve gereklilikler, 4., 5., 6., ve 7. sınıf düzeylerinde okutulan Sosyal Bilgiler dersi için de geçerli olmaktadır. Ancak Sosyal Bilgiler dersindeki durum, diğer birçok dersten farklı olma özelliği taşımaktadır. Bu fark, Sosyal Bilgiler dersinin birçok disiplinden oluşan bir ders olması ve her bir kazanım için birden fazla disiplinin harmanlanarak işlenmesi gereken bir ders olmasından kaynaklanmaktadır (Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), 2018). Ayrıca, Sosyal Bilgiler dersi, öğrenciler açısından zor görülen bir ders olma özelliği taşımaktadır (Akengin & İbrahimoğlu, 2010). Haftalık 3 ders saati işlenen (MEB, 2018) bu dersin de sözü edilen ve benzeri zorlukları aşmak için ders işleme sürecine katılacak yeni yöntem, teknik ve materyallere gereksinimi bulunmaktadır.

Materyallerin kullanılması, yalnızca çoklu zekâ kuramına ve Sosyal Bilgiler dersinin bazı özelliklerine bağlı gereklilik taşımamaktadır. Öğrencilerin yaşantılarına girip, dersleri geri plana iten unsurlara karşı derslerin çekiciliğini arttırmak için de gerekmektedir. Gerçek yaşamda, televizyon, telefon, bilgisayar, bilgisayar oyunları, İnternet gibi ögeler bazen ve bazı öğrencilerin ilgisini, ders süreçlerinden daha fazla çekebilmektedir (Srinivasalu, 2016). Ders çalışmanın yanı sıra, bazı ögelerin derslikte işlenen derslerdeki başarıya da olumsuz etkileri bulunmaktadır (Elmas vd., 2015). Olumsuz ögelerin varlığına rağmen, ders süreçlerine katılımı, başarıyı, derse olan ilgiyi arttırması bakımından görsel materyaller, bu bağlamda kullanılabilmektedir (Örs, 2007a: 26). İlgi arttırılmalıdır. Çünkü derslerin çekici medya unsurlarıyla çekicilik açısından baş edebilmesi gerekmektedir (Srinivasalu, 2016). Karikatür de bu amaçla görsel bir materyal olarak ders işleme (Akengin & İbrahimoğlu, 2010) ya da bireysel çalışma süreçlerinde kullanılabilmektedir (Çakır & Aydoğdu, 2016).

Literatür açısından bakıldığında karikatürlerin kullanıldığı başka araştırmaların varlığı, bu tür araştırmaların gerekliliğini azaltmamakta, aksine arttırmaktadır. Çünkü karikatürün çok fazla çeşidi ve öğretme süreçlerinde kullanılabilecek birçok uygulama tarzı bulunmaktadır. Ayrıca karikatürden anlaşılacakların da kişiye ve kültüre göre değişme özelliği bulunmaktadır (Oruç, 2006; Zeren & Arslan, 2009). Bu farklılıklar, aynı kültür içinde de yıldan yıla değişiklik göstermektedir. Ayrıca karikatürden karikatüre değişen, karikatürlerin birbirinden farklılaşmalarını sağlayan birçok özellik bulunmaktadır. Bu özelliklerin yanı sıra görsel çekiciliğinin bulunması (Güney Mürsel, 2009), anlatım özelliklerinin çok yönlü olabilmesi (Akkaya, 2011: 54; Sidekli, vd., 2014), metinleri destekler özellikler sergilemesi (Duran & Alevli, 2014) ve sıradanlıktan uzak yapı içermesi (Oktay, 2006: 18; Ayyıldız, 2010) gibi özellikleri de bulunmaktadır. Sıradan dışı özellikler taşıyan yaşantılar ya da materyaller daha akılda kalıcı olma özelliği taşımaktadır (Selçuk, 1998: 15; Oktay, 2006: 18). Bu bağlamda, karikatürün eğitimde kullanılabilirliğinin olduğu görülmektedir. Ancak, karikatürün kullanım çeşitliliğinin de arttırılması bakımından, literatürde fazla bulunmayan bir yönden sınanması da gerekmektedir. Bu özellikleri eğitimde kullanılmasının olumlu sonuçlar vereceğine işaret eden özelliği karikatürde çeşitliliğin olması, derslerde çeşitli biçimlerde

kullanılabilmesine olanak tanımaktadır. Bu durum aynı zamanda farklı derslerin ve farklı ders içeriklerinin uygun karikatür türü kullanılarak, işlenebilmesine olanak tanımaktadır. Bu bağlamda, söz edilen durumlara uygun gerçekleşen karikatür kullanımlarının araştırmalarla test edilişi bile zamana ve kültüre göre farklılıklar göstermektedir. Farklı sınıf düzeylerinin de bulunduğu dikkate alındığında, karikatürün derslerde kullanılması yönünden birçok farklı olasılık ortaya çıkmaktadır. Bu özellikler, karikatür içeren çok sayıda ve çeşitte uygulamanın da yapılabileceği anlamını taşımaktadır. Ancak bu uygulanış biçimlerinin uygulanabilirliğinin belirlenmesi gerekmektedir. Bu belirleme için de karikatür içeren, birbiriyle çok benzeşmeyen özellikleri içeren ders işleme uygulamalarının araştırma konusu yapılıp, bu uygulamaların etkililiğinin ortaya konması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. O nedenle ve yukarıda sözü edilen durumlara bağlı olarak ortaya çıkan gereklilik durumuna göre karikatürlerle zenginleştirilmiş Sosyal bilgiler dersi uygulamasının araştırılabilir olduğu görülmektedir.

Ders işleyişlerinde kullanılacak herhangi bir yöntem, teknik ya da materyal unsurunun içeriklerde gelişigüzel kullanımıyla o unsurun etkililiği yönünde verimli bilgi elde etmek olanaklı olmamaktadır (Oral & Çoban, 2020). O nedenle, ders işleme süreçlerinde karikatür kullanılmasına ilişkin planlı bir uygulama içeren araştırma yapılması bu tip bir uygulamanın etkilerini gösterme açısından önem taşımaktadır.

Araştırma süreçlerinde, etkileri araştırmak gerekmektedir. Akademik başarının öğretim unsurundan nasıl etkilendiğini anlamak bu anlamda önem taşımaktadır. Ancak, Aksoğan ve Özdemir'e (2022) göre akademik başarı, tutumla yakından ilişkilidir. Tutum olumlu olduğunda, akademik başarı artmakta, akademik başarı arttığında tutumdaki olumluluk artmaktadır. Buna göre, karikatürün kullanılacağı araştırmalarda, tutumun olumlu yönde artış göstermesi, bu süreçlerin dersi daha çok sevdirip; ders süreçlerinden uzaklaştırma yönünde çekici olan ögelere karşı, ders süreçlerinin biraz daha çekici hale gelip gelmediğinin belirlenmesi yönünden önem taşımaktadır. Bu bilgiye dayanarak, derse olan olumlu tutumun artması, kullanılan materyal, yöntem ya da teknik; öğrencileri ders süreçlerine o denli çekmiş olduğunun göstergesi sayılmakta olduğu da görülmektedir. Karikatürlerin derslerde kullanılması sırasında bu kullanımda görsel okuryazarlığın değişip

değişmediğini bilmek de önem taşımaktadır. Çünkü görsel okuryazarlığın artışı, görselleri daha iyi anlayıp yorumlayabilmeyi sağlamaktadır (Alpan, 2008). Bu bağlamda, görsel okuryazarlıkta gerçekleşecek değişimin öğrenilmesi, öğrencilerin eğitim yaşantıları boyunca karşılaşacağı görselleri anlayıp yorumlamada, görsellerden derinlemesine anlamlar çıkarma özelliklerinin gelişim durumuna ilişkin ipuçları vermektedir. Bu da görsel okuryazarlığı arttırmada karikatürün etkililiğini bilmek açısından önem taşımaktadır. Ayrıca, karikatürlerin derslerde kullanımında öğrencilerin bu uygulama süreciyle ilgili görüşlerinin de bilinmesi önem taşımaktadır. Çünkü öğrencilerin ders işleme süreçlerini çeşitlendiren etkinlikler içeren uygulamaları benimseyip benimsemediğinin bilinmesi önem taşımaktadır. Öğrencilerin uygulamayı benimsemesi, karikatürlerin derslerde kullanımına olumlu baktıkları anlamını taşımaktadır. Olumlu bakma da olumlu tutum anlamına gelmektedir. Tutumun olumlu olması başarıyı da arttıracağından, (Aksoğan & Özdemir, 2022) sürece ilişkin tutumlarının ne olduğunun da öğrencilerden edinilmesi önem taşımaktadır. Bu bağlamda, yukarıdaki bilgiler dikkate alındığında, uygulama materyaline olumlu görüşe bağlı olarak; uygulamada akademik başarı artışının sağlanma olasılığı, görsel okuryazarlıklarında ve derse olan tutumlarında artış gerçekleşme olasılığı artmaktadır. Öğrencilerden alınacak görüşler, benimseyip benimsemenin bir işareti olmanın yanı sıra, öğrencileri ders süreçlerinden uzaklaştırıp kendine çeken ögelere yönelimlerini de azaltıp derslere yönelmeleri açısından da önem taşımaktadır. Eğer bakış açıları olumluysa, katıldıkları öğretim uygulamasının, öğrencilerin benimsediği bir etkinlik olduğu anlamını taşıma özelliği göstermektedir. Uygulama gerçekleştirildikten sonra, öğrencilerden alınan görüşler, olumlu olsun ya da olmasın, araştırmada ölçülen yöntem, teknik ya da materyale ilişkin, uygulanabilirlik bağlamında ipuçları vermektedir. Görüşler sonucu araştırmayla denenen unsurun verimli hale getirilmesi için gereken düzeltmelerin yapılabileceği sonucuna ulaşılabileceği gibi uygulamanın öğrenciler açısından ne kadar çekici olduğuna ilişkin de yorumlar yapılabilmektedir. Bu bağlamda, öğrencilerden uygulama süreçleriyle ilgili görüş de almak önem taşımaktadır. Araştırmayla denenen öğretim unsurunun, öğretimde kullanımının etkililiğinin ölçülmesi bağlamında yapılan bilimsel araştırmalarda, denenen unsurun akademik başarı üzerindeki etkisini bilmek ve bu açıdan ölçmek de önem taşımaktadır.

Uygulamanın ana hedefi durumundaki akademik başarı artışının sağlanıp sağlamadığı bu açıdan önem taşımaktadır. Bu özellikler, Sosyal Bilgiler alanında yapılan araştırmalar için de geçerlilik taşımaktadır. Bu başlık kapsamında da görülen gereklilikleri taşıyan bir araştırma, Sosyal Bilgiler alanı için de gerekmektedir. Bu bağlamda, yukarıdaki metinde söz edilenler bağlamında bu araştırmanın problem durumu, "Sosyal bilgiler dersinde karikatür kullanımının öğrencilerin akademik başarılarına, tutumlarına ve görsel okuryazarlıklarına etkisi nasıldır?" biçiminde ortaya konmuştur. Bu probleme yanıt bulmada yardımcı olacak alt problemler aşağıda belirtilmiştir.

Araştırmanın Alt problemleri

1. Deney grubu ve kontrol grubunun Sosyal Bilgiler Dersi Başarı Testi ön-test puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?

2. Deney grubunun Sosyal Bilgiler Dersi Başarı Testi ön-test ve son-test puanları arasında, anlamlı bir fark var mıdır?

3. Kontrol grubunun Sosyal Bilgiler Dersi Başarı Testi ön-test ve son-test puanları arasında, anlamlı bir fark var mıdır?

4. Deney grubu ve kontrol grubunun Sosyal Bilgiler Dersi Başarı Testi son-test sonuçları arasında, anlamlı bir fark var mıdır?

5. Deney grubu ve kontrol grubunun Görsel Okuryazarlık Yeterlilikleri Ölçeği ön-test puanları arasında, anlamlı bir fark var mıdır?

6. Deney grubunun Görsel Okuryazarlık Yeterlilikleri Ölçeği ön-test ve son-test puanları arasında, anlamlı bir fark var mıdır?

7. Kontrol grubunun Görsel Okuryazarlık Yeterlilikleri Ölçeği ön-test ve son-test puanları arasında, anlamlı bir fark var mıdır?

8. Deney grubu ve kontrol grubunun Görsel Okuryazarlık Yeterlilikleri Ölçeği son-test puanları arasında, anlamlı bir fark var mıdır?

9. Deney grubu ve kontrol grubunun Sosyal Bilgiler Dersine Yönelik Tutum Ölçeği ön-test puanları arasında, anlamlı bir fark var mıdır?

10. Deney grubunun Sosyal Bilgiler Dersine Yönelik Tutum Ölçeği ön-test ve son-test puanlarının arasında, anlamlı bir fark var mıdır?

11. Kontrol grubunun Sosyal Bilgiler Dersine Yönelik Tutum Ölçeği ön-test ve son-test puanları arasında, anlamlı bir fark var mıdır?

12. Deney grubu ve kontrol grubunun Sosyal Bilgiler Dersine Yönelik Tutum Ölçeği son-test puanlarının arasında, anlamlı bir fark var mıdır?

13. Araştırmanın tüm nicel sonuçları arasında ne tür bir ilişki bulunmaktadır?

14. Dersin karikatürlerle zenginleştirilmiş olarak işlenmesinin ardından deney grubu katılımcılarının işleyişe yönelik görüşleri nelerdir?

15. Araştırmanın nicel sonuçlarıyla nitel sonuçları arasında ne tür bir ilişki bulunmaktadır?

Araştırmanın Tasarımı, Literatürdeki Yeri ve Önemi

Günümüzde, derslerin daha kısa sürede daha verimli, daha eğlenceli, daha akılda kalıcı, daha fazla öğrenci tarafından öğrenilebilir olma gibi özellikler taşıması gerekmektedir. Bunu gerçekleştirebilecek yollar aramak adına; belli yöntem, teknik ya da materyallerin eğitimde kullanılabilirliğinin denenmesini içeren birçok araştırma yapılmaktadır. Bu araştırma da bu tip araştırmalardan biri olma özelliği taşımaktadır. Karikatürlerin ana materyal olarak kullanıldığı bu araştırmada, Sosyal Bilgiler dersinin karikatürlerle zenginleştirilerek işlendiği bir süreç gerçekleştirilip, ardından bu sürecin öğrencilerin akademik başarılarına, Sosyal Bilgiler dersine karşı olan tutumlarına ve görsel okuryazarlıklarına bir etkisinin olup olmadığı araştırılmaktadır. Ayrıca nitel bir yönü bulunan bu araştırmada, açık uçlu sorular sorularak, öğrencilerin derslerde karikatür kullanılmasına karşı bakış açıları da araştırılmıştır. Bu durumların araştırılması sırasında da uygun ölçme araçları kullanılmıştır.

Bu araştırma süreci, problem durumuna çözüm getirecek biçimde amacına uygun olarak kurgulanmıştır. Bu araştırmanın kurgusunu, öğretim yöntemi olarak karikatürlerin kullanıldığı ders işleme süreci oluşturmaktadır. Bu süreç, yalın biçimde yani, araştırmacı tarafından çizilen 59 karikatürden başka materyal kullanılmadan gerçekleşmiştir. 59 karikatürü içeren 6 kazanıma ait 6 ders planında karikatürler, 6 kazanımın öğretim süreçleri boyunca süren bir biçimde, her karikatür akıllı tahta ekranından gösterilerek, gösterilen karikatürler üzerinden de soru cevap ve tartışma yöntemi kullanılarak derslerde kullanılmıştır. Bu durum, her ne kadar ders işleme

ortamlarında aynı ders içinde çeşitli yöntem teknik ve materyallerin kullanılması gerektiği durumuyla çelişir gözükse de yalnızca karikatürün etkisinin ölçülmesi amaçlandığından yukarıda söz edilenlerden başka yöntem kullanılmamıştır. İşte bu araştırma, "Ders süreçlerinde karikatürler yer almalı mı almamalı mı?" gibi sorulara da yanıtlar üretecek araştırmalardan biri olma özelliği taşımaktadır. Bu bağlamda, karikatürlerin kullanılabilir bir materyal olma özelliği taşıyıp taşımadığıyla ilgili sonuçlar ortaya koyması açısından önem taşımaktadır. Sınırlı sayıdaki örneğine ulaşılan Sosyal Bilgiler dersinin işlenmesinde karikatürlerin kullanılması durumu açısından, araştırma sonuçlarında elde edilen veriler de hem literatürdeki sonuçlara katkı sağlamakta hem de güncellik taşımaktadır. Ayrıca bu araştırma sonucu elde edilen veriler, hem tek başlarına hem de literatürdeki benzer araştırma sonuçlarıyla birlikte değerlendirildiğinde de bazı sonuçlara ulaşılabilme özelliği taşımaktadır.

Bu araştırmaya güncellik açısından benzeşen bir araştırma Tanrıkulu (2022) tarafından gerçekleştirilmiştir. Sözü edilen araştırmada kullanılan karikatürler, tarama yoluyla bulunmuştur. Bu araştırmada, karikatürler araştırmacı tarafından çizilip hazırlanmıştır. Sözü edilen araştırmada kurgudaki bir diğer farklılık katılımcıların yaş, cinsiyet gibi demografik özellikleri de sürece katmış olma özelliği taşımaktadır. Bu araştırmada böyle bir özellik bulunmamaktadır. Diğer bir farkı ise sözü edilen araştırmanın sosyal bilgiler dersi kapsamında olmasına rağmen sınıf öğretmenliği alanında gerçekleştirilmesi oluşturmaktadır. Tuncel (2017) Sosyal Bilgiler alanında gerçekleştirdiği ve karikatürler kullandığı ve araştırmasında araştırmanın ders içeriği kapsamını, bir kazanımın içeriğinin bile tamamını oluşturmayan küresel ısınma konusunda sınırlı tutmuştur. Bu araştırmadaysa, içeriklerin sözü edilen araştırmayla örtüşmediği "Üretim Dağıtım ve Tüketim" öğrenme alanı içerikleri kapsamında gerçekleştirilmiştir. Sözü edilen araştırmada örneklem olarak 5. Sınıflar üzerinde çalışılmıştır. Bu araştırmadaysa, 7. Sınıflar üzerinde çalışılmıştır. Sözü edilen araştırmada, velilere de sorular yöneltilerek yanıtlar alınmıştır. Ayrıca sınıf içi gözlem de yapılmıştır. Bu araştırmada, bu uygulamalar gerçekleştirilmemiştir. Çakır ve Aydoğdu (2016), "Çevre Sorunları" konusu üzerinde çalışma gerçekleştirmişlerdir. Araştırma çerçevesinde tek bir karikatüristin çizdiği 9 ayrı yazısız karikatürü, altlarında 5 adet aynı soru olacak biçimde, deney grubundaki öğrencilere, dağıtmışlardır. Öğrenciler bu kâğıtlar

üzerinde evde çalışmış, uygulama süreci bu şekilde gerçekleşmiştir. Bu araştırmadaysa, çok daha fazla karikatür (59 adet) yer almıştır. Hem de uygulama süreci sınıfta karikatürlerle anlatım yapılarak, katılımcılarla soru cevap ve tartışma süreçleriyle, yani sınıftaki ders işleme süreçlerinde kullanılmıştır. Marangoz'un (2019) sosyal bilgiler alanındaki araştırmasında, kendi hazırladığı karikatürlerle bir ders uygulaması yapılmıştır. Bu durum, bu araştırmayla benzerlik gösteren özelliği olmuştur. Ancak, karikatürlerin bir bölümü içerisinde afiş tarzı karikatürler de yer almıştır. Bu araştırmada, benzer bir durum söz konusu olmamıştır. Bu açıdan farklılıkları bulunmaktadır. Ayrıca, karikatürlerin aynı karikatür olmaması, "Elektronik Yüzyıl" adlı bir ünite kapsamında çalışıldığının belirtilmiş olması da bu araştırmayla benzeşmeyen yönleri olmuştur.

Rule vd. (2008), ABD'de bir üniversitede öğretmenlik bölümü okuyan öğrencilerin katılımcı olduğu bir araştırma gerçekleştirmiştir. Adı geçen araştırma, ortaokullarda fen dersinde kullanılacak karikatürler tasarlamalarını içeren bir uygulama sürecini içermiştir. Araştırmada kullanılan karikatürler, bir yüksek lisans öğrencisi tarafından hazırlanmıştır. Araştırma, her ne kadar fen bilimleri alanında olsa da konu içeriğinde; volkanlar, fosiller, mağaralar, buzullar, kristaller ve depremler gibi sosyal bilgiler alanına da giren içerik üzerinde çalışılmıştır. araştırmacı, öğretmenlik bölümü okuyan öğrencilerini 6'şarlı gruplara ayırmış, her grup kendi alt konusu üzerinde karikatürlerin yardımıyla çalışmıştır. Bu araştırmayla karikatür kullanımı bakımından benzeşen sözü edilen araştırma, başka açıdan benzerlik göstermemektedir.

Yukarıda karşılaştırmalı olarak örneklerde görüldüğü gibi literatürde benzer araştırmalara rastlanmaktadır. Ancak ulaşılan ve incelenen bazı araştırmalarda görüldüğü gibi bu benzerlikler sınırlı ölçüde olma özelliği göstermektedir. Bu bağlamda, bu farklılıklar bu araştırmanın özgün yönlerini oluşturmaktadır.

Sınırlılıklar

1. Araştırmada kullanılacak başarı testinin pilot uygulaması 2023-2024 eğitim öğretim yılında Artvin ilinde bir ortaokulda okuyan 104 adet 8. sınıf öğrencisi ile sınırlıdır.

2. Araştırmanın uygulama süreci, 2023-2024 eğitim öğretim yılında Artvin ilinde bir ortaokulla sınırlıdır.
3. Araştırma, deney grubu ve kontrol grubunu oluşturan 2 adet 7. sınıfla sınırlıdır.
4. Araştırma; Üretim, Dağıtım ve Tüketim öğrenme alanı içeriğiyle sınırlıdır.
5. Araştırma, haftalık olarak sosyal bilgiler dersi ders saatiyle sınırlıdır.
6. Araştırma; derslerin işlenmesi kullanılan akıllı tahta, ders kitabı, gibi materyaller ve araştırmacı tarafından çizilen karikatürler ve karikatürlerin kullanıldığı ders planlarıyla sınırlıdır.

Varsayımlar

Araştırma öncesinde;

- Karikatürlerin sosyal bilgiler dersi öğretiminde kullanılmasının, katılımcıların sosyal bilgiler dersine yönelik tutumlarını, görsel okuryazarlık ve başarılarını arttıracağı ve bu artışların deney grubunda, kontrol grubuna göre daha fazla olacağı varsayılmıştır.
- Bu araştırma sonrası, deney grubu katılımcılarının sosyal bilgiler dersinde karşılaşacakları görsellerin yanı sıra, eğitim yaşantılarında karşılaşacakları diğer görsel unsurları daha iyi kavramalarına yardımcı olacağı varsayılmıştır.
- Katılımcıların, dersin karikatürle işlenmesine ilişkin olumlu görüşler belirtecekleri varsayılmıştır.

Tanımlar

Görsel: Türk Dil Kurumu (t.y.) görseli, "Görme duyusuyla ilgili olan, görmeye dayanan." biçiminde tanımlamaktadır. Bu tanımdan yola çıkarak, gözle görülebilir her şey bir görsel olarak kabul edilebilmektedir.

Görsel Okuryazarlık: İçinde mesaj içeren görseller oluşturabilmek ve başka kişilerce oluşturulmuş görsellerdeki örtülü mesajı anlayabilme yetisine görsel okuryazarlık denilmektedir (Avgerinou & Ericson, 1997).

Karikatürün Bazı Tanımları: Kişilerin bilinen orantılarından uzaklaştırılarak, olduğu biçiminden değişik biçime getirecek şekilde çizilmesidir (Kılınç, 2006). Karikatür sözcüğü Fransızca kökenli olma özelliği taşımaktadır. “İnsan ve toplumla

ilgili her türlü olayı konu alarak abartılı bir biçimde veren, düşündürücü bir resim." biçiminde tanımlanmıştır (Türk Dil Kurumu, t.y.). Kişiler ya da nesnelerin abartılı çizilmesiyle meydana getirilen çizim eserleridir. Çağımızda, karikatürü, çizim yoluyla güldürü oluşturmayı içeren bir sanat olarak kabul edilmektedir (Kılınç, 2006). Karikatür, yalnızca çizimdeki abartılarla ya da hem çizimdeki abartılar ve ona ek olarak verdiği güldürü içeriğiyle güldürü sağlayan bir çizimli anlatım biçimidir (Topuz, 1986: 7). Karikatürde, gerçekte var olan bir türün, gerçekte var olan biçimini çarpıtıp, farklı yönlerden abartarak çizilmektedir. Bu çarpıtma işlemi sonrası elde edilen çarpıtılmış görüntü olan karikatür, estetik bir güzellik taşımaktadır (Baudelaire, 1997: 28). Karikatür, doğadaki unsurların ya da insan ve insan ürünü nesnelerin, karikatüre bakanlar üzerinde gülme sağlayacak biçimde, değiştirilerek çizilmesidir (Topuz, 1986: 7). Tanımlar incelendiğinde, karikatür, ana yapısını oluşturan özelliğin, kimi yönleriyle abartılmış çizimler içeren bir çizim olması özelliği olduğu görülmektedir.

Görsel Dil: Görsel dil, görsellerin içerisindeki anlatım özellikleriyle anlatım yapabilirliğine denilmektedir (Yerlikaya, 2015: 31).

Güldürü (Mizah): Çelişkili, gülünç ve karışık durumlar oluşturarak, kişilerin eğlenmesini, güldürmesini ya da düşünmesini sağlama sanatı olarak nitelenmektedir (Khramtsova, 1996: 7).

1. KURAMSAL BÖLÜM

1.1. Görseller ve Görsel Okuryazarlık

1.1.1. Görsellerin Öğrenmedeki Etkisi

Görseller, günlük yaşamın birçok alanında yer almaktadır. Bu başlık içeriğindeyse görsellerin daha çok öğrenme bağlamındaki özellikleri ele alınmaktadır. Görsellerin öğrenmede kullanılması görmeyle başlamaktadır. Yalnızca görerek gerçekleşen öğrenmelerde ise %30 anımsama gerçekleşmektedir. Ancak, Öğrenmede yalnızca görme duyusunun kullanılması söz konusu olmamaktadır. Bu bağlamda, farklı duyuların tek başına ya da birlikte kullanılmasıyla öğrenme ve öğrenmede belli ölçüde kalıcılık sağlanabilmektedir. Öğrenmenin yalnızca duyarak gerçekleşmesi durumunda bilginin % 10'u anımsanabilmektedir. Duyuların birlikte kullanılması süreçlerinde; bir kişi bir bilgiyi aynı anda görür, dokunur, duyar ve söylerlerse o öğrenme sonrası bilgi üzerinde % 90 oranında anımsama sağlamaktadır. Duyup, görüp söyleyip bir öğrenme süreci gerçekleşirse, %80 anımsama gerçekleşmektedir. Eğer bilgiyi öğrenme sürecinde yalnızca duyma ve görme duyuları kullanılırsa, anımsama oranı %50 olmaktadır. Bilginin yalnızca okunması sonucuysa % 10 anımsama sağlanabilmektedir (Demirel, 2003). Görüldüğü gibi görme, öğrenmede büyük önem taşımaktadır. Çünkü insan öğrenmelerinin % 80'inin görme yoluyla gerçekleşmektedir. Öğrenmede etkili bir diğer duyu olan işitme ile ise öğrenme durumlarının % 10'u gerçekleştirilebilmektedir (Heinich vd., 1982). Bu bağlamda, görsel materyallerin derslerin öğretiminde kullanılması önem taşımaktadır.

Duchastel'e (1980) göre öğretimde kullanılacak görsellerin hangi işlevde kullanılacağı önem taşımaktadır. Çünkü görsellerin farklı işlevleri bulunmaktadır. Bu bağlamda, görselleri işlevlerine göre sınıflandırılmıştır.

Bu sınıflandırmadaki işlevler:

Tanımlayıcı: Metinde belirtilen bir objenin görünümü, resim olarak belirtilebilmektedir.

Veri Gösterimi: Birtakım veriler, görsel hale getirilerek belirtilebilmektedir.

Yönerge: Yapılacakların sırası her adım görselleştirilerek belirtilebilmektedir.

Mantıksal-Matematiksel: Bazı matematik işlemleri, grafik ya da şemalarla görselleştirilebilmektedir.

Yapılandırmacı: Bütünün, kendisini oluşturan bileşenleri tek tek ve bütün bağlamında, aralarındaki ilişkiler yönünden belirtilebilmektedir.

Açıklayıcı: Görsel, görseli gören kişi üzerinde uzun süre kalıcı etki bırakacak biçimde belirtilebilmektedir.

İşlevsel: Bir oluşu, aşamalarıyla anlatmakta görseller değerlendirilebilmektedir.

1.1.2. Görsel Algı Kuramı

Yukarıda sözü edilen işlevlerden herhangi birine ya da birden fazlasına sahip görselleri daha etkin bir biçimde oluşturmak için Gestalt'ın görsel algı kuramını bilmek daha etkili görseller oluşturmak bağlamında kullanılabilmektedir.

1.1.2.1. Görsel Tasarım Ögeleri

Her bir görselin, bir sınırı bulunmaktadır (Genç & Sipahioğlu, 1990: 41). Herhangi bir karikatürde, karikatür adına her şeyin bir kare, dikdörtgen, daire ya da daha farklı çizgilerle sınırlandırılmaktadır. Bu sınırlar bazen net olarak belirtilmemektedir. Bu sınırlar kimi zaman çizgi yerine çizimin çizildiği kâğıdın bitişiyle, kimi zaman karikatürün bulunduğu kitapta kendisini çevreleyen yazılarla arasındaki bir boşluğun karikatür tarafındaki başlangıcı olmaktadır. İşte bu sınırlar içinde var olan görselin oluşturulmasında görsel tasarım ögeleri kullanılmaktadır.

1.1.2.1.1. Nokta ve Çizgi

Nokta, boyutuna göre, biçimine göre farklı formlarda olabilmektedir. Çizgilerin başlangıcı ve bitişini oluşturabilmektedir. Ayrıca, noktaların birleşimi bir alan dolgusu biçimde her tür çizim unsurunu oluşturabilmektedir. Ayrıca yan yana geldiklerinde çizgileri de oluşturmaktadır. Bu bağlamda, nokta sayıları ve dağılımları farklı biçimler içeren çizimlerin oluşmasında önem taşımaktadır (Yerlikaya, 2015).

1.1.2.1.2. Biçim

Biçim, Bir nesnenin, bir resim içindeki ögenin ya da dijital görselin görünce anlaşılabilirlik taşıyan yapısına biçim denir. Tek bir biçim üzerinde bile kişilerin algılama farklılıkları nedeniyle algılanmasında ve tanımlanmasında farklılıklar bulunabilmektedir (Yerlikaya, 2015).

1.1.2.1.3. Renk

Herhangi bir biçim taşıyan ögelerin renkleri bulunmaktadır. Işığın ögelere yansıması sonucunda, birbirinden farklılaşmasını sağlayan bu unsura renk adı verilmektedir (Lee, 2005: 13-28). Kırmızı ve tonlarını barındıran renklere sıcak renkler denmektedir. Bu renklerin uyarıcı özelliği bulunmaktadır. Diğer bir gruba ise soğuk renkler denmektedir. Bu renkler mavi ve tonlarını içermektedir (Onursoy, 2003).

1.1.2.1.4. Doku

Görselin derinliğini belirleyen bir öge özelliği taşımaktadır. Görselde netlik ve gerçeklik durumları dokudan dokuya değişmektedir. Doku, görsel ögenin özelliklerine göre, yumuşak, parlak, renksiz, mat, renkli olabilmektedir (Kaplan, 2020).

1.1.2.1.5. Şekil

Olan ya da düş ürünü nesnelerin iki boyutlu biçimine şekil denilmektedir. Nokta, çizgi, renk ve doku ögelerinin bir arada kullanılması sonucu oluşmaktadır. Ancak, yalnızca nokta, çizgi, renk veya alan şekil özelliği taşıyabilmektedir. Her şekilde arka plan, bir başka deyişle zemin bulunmaktadır. Oluşturulan şekiller oluşturucusunun tarzını yansıtabilmektedir. Böylece bazı şekilleri kimin oluşturduğu, tarzından anlaşılabilmektedir (Gezer, 2019).

1.1.2.1.6. Boşluk

Alan olarak da belirtilebilmektedir. Görsel bir tasarım gerçekleştirildiğinde, nesne ögesinin yanı sıra boşluk da kullanılmaktadır. Görsellerde boşluk alanla nesne arasında bir denge bulunması gerekmektedir. Yazı ve resim gibi unsurların görselde

boşluk alanla uyumu ve boşluk alanın boyutu da önem taşımaktadır. Bu bağlamda, bir tasarım gerçekleştirilirken, nesne ögelerinin nerede yer alacağı ve buna bağlı olarak boşluğun ne kadar ve nerelerde olacağı önem taşımaktadır (MEB, 2014). Görsel alanında boşluğun doğru kullanımına bağlı olarak, görselde bir rahatlık, dinlendiricilik hissi oluşturulabilmektedir. Görseldeki şekiller arasında bütünlük ve tekdüzelikten uzaklaştırma sağlanabilmektedir. Boşluk gereğinden fazla alana yayılırsa eserin bitmemiş olduğunun düşünülmesine neden olabilmektedir. Yeterince boşluk bırakılmazsa da görselin boğucu görünmesine neden olabilmektedir (Özsoy & Ayaydın, 2016: 148).

1.1.2.2. Görsel Tasarım İlkeleri

Gestalt'ın görsel algı kuramda yer alan bu ilkeler, oluşturulan herhangi bir görselin yapısını ve görsel açıdan nelere dikkat edilmesi gerektiğini belirtmektedir (Ketenci & Bilgili, 2006). Görsel tasarım ilkeleri görsel tasarım ögelerinin görsel içindeki dağılımının nasıl olacağına yönelik özellik taşımaktadır.

1.1.2.2.1. Şekil ve Zemin İlişkisi

Şekil zemine göre daha önde görülen tasarım ögesi özelliği taşımaktadır. Her görselde bir şekil ve arka planını oluşturan bir zemin bulunmaktadır. Şekli zeminden daha ilgi çekici biçime getirmek için ışık renk ve benzeri değişkenlerde uygun özelikler kullanmak gerekmektedir (Kanlıoğlu & Öztürk, 2022). Ayrıca, şekil ve zemine ait ögelerin birbirinden kolayca ayırt edilebilir yapıda olmaları gerekmektedir. Ayırt edilmenin sağlanabilmesi için şekil ve zemindeki renk ve kontrast düzeyleri ayarlanabilmektedir. Eğer bu düzen sağlanırsa, görselin algılanışı daha kolay olmaktadır. Eğer görsel ögede yazı varsa, okuyup anlama bakımından da kolaylık sağlamaktadır (Çuhadar, 2014: 129).

1.1.2.2.2. Benzerlik

İnsan zihni, renk, biçim gibi özellikler açısından benzer saydığı nesneleri gruplandırmaktadır. Beyaz atların arasında, siyah atın kolayca farkına varılması bu özellik nedeniyle olmaktadır (Alpan, 2008). Görsel tasarımlarda da bu özellikten yararlanılabilmektedir.

1.1.2.2.3. Yakınlık

Bir görüş alanında ya da görselde, birbirine yakın duran ögeler aralarında ilgi var olarak algılanmaktadır. O nedenle, görseller tasarlanırken, ögeleri arasında ilişki yoksa bu ögeleri uygun aralıklarla birbirinden uzakta bulundurmak gerekmektedir (Civcir & Özdemir, 2015).

1.1.2.2.4. Tamamlama

Bir görseldeki eksiklerin, insan beynince doldurulmuş varsayılarak bütün biçimiyle algılanması tamamlama olarak adlandırılmaktadır (Kılıç, 2021: 81). İnsan yaşantı süreçleri içinde birçok nesnenin tamamlanmış biçimini, birçok formun da hem eksik hem tamamlanmış biçimlerini görüp bildiği için görsellerdeki bazı eksikliklere rağmen görselin bütününü tanıyabilmektedir (Kanlıoğlu & Öztürk, 2022). İnsan beyni, görseli algılama sürecinde, gördüğü nesne üzerindeki eksiklikleri tamamlayabilmektedir. Ayrıca, görselde konu dışı olan ögeleri de insan beyni yok sayabilmektedir (Aslan, 2012: 32).

1.1.2.2.5. Süreklilik

İnsan zihninin, görsel unsurlardaki devam eden çizgi, akarsu gibi ögelere kendi için önem taşıyan bir nesne görene kadar bakma eğilimi bulunmaktadır (Kılıç, 2021). Süreklilik, görsele bakıp etkileşime giren kişilerin ilgisinin süreklilik bağlamında uzun sürmesini sağlamaktadır (Sezer & Kahraman, 2022).

1.1.2.2.6. Basitlik

İnsan belleği görsel unsurları karışık ve çok uyaranlı yapıda olduğunda kolay algılayamamaktadır. Basit görseller daha kolay algılanmaktadır (Erişti, vd., 2013). Ayrıca, bir görseldeki karışık ve iç içe geçmiş gibi görünen ögeler, tek tek değil bir bütün biçiminde algılamaya yönelim bulunmaktadır (Kanlıoğlu & Öztürk, 2022).

1.1.3. Görsel Okuryazarlığa Olan Gereksinim

Yukarıda görsellerin biçimsel açıdan nasıl tasarlanacağına ilişkin, tasarım ilkelerinden söz edilmiştir. Ancak görselleri, eğitimde kullanabilmek için içinde ileti taşıyabilecek biçimde oluşturmak önem taşımaktadır. Bu tip görseller oluşturmada da

yukarıda tanımı yapılan ve 1969 yılında bilimsel bir konferansta Debes tarafından ortaya atılan bir özellik olan görsel okuryazarlığa sahip olmak gerekmektedir (Tanrıverdi & Apak, 2013). Görsel okuryazarlık, eğitimde de kullanılmaktadır. Eğitimde kullanılacak karikatürleri oluşturmada ya da seçmede de gerekli bir yetkinlik olma özelliği taşımaktadır. Bu yetkinliği taşıyan kişi eğitimde kullanılacak görsellerin belli iletiler verebilmesi ve görsellere bakıldığında direkt anlamı dışında sonradan anlaşılan kod diye nitelendirilen örtülü anlam katabilmektedir (Zeren & Arslan, 2009; Avgerinou & Pettersson, 2011; Yerlikaya, 2015: 54; Kaplan, 2020). Bu tip, ileti içeren bir görseli oluşturan birey, görsel okuryazarlıkta ne kadar yetkinlik taşıyorsa, kodlu olarak oluşturduğu görseli, okurla iletişime geçirme olasılığı o kadar artmakta ve görsel o kadar anlaşılır olabilmektedir (Yerlikaya, 2015: 54).

1.1.3.1. Görsel Yazarın Görsel Okura İlişkin Bilmesi Gerekenler

Bir amaca ilişkin görsel oluşturan kişinin, görsel okuryazarlık becerisi taşıması, o amacı okuruna doğru yansıtma bakımından yeterli olmamaktadır. Görsel okuyucusunun görselleri anlama ve anlamlandırma durumunu da bilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, hedef kitlenin kültürel özelliklerini ve hangi görsel kodları çözebilecek düzeyde görsel okuryazarlığı olduğunu bilmesi gerekmektedir (Öncü Yıldız, 2012). Bu kodların çözülüp görselin algılanması, farklı birey ya da toplumlarda aynı olmamaktadır (Yerlikaya, 2015: 51). Bu algı kavramıyla açıklanmaktadır.

1.1.3.2. Görsel Algı

İnsanların görsellere ilişkin algıların çoğunu, görme sonucu elde edilen görsel veriler oluşturmaktadır. Yine de görsel algı, kişilerin yalnızca gördüklerinden oluşmamaktadır (Alpan, 2008; Aslan, 2012: 32). O nedenle, görsel okuryazarlık, görseli görerek ya da başka duyularla fark ederek algılamakla başlamaktadır. Görseli duyularıyla fark edip aynı zamanda gören ya da yalnızca gören kişi, görseli algılamaktadır. Aynı süreçte de algılanan görsel, kişinin zihninde yorumlanmaktadır (Zeren & Arslan, 2009; Öncü Yıldız, 2012). Bu yorumlama; kişinin deneyimleri, önceden bildikleri, duyu organlarından görselle baktığı anda ya da önceden kalma verilerinden ve düşünce tarzından oldukça etkilenmektedir (Alpan, 2008; Aslan,

2012: 32). Görsel algı kişiye göre ve topluma göre değişmesi bu nedenlerden kaynaklanmaktadır (Zeren & Arslan, 2009; Yerlikaya, 2015: 51).

Herhangi bir toplumdan herhangi bir kişinin zihinde görsel algı, iki yönlü ve aynı süreçte ilerlemektedir (Zeren & Arslan, 2009).

Bu Yönler:

- *Duyu organlarındaki etkinlik yönü: Görsel görülür, dokunulur, işitilir ya da kokusu alınır.*
- *Bilişsel yön:* Bu yönde, algıya yaşantısal süreçler, öğrenim düzeyi, anlık durum gibi etmenler devreye girmektedir. Bu etmenler, her kişide aynı olmadığı gibi farklı kültürlerde de birbirinin aynı olmamaktadır.

1.1.3.2.1. Görsel Algı İmge İlişkisi

Yukarıda da söz edildiği gibi insanlar, dış dünyada duyu organlarıyla duyumsamalar gerçekleştirmektedir. Duyu organlarından elde edilen veriler beyne ulaşınca, duyumsanan nesnelerin beyinde algılaması oluşmaktadır. Örneğin; bir ekmek, görüntüsü, tadı, kokusu, yumuşaklığı ya da biri o ekmeği yerken çıkan sesi ile algılanabilmektedir. Duyulardan gelen bu duyumların algılanmasıyla ekmeğin beyindeki algılanması, ekmek imgesini oluşturmaktadır (Foucault, 2001). İnsanlar, zihinlerinde oluşan bu imgeleri, duyu organlarından aldıkları biçimi korumadan, algı farklılıklarıyla değiştirerek de alabilmektedir. Bu durum, toplumsal ve kültürel olarak değişmektedir. Toplumdan etkilenen birey, nesneyi olduğundan çok farklı algılayıp, olduğundan tamamen farklı bir imge oluşturabilmektedir (Eliade, 1992). Bunların dışında, imgeler, bellek dışında da oluşturulabilmektedir. Bazı kültürel çevreler tarafından üretilen imgeler; bazı insanları etkileyip, zihinlerinde nesneye yönelik farklı algılar oluşturmak için kullanılabilmektedir (Onursoy, 2017). İmgelere yönelik algı oluşturma, okurun görsellerdeki mesajı bilişsel bir çaba sonucu anlamasına yönelik olarak oluşturulan görsellerde de kullanılabilmektedir. Bu tip görselleri oluşturan bazı çizerler; gerçekte var olan unsurları kullanarak, gerçekte var olan ya da olmayan biçimde algılanmasını amaçlayabilmektedir. Bu amaçlarını, oluşturdukları görsellerine yansıtabilmektedir. Bu yanlı içeriğe sorgulamadan inanmamak da görsel okuryazarlığı daha iyi özümlemekle gerçekleşmektedir

(Yerlikaya, 2015: 20-54). Kişilerin görsel okuryazarlığı iyi özümleyip özümlemedikleri de bazı ölçütlerle anlaşılabilmektedir.

1.1.4. Kişilerde Görsel Okuryazar Olma Ölçütleri

İnsanların gördükleri birbirinden ayrı görsel ögeleri birbirinden ayırt etmesi, daha sonra bu ögelerden birini görünce tanıması, yaşantılar sonucu elde edilen deneyimleri kullanarak görseller üzerine anlamlar yükleyebilmesi görsel okuryazarlık için gerekli olmaktadır (Bakmaz, 2016: 37). Ayrıca, görsel okuryazar kişinin, bir görselin bütünsel biçimini ya da herhangi bir parçasının anlamını ve kültürel yapı içindeki anlamını anlayıp, anladığını da dile getirebilmesi gerekmektedir. Tek ya da birden çok parçalı görsellerin oluşturulmasının hangi yolla yapıldığını görsele bakınca anlayabilmesi gerekmektedir. Görselin hedef kitlesine hitap edip etmediğini değerlendirebilmesi gerekmektedir. Ayrıca, görselin hissettirdikleri, sanatsal değeri vb. konularda konuşabilecek yetkinlik göstermesi gerekmektedir (Uçar, vd. 2011). Bu yetkinliklerin gösterilmesi yeterli düzeyde olmasa bile sonradan arttırılabilme olanağı bulunmaktadır (Avgerinou & Pettersson, 2011).

1.1.5. Görsel Okuryazarlığın Kişilerce Kazanılıp Arttırılması

Görsel okuryazarlığın kazanılması, öncelikli olarak görsel okuryazarlık kapsamındaki görsellerin belirlenmesini gerektirmektedir. Belli bir çerçeve çizildikten sonra eğitimi yapılabilmektedir. Zeren ve Arslan'a (2009) göre; görsel okuryazarlık, çizimler dış dünyada yer alan afiş reklam ekran görüntüsü ve fotoğraf gibi görselleri anlamayı kapsamaktadır. Bu bağlamda, çizerlerce oluşturulan ögeler bu kapsamda bulunmaktadır. Fransecky ve Debes'e (1972) göreyse; bir kültür çevresine ait beden dili de görsel okuryazarlık kapsamına giren bir görsel dil ögesi özelliği taşımaktadır. Yüksel Gemalmayan'a (2014) göreyse; devinim taşıyan video görseller, görsel okuryazarlık kapsamında değerlendirilebilmektedir. Görsel okuryazarlık bağlamında, görseller oluşturulması, yalnızca çizim yapılarak gerçekleştirilmemektedir. Fotoğraf çekme yoluyla da bu kapsamda görseller oluşturulabilmektedir (Fransecky & Debes, 1972). Sözü edilen durağan ve devinimli görsellerde, görsel okuryazarlık açısından bazı farklar bulunmaktadır. Durağan

görsellerde, iletiler tek kare görsel üzerinden oluşturulabilmektedir. Devinimli görsellerde ise çoklu, yani birden çok görüntü karesi üzerinden farklı iletiler aktarılabilmektedir (Yüksel Gemalmayan, 2014).

Videonun aksine tek bir kare üzerinde ileti taşıyabilen fotoğraf, herhangi bir şeyin arka planıyla birlikte, belli bir andaki durumunu durdurup, saklamaya yarayan bir görsel özelliği taşımaktadır. Bu özelliğiyle, fotoğraftaki ögeler kendisine tanıdık gelen kişiler açısından, geçmişi anımsamayı sağlamaktadır. Karikatür, resim gibi çizimlerse, çizeninin yaşantı deneyimlerinden de beslenmektedir (Berger, 1998: 12).

Yukarıda sözü edilen görsel okuryazarlık kapsamına giren görsellerin insanlarca hazırlananlarını oluşturmak, görsel okuryazarlık becerisi gerektirmektedir. Bu bağlamda ileti iletme çabasında olan ve görsellerin oluşturulmasını gerçekleştiren herhangi bir kişi görsel okuryazar değilse, iletmek istediklerinin tamamını görsel olarak aktaramamaktadır. Bu özellikteki kişiler, bu nedenle görselleri algılamakta da güçlük çekmektedir. Ancak bu durumun hiç değişmeden devam etmesi durumu söz konusu olmamaktadır (Alpan, 2008). Sözü edildiği gibi düşük görsel okuryazarlık ya da daha yüksek okuryazarlık sahibi kişiler, görsel okuryazarlıklarını arttırabilmektedir. Görsel okuryazarlığın var ya da yok biçiminde değil, farklı düzeylerde bulunabiliyor olmasına bağlı olma özelliğinin varlığı bu duruma olanak tanımaktadır (Berger, 1998: 11; Zeren & Arslan 2009: 44; Öncü Yıldız, 2012; Kaplan, 2020). Farklı düzeylerde bulunan görsel okuryazarlığın kişilerde arttırılıp daha üst düzeylere çıkarılması olanağı bulunmaktadır. Bu artışın nasıl gelişeceği konusundaki görüşler farklılık göstermektedir. Genel görüşlere göre eğitimle veya rastlantısal olarak görsel okuryazarlık kazanılabilmektedir (Avgerinou & Pettersson, 2011).

1.1.5.1. Görsel Okuryazarlığın Rastlantısal Olarak Artması

Görsel okuryazarlık, yaşantısal deneyimlerle, görselleri belli ölçülerde anlayabilecek biçimde gerçekleşebilmektedir (Avgerinou & Pettersson, 2011). Okula yeni başlamış ve okuma yazma bilmeyen bir çocuk, hiçbir eğitim almamış olmasına rağmen, görsel okuryazarlık konusunda temel yapı taşı bilgileri bilmesi bu bilgiyi kanıtlamaktadır. Bu durum öncelikli olarak, görsel yayın araçlarının etkilerinden kaynaklanmaktadır. Film izlemek, fotoğraflara bakmak gibi etkinlikler, bu ögelerin

var olup insanlarca görüldüğünden beri görsel okuryazarlık becerilerini kazanma bağlamında önem taşımaktadır (Fransecky & Debes, 1972).

1.1.5.2. Görsel Okuryazarlığın Planlı Eğitimle Arttırılması

Görsel okuryazarlık, gelişigüzel öğrenmenin yanı sıra, planlı görsel okuryazarlık eğitimiyle de arttırılabilmektedir. İnsanlarca konuşulan dillerde olduğu gibi görsel okuryazarlıkta da kalıplaşmış anlamlar bulunmaktadır. Bu anlamların farkına varıp, anlamayı sağlayabilmek için görsel okuryazarlık öğreten bir eğitimin verilmesi gerekmektedir (Zeren & Arslan, 2009). Ülkemizde bu eğitim Türkçe, Türk dili ve edebiyatı ve görsel sanatlar derslerinde planlı olarak geliştirilmektedir (Yüksel Gemalmayan, 2014). Bu eğitiminin içeriğindeyse tasarım kavramları üzerine odaklanmak görsel okuryazarlık eğitiminin temelini oluşturmaktadır. Bu kavramlara; boyut, renk, biçim, uyum, çizgi, boşluk gibi kavramlar örnek verilebilmektedir. (Zeren & Arslan, 2009).

Eğitimin görsel okuryazarlığı arttırdığının bir göstergesi olarak sanat eğitimi alıp tamamlamış ya da almakta olan bireylerin diğer bireylere göre görsel okuryazarlık becerilerinde daha fazla yetkinliği bulunması örnek gösterilebilmektedir (Eraslan Taşpınar, 2017). Bunun dışında direkt olarak görsel okuryazarlığı geliştirme amacında olmayan eğitimle de görsel okuryazarlık arttırılabilmektedir. Bu bağlamda, kişilerin görsel okuryazarlığa ilişkin görseller oluşturulabilmesi ve var olan görsellerin bu beceriyle anlaşılabilmesinde; psikoloji ve felsefe alanlarında işlenen dersler de etkili olmaktadır (Alpan, 2008). Sözü edilen bu derslerde de metnin önceki kısımlarında geliştirilmesinden söz edilen görsel okuryazarlığın, kişiler için, geliştirilmesini cazip hale getiren bir takım yararları bulunmaktadır.

1.1.6. Görsel Okuryazarlığın Yararları

Görsel okuryazarlık becerisini, yukarıda belirtildiği gibi eğitimle ya da rastlantısal olarak yeterince edinmiş bir kişi, görsellerin ne anlama geldiklerini anlamakta, yani görselleri okumakta başarılı olmaktadır. Ayrıca, gizli anlam taşıyan görseller oluşturabilmektedir (Avgerinou & Ericson,1997). Bunların yanı sıra görsel dil kullanarak iletişimin kurulması, yaratıcı düşünmenin artması, bakış açısının çok

yönlülüğünün gelişmesi, öz güvende artış, ifade yeteneğinde artış ve anlama becerilerini arttırmak bakımından etkili olmaktadır (Yüksel Gemalmayan, 2012).

Ausburn (1975) da görsel okuryazarlığın bazı yararlarını şöyle belirtmiştir:

- Kişilerde çok yönlü anlatım özelliklerini geliştirmektedir.
- Düşünce yapısını derli toplu biçime getirip, kişilerde kendini ifade gücünü geliştirmektedir.
- İşlenen ders konusunun ne olduğuna bakılmaksızın, öğrencilerin derse ilgisini ve odaklanmışlıklarını arttırmaktadır.
- Geleneksel öğretimde derse katılımı güç olan bazı öğrenciler de derse katılım sağlamaktadır.
- Kişilerin gezegenimizi ve gezegenimiz üzerinde bulunduğu mekanını algılamasına yardımcı olmaktadır.
- Kendine güven ve bağımsız düşünebilme özelliklerinde artış sağlamaktadır.
- Öğrenme süreci içinde görsellerin kullanılması, öğrenmeyi arttırmaktadır.

1.1.6.1. Görseller Kullanarak İletişim

Görsellerin kullanılmasıyla iletişim gerçekleştirilmesi, yukarıda belirtilen görsel okuryazarlığın yararlarından biri olma özelliği taşımaktadır (Yüksel Gemalmayan, 2012). Temelde, karşılıklı olarak işe koşulan görseller yoluyla gerçekleştirilen iletişimi içermektedir. Bu karşılıklı görseller, elektronik iletişim araçlarıyla aktarılabilmektedir. İnsan tarafından yüzeylere aktarılan görsellerin yanı sıra aynı ortamda bulunan iki kişi arasındaki iletişim de sözlü iletişim yanında beden dili de içerdiği için görsel iletişim olma özelliği taşımaktadır. Ancak, iletişimin söz konusu olabilmesi için görselin iletisinin karşı tarın anlaması gereklemtedir. Çünkü hangi özellikte görsel iletişim görseli kullanılırsa kullanılsın, iletişime geçilmek istenen kişinin görmesi sağlanan görsel, o kişi tarafından anlaşılamazsa, iletişim gerçekleşmemektedir. Gerçekleşen durum, iletim boyutunda kalmaktadır. Bu iletilerin kodlarını çözüp algılayabilmek için yaşantısal deneyimlerle ya da eğitimle oluşmuş görsel okuryazarlık yetisini taşımak gerekmektedir (Debes, 1975; Aslan, 2012: 21).

1.1.7. Görsel Dil

Görsel dil, tıpkı yazılardaki gibi anlatım özellikleri ve kendi dil bilgisi kurallarını içermektedir. Görsel dilde, sözcükler gibi bir araya gelince anlam oluşturan unsurlar bulunabilmektedir Oluşan bu anlamlar, görselde neyin belirtildiği bilebilenler için anlaşılır olmaktadır. O nedenle, görsellerle iletişimin sağlanması, aynı görsel dili bilmeyi de gerektirmektedir. (Avgerinou & Ericson, 1997). Tek bir görsel dil bulunmamaktadır. Tarih boyunca insanlar tarafından oluşturulmuş, bugün içlerinden günümüzde de anlaşılırlığını sürdüren görsel diller bulunmaktadır. Bu dillerin ortaya çıkması her dönemde sürmüş olmasına rağmen, günümüz teknolojisinin getirdiği görsel oluşturma ve görüntüleme araçlarının fazla olmasından ötürü, görsel dillerin ortaya çıkma hızı eskiye göre çok fazla artmıştır. Bu durumun bir diğer nedeni de görsel uyaranların sayısının artması olmuştur (Fransecky & Debes, 1972; Yerlikaya, 2015: 16).

Görsel diller kapsamındaki görsellerde görsellerden bazılarında, farklı kişilerce farklı anlaşılacak, farklı yorumlanabilecek nitelikler taşımaktadır (Zeren & Arslan, 2009; Yerlikaya, 2015: 51). Ancak bazı görsel diller sabit anlam taşımaktadır. Fenikelilerin M.Ö. 1400'lü yıllarda oluşturduğu alfabenin sembolleri olan harfler, önce kullanılan harflerden farklı olarak, her sembol yani harf bir sesi belirtmeye başlamıştır. Fenikelilerden önceyse, her görsel sembol, fiziki dünyada bir nesneyi ya da varlığı anlatmıştır. Bu tip sembollere, fonogram denmektedir (Çırakoğlu, 2019). Çin alfabesindeki birçok harf, bu özelliği taşımaktadır. Örneğin, ağaca benzer bir harf bulunmaktadır ve o harf ağaç olarak okunmaktadır (Selçuk, 1998: 150). Buna göre; yazının fonogram biçimi, bir görsel dil olarak değerlendirilebilmektedir. Bu bağlamda, önceki satırlarda adı geçen Fenike alfabesinden önceki yazılarda kullanılan harfler de birer görsel dil özelliği taşımaktadır.

Yukarıda sözü edilen bu anlamı oluşturan unsurların, adı geçen bu alfabelerdeki gibi fonogram özelliği taşıması halinde, her görselin tek bir anlama geleceği görülmektedir. Buradan, sabit anlam taşıyan görsellerin kişiye özgü algılanabilme özelliği özelliğinden yoksun olan bir yapıya bürünmesi anlamını taşıdığı görülmektedir. Bu bağlamda, görsellerin kişiye özgü yorumlanabilirlik özelliğinin var olabilmesi için az sayıda ya da hiç kalıp anlam taşımayan ögelerden oluşması gerekmektedir.

1.1.7.1. Görsel Dil ve Sözel Dil

Sözel dil, Dünya üzerinde bazı toplumlarca sınırlı biçimde kullanılmaktadır. Brezilya'da Amazon ormanlarında yaşayan, Piraha adlı bir kabile bu duruma örnek olma özelliği taşımaktadır. Piraha kabilesinin, günlük yaşamdaki konuşma dili; çok sınırlı sözcükler, ıslık ve çığlıklardan oluşmaktadır. İletişimlerinde; görsel dil olarak nitelenebilecek; yüz mimikleri, el ve ayak hareketleri gibi anlatım unsurları da bulunmaktadır. Dillerinde sayılar, günler, aylar gibi kavramların bulunmadığı bilinmektedir. İletişimleri çok sınırlı olduğu için kuşaklar arası bilgi aktarımı bulunmamaktadır. Yazıyı bilmemekte, resim de çizememektedirler (Everett, 2005). Bu bilgilerden anlaşıldığı gibi adı geçen kabilede, görsel dilin sözel dile oranla daha baskın bir biçimde kullanıldığı görülmektedir. O nedenle iletişimleri, çok sınırlı olma özelliği taşımaktadır. Bu örnekten de anlaşılacağı gibi görsel dil bazen, sözel dil olmadan yeterli zenginlikte anlatımı içinde barındırabilecek bir anlatım özelliği taşımamaktadır. Bu örnekteki nedenlerle, sözel dille gerçekleştirilebilecek tüm anlatımların, görsel dille gerçekleştirilemeyeceği görülmektedir.

Duyusal yetileri ve akıl sağlığı yerinde olan her birey, sözel anlatıma ilişkin anlama ve anlatma becerisi taşımaktadır. Bununla beraber, sözel ve görselliği algılamaya ve anlatmaya ilişkin beceriler birbiriyle ilişki içerisinde kullanılmaktadır. Bu bağlamda, sözel ve görsel, dillerin yerine göre birlikte kullanılması uygun olmaktadır (Fransecky & Debes, 1972).

1.1.7.2. Yazı Dili ve Görsel Dil

Yerlikaya'ya (2015: 31) göre; görsel dilin, yazı diline göre üstün yanları bulunmaktadır. Görsel dil, yazılı dile göre çok daha fazla kişi tarafından anlaşılabilir olma özelliği taşımaktadır. Görsel dilin yazılı dile göre bir diğer üstün olma nedeni, görsellerle yapılan anlatımların, metinlerle yapılan anlatımlardan çok daha kısa sürede alıcıya aktarılabilmesinden kaynaklanmaktadır. Ancak Onursoy'un (2003) belirttiği gibi; insanların, tarih öncesi çağlardaki mağara resimleriyle sonraki zamana ve olmadığı ortama bir şeyler anlatabilme durumu, yazının bulunmasıyla yerini büyük ölçüde yazılı anlatıma, bir başka deyişle yazı diline bırakmıştır. Bu durum, yazı dilinin belli bir dönemde kullanılan görsel dilin yerine tercih edildiği anlamını taşımaktadır.

Yukarıda belirtilen durum, yazı diliyle görsel dilin herhangi birinin üstünlüğü olduğu anlamına gelmemektedir. İki unsurun kullanımında yerine göre kullanım önem taşımaktadır (İşler, 2002). Ayrıca, görsellerle yazıların bazı çizimlerde birlikte kullanıldığı da olmaktadır. Eğer bu şekilde çizim karakterleri ve çizimi destekleyen yazılar aynı resmin üzerindeyse, bu durum, o resme bakan kişinin resimle daha rahat bağ kurmasını ve anlamasını sağlamaktadır. Böylece, görsele olan odaklanmayı arttırarak, anlatılmak istenenin kavranma düzeyini arttırmaktadır (McVicker, 2007). Bu bağlamda, insanların oluşturdukları, karikatür, resim, fotoğraf gibi görseller, kimi zaman yazıyla da desteklenmektedir. Her ne kadar birlikte kullanılmaları olumlu sonuçlar da verse, yazılı ve görsel olarak anlatım biçimleri, çoğunlukla birbirinin yerine kullanılamamaktadır (İşler, 2002). Buradan da anlaşılacağı üzere, ne görseller ne de yazı, birbirinin yerini alabilecek seçenekler özelliği taşımamaktadır. İki öge de anlatımı zenginleştirebilen unsurlar arasında önemli yer tutmaktadır.

1.2. Karikatür

Karikatür, görselliği her zaman barındıran, yazının da kimi zaman görsele eşlik ettiği bir görsel türlerinden biri olma özelliği taşımaktadır. Karikatür, görsel ve yazı içeren anlatım özellikleri sayesinde resme göre çok daha fazla ileti içerebilmektedir (Kılıç & Seven, 2002). Bu iletileri de görsellikle güldürü özelliği birlikte kullanılarak gerçekleştirmektedir.

1.2.1. Karikatürün Ortaya Çıkışı

Karikatürün tarihsel süreçte bir başlangıcı bulunmaktadır. Yılmaz'a (2019) göre; günümüzde Fransa, İspanya devletlerinin sınırları içinde yer alan, Remiga mağaraları, Mont Beğo ve Ariege gibi yerlerde, Neolitik çağda mağara duvarlarına çizilen çizimler, ilk karikatürler olma özelliği taşımaktadır. Bu bağlamda, ilk karikatür, M.Ö. 5000'li yıllara tarihlendirilmektedir. Özer'e (2004) göreyse; o dönemin insanların kaya yüzeylere çizdikleri çizimlerin ne amaçla çizildiği günümüzde bile bilinmemektedir. Yılmaz (2019) da aynı fikri savunmaktadır. Ancak, sanat eseri özelliği taşıyan o çizimlerin çizildikleri dönemde, ne anlattıkları tam olarak bilinmese de başkalarına bir şeyler anlatma amacıyla çizilmiş olduklarını belirtmektedir. Göker (2007) ise karikatürün ilk olarak karikatür adını aldığı süreçte

başladığını belirtmektedir. Yine de aslında, kökeninin çok daha eskilere dayandığını ifade etmektedir.

1.2.1.1. Karikatürün Karikatür Adıyla Ortaya Çıkışı

15. yüzyılda yapılan çizimlerin bazıları, günümüz anlamındaki karikatürün ortaya çıkmasının temeli niteliği taşımaktadır. Karikatür olarak adlandırılan ilk çizimler, "Accademia degli Incamminati" adında bir okulun kurucuları olan Anibal Carrache ve Agustin Carache kardeşler tarafından 17. yüzyılda, İtalya'da Bologna şehrinde çizilmiştir. İnsan yüzü çizimlerinden oluşan bu çizimlere, bu iki kardeş tarafından karikatür denmiştir. O nedenle, karikatürün kurucusu olma özelliği taşımaktadırlar (Baudelaire, 1997: 30-32). 18. yüzyılda, Fransa'da da karikatür çizilmeye başlanmıştır. O yıllarda, karikatür çizimleri sanat niteliği de kazanmaya ve yazılı basında da yayımlanmaya başlamıştır (Alsaç, t.y.). Karikatür kavramının bir çizim biçimi olarak ortaya çıktığı o dönemlerde, yalnızca çizim söz konusuyken, ilerleyen yıllarda, iletiler verme amaçlı karikatürler çizilmeye başlanmıştır (Yılmaz, 2019). Böylece, 19. yüzyılda, karikatürlere alt yazı olarak yazı da eklenmeye başlamıştır. Aynı yıllarda, karikatürler resme benzemeye başlamıştır (Alsaç, t.y.). O dönemlerdeki karikatüristler, fıkra türünü andıran yazıları alıp, onun yanına bir çizim yapmışlar ve karikatürlerini öyle oluşturmuşlardır. Günümüzdeyse, konu ve güldürü, çizgiyle anlatım biçimine dönüşmüştür (Selçuk, 1998: 151). Bu değişmelerin yanı sıra, karikatür, yıllar içinde başka değişme ve gelişmelere de uğramıştır. Karikatürlerdeki anlatım özellikleri de bu değişmelerle iç içe geçmiş süreçler biçiminde, o günlerden bugünlere çok değişmiştir (Baudelaire, 1997: 30). Karikatürün yapısındaki bir başka değişim de ilk zamanlarında güldürü içeriyor olmasına rağmen süreç içinde sağladığı gelişmeler sayesinde, güldürünün yanı sıra düşünsel ve eleştirel yapıya bürünmüş olması olmuştur (Turan, 1975: 6). Kazandığı tüm bu özellikler sayesinde, günümüzde karikatürde ustalık; çizimi, konuyu ve güldürüyü çizgilerle verebilmektedir (Selçuk, 1998: 151).

Karikatür açısından bir diğer dönüm noktası, 1960'lı yıllarda offset adlı bir teknik kullanılmaya başlanmış olması olmuştur. Bu tekniğin kullanımına paralel olarak, yazılı basında görsel ögelerin yayımlanabilmesi çok daha kolay biçime bürünmüştür. Bu sayede, karikatürler de basında daha sık yer alır olmuştur. Ayrıca,

yeni baskı tekniği sayesinde, baskıyla kağıda aktarılacak karikatürlerde çok daha fazla ton geçişi ve renk kullanılabilmiştir (Hünerli, 1993: 41-42).

1.2.1.2. Ülkemizde Karikatür Tarihinden Bazı Önemli Durumlar

Ülkemizde, karikatür kullanmadan güldürü içeriği yayınlayan Diyojen adlı güldürü dergisi, Tanzimat dönemi diye adlandırılan döneme de denk gelen 1970 yılında ilk kez karikatür yayımlamıştır. Teodor Kasap tarafından çizilen bu karikatür, ülkemizde yazılı basında yer alan ilk karikatür olmuştur (Balcıoğlu, 1983: 5, 6). Öngören'e (1983) göre ise ülkemizde ilk kez yazılı basında yayımlanan karikatür Terakki gazetesi tarafından 1868 yılında metni süslemek için kullanılan çizimler olmuştur. Bu çizimlerle birlikte basılı eserlerde karikatürler yer almaya başlamıştır. Ancak karikatürün ülkemizdeki ilk yıllarındaki yazılı basında yer alan bu karikatürlerin birçoğu, imzasız olduğu için çizerleri belirlenememiştir. (Balcıoğlu, 1983: 5, 6).

2. Meşrutiyet ilan edilince basında yapılan bazı düzenlemeler nedeniyle ülkemizde çıkan yeni dergi sayısı önceki döneme göre çok artmıştır. Hatta, 2. Meşrutiyetin ilanından yalnızca günler sonra yüzlerce dergi yayın hayatına başlamıştır (Hünerli, 1993: 32). Bu artış, güldürü dergilerinde de yaşanmış, çok sayıda güldürü dergisi yayın hayatına başlamıştır. Bu dönem sonrası geleneksel karikatür anlayışından batılı karikatür anlayışına geçilmeye başlanmıştır. Karikatürde devrim niteliğinde yenilikler içeren bu değişimde, dönemdeki toplumsal değişmeler de etkili olmuştur (Çeviker, 1986). Bu dönemin ardından gelen Kurtuluş Savaşı döneminde, Karagöz adlı dergisi her sayısında iki tane karikatür yayımlamıştır. Bu karikatürler işgal altındaki İstanbul'la ilgili bilgiler içerme özelliği taşımaktadır (Hünerli, 1993: 33).

Osmanlı döneminin ardından karikatürlere cumhuriyet döneminde de yazılı basında yer verilmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında, Ramiz ve Cemal Nadir'in karikatürleri, basılı yayınlarda yer almaya başlamıştır (Balcıoğlu, 1983: 5, 6). İlk çizimleri basılı yayında 1928'de yer almaya başlayan Cemal Nadir, karikatürün ülkemize geldiği ilk yıllardan beri çok günümüze göre çok fazla çizgiyle çizilmesi durumuna uymamıştır. Ülkemizde kendisinden önce karikatür çizmiş olan çizerlerin karikatürlerinde çok fazla çizgi kullanmaları nedeniyle karışık görünen gittikçe de

yalınlaşmıştır. Cemal Nadir, karikatürlerinde olukça yalın çizimler çizmiştir. (Balcıoğlu, 1983: 6; Selçuk, 1998: 52).

Cemal Nadir'den önceki ülkemizde çizilip basında yayımlanan karikatürlerde karikatürler içindeki çizimde güldürü unsuru bulunmadan çizilmiştir Güldürü karikatürde yer alan yazılarla sağlanmıştır. Cemal Nadir, ülkemizde bu duruma son veren ilk karikatür çizeri olmuştur. O, karikatür çizimlerinde anlamı ve güldürüyü çizgi yoluyla aktarmayı uygulamaya başlamıştır. Ayrıca, oluşturduğu Amcabey tiplemesiyle, ülkemizde ilk kez tipleme karikatür çizen çizer olmuştur. Bu özellikleri taşıyan çizimlerinin basında yer almasıyla birlikte 1942-1951 yılları arasını kapsayan süreçte, onun tarzından etkilenen çizerlerin çizim yaptığı süreç olan Orta Kuşak adlı karikatür dönemi ortaya çıkmıştır. Orta Kuşak karikatür çizerleri, Cemal Nadir'in karikatürde anlamı çizgi yoluyla aktarma sürecinin devam ettiricileri olmuşlardır. Ayrıca yine ondan etkilendikleri için sık sık tiplemeler de oluşturmuşlardır (Balcıoğlu, 1983: 8, 11). O dönemin etkileri günümüzde de sürmektedir.

Tarihsel sürecinde farklı yapılara bürünen, farklı çizim ve içerik özellikleri kazanan karikatürler bu özellikleri bağlamında bazı ölçütler dikkate alınarak farklı biçimlerde sınıflandırılmıştır. Baudelaire'nin (1997: 4) çizimin yansıttığı sürece göre yapılan çizimler sınıflandırmalardan birini oluşturmaktadır. Sınıflandırma şu şekildedir:

Güncel olayları konu alan karikatürler: Bu tip karikatürler, çabuk tüketilip, güncel olarak anlamlılık taşımaktadır. Yine de çizildiği dönemi yansıtması bakımından, tarihsel önemleri bulunmaktadır.

Tüm zamanlarda anlaşılır olabilen zamansız karikatürler: Yalnızca çizildiği dönemde değil, her dönemde anlaşılmaları söz konusu olmaktadır. Bu türden çizimler, sanatsal değere sahip olma niteliği taşımaktadır.

1.2.2. Karikatürü Karikatür Yapan Özellikler

Yukarıda tarihsel süreçlerine değinilen, ortaya çıktığı dönemden beri anlatım özellikleri değişmiş olan karikatürde (Aytekin Özkan, 2009), bir araya geldiğinde karikatürü oluşturan bir takım unsurlar *(Efe, 2005: 31; Avşar, 2007)* bulunmaktadır.

Bunlar:

Sanat/Çizgi: Çizimler görsel açıdan sanatsal özellik taşımasının yanında, çizimin çarpıtılarak çizilmesiyle çizime güldürücülük özelliği de eklenmektedir.

Düşünce: Karikatür çizimlerinin, belli bir kompozisyon içererek güldürü yoluyla iletim sağlayan özelliği de bulunmaktadır.

Güldürü: Bir çizimin karikatür sayılabilmesi için içerisinde güldürü unsuru olması gerekmektedir. Güldürü, karikatürde temel olarak anlatılmak isteneni anlatma fonksiyonunu taşımaktadır.

1.2.2.1. Karikatürde Sanat/Çizgi

Karikatürler, insanların kalemle yaptığı çizimler ya da insanların oluşturdukları makine araçlarıyla oluşturulabilmektedir (Yerlikaya, 2015: 20). Ayrıca, bilgisayar ortamına anlık olarak aktarım yaparak çizim yapılabilen grafik çizim aletleri bulunmaktadır. Bu tip araçlar; günümüzde, elde çizim araçlarından çok daha fazla ayrıntı elde edebilecek düzeye ulaşmışlardır (Ruşen, 2022). Bunların dışında, günümüzde ortaya çıkan yapay zekâ teknolojileri yazılı iletilerle yönlendirilerek, görseller ortaya çıkarabilmektedirler (Demirel, 2023). Hangi araç kullanılarak çizilmiş olursa olsun, çizgilerin karikatür olarak nitelendirilebilmesi için doğanın bire bir yansıması olarak değil, doğal olanın değiştirilmişinin çarpıtılmış çizgilerle oluşturulmasına dikkat edilerek çizilmektedir (Selçuk, 1998: 14). Bu durum portre karikatürlerde çizilecek kişinin diğer insanların gözünde belirleyici ve görece abartılı olan hatlarına dikkat edilmesi ve bu abartılı hatların daha da abartılarak çizime yansıtılması biçiminde gerçekleşmektedir. Çizimin, çizimi yapılan kişiye benzemesi, bir çizimin portre karikatür olması açısından bir diğer belirleyici özellik olma özelliği taşımaktadır (Baudelaire, 1997: 33). Modelsiz olarak çizilen karikatürlerdeki insan figürleri de insan gözünün alıştığı insan ölçülerinde çarpıtmaya gidilerek çizilmektedir. Bu bağlamda, insan anatomisi bilgisi edinmeyen bir çizer, karikatürde insan görüntüsünü çarpıtıp, karikatür oluşturamamaktadır (Selçuk, 1998: 29). Yukarıda söz edilenlerin bulunduğu herhangi bir karikatürü gören birçok insan da çizilen çizimin karikatür olduğunu anlamaktadır.

Gününüzde karikatürün varlığı, günümüz insanlarının bir kısmında karikatürü tanıma bakımından görsel okuryazarlık sağlamıştır. Birçok insan, bir çizim

gördüğünde, o çizim karikatür niteliği taşıyorsa, karikatür olduğunu anlamaktadır. Hünerli'nin (1993: 22-23), çizildikleri dönemde karikatür kavramı olmamasına rağmen, eski Mısır hükümdarlarından Amenofis'in bir kadeh üzerine resmedildiği 5. yüzyılda çizilen bir çizimi ve Leonardo Da Vinci'ye ait bir çizimi, karikatür olarak değerlendirmesi, bu duruma örnek olma özelliği taşımaktadır.

1.2.2.2. Karikatürde Düşünce Unsuru

Bazı karikatürler, konusu olmaksızın, çizimin güldürücülüğü için çizilebilmektedir (Selçuk, 1998: 154). Ancak, bazı karikatürde konu da bulunmaktadır (Oruç, 2006). Konusu bulunan karikatürlerde, düşünce ve sanatsal özellikler bir arada bulunması gerekmektedir (Yılmaz, 2019). Aynı zamanda, çizgiyle konunun birbirine uyumlu olması ve çizgilerin konuyu yansıtır nitelikte ve iletisinin yoğun olmalıdır (Selçuk, 1998: 5). Konusu olan karikatürler, tek bir çizim yoluyla birçok şeyi anlatabilme özelliği taşımaktadır (Oruç, 2006). Bu bağlamda konu, anlam taşımaktadır. Bazı karikatürlerde, görünen anlam ve bu anlamın yanı sıra, gizli anlam ya da gizli ileti denen bir alt anlam da bulunmaktadır. Bu alt anlamda, felsefi bir derinlik bulunmaktadır. Bu nedenle bu tür karikatürleri anlamak için bilişsel bir çaba gerekmektedir. Bu çabanın da çok sürmemesi ve karikatürün anlaşılması gerekmektedir (Topuz, 1986: 3; Efe, 2005: 75). Bu bağlamda karikatürün anlaşılabilirliğini arttırmak için karikatürde alışılmışın dışında tipler ve mantığa aykırı durumlar içermesi de etkili bir yöntem olarak, kullanılabilmektedir. Çünkü, sıradan olan hep görülen birbirine benzer şeyler, kolay anımsanamama özelliği taşımaktadır. Konu ve çizimin sıradanlıktan uzak olması, anımsamayı arttırmaktadır. O yüzden, karikatür çizerinin, karikatürlerinde konu bakımından çeşitlilik oluşturması ve tekdüze çizimler yapmaması gerekmektedir (Selçuk, 1998: 15; Oktay, 2006: 18, 45). Bu çeşitlilik, karikatürlerde konu açısından mantık dışı olma, okurda düşlemeye sağlanmasına uygun yapıda olma, devinim, renk ve abartı, espri, güldürü, karikatürün anlatım özellikleriyle birlikte yer almalıdır (Oktay, 2006: 14).

1.2.2.3. Karikatürde Güldürü (Mizah) Unsuru

Karikatürde olması gereken özelliklerden güldürü, karikatür konusu açısından önem taşımaktadır. Ancak, konunun güldürü sağlaması gerekiyor olsa da asıl amacın,

yalnızca güldürü olmaması gerekmektedir (Selçuk, 1998: 15). Güldürünün bazı nitelikleri taşıyacak nitelikte olması önem taşımaktadır.

Güldürü, hem gerçek yaşam içinde kişiler arasında yer bulan hem de sanat olarak gerçekleştirilebilen bir unsur olma özelliği taşımaktadır. Güldürme ögesi güldürüde mutlaka olması gereken bir unsur olsa da tek unsur olarak güldürüyü oluşturma olanağı bulunmamaktadır. Güldürüde başka unsurlar da bulunması gerekmektedir (Koç, 2022). Güldürüde düşündürme ve dikkat çekme ögeleri de bulunmaktadır. Bu bağlamda güldürü gerçekleştiğinde, güldürmekte ve buna bağlı düşünmeye yönlendirerek dikkati çekmektedir. Aynı zamanda, günlük konuşma sıradanlığından çıkılan bir etkinlik olma özelliği taşımaktadır (Eker, 2009). Böylece güldürü, günlük yaşam süreçlerinde, tüm toplumu ilgilendiren ya da ilgilendirmeyen bir çok durumu konu alabilme özelliği taşıyan yapıda gerçekleştirilebilmektedir. Bu durum ya da olayların istediği yönlerini abartıp ya da abartmadan yalın biçimiyle öne çıkarıp gülünçlüğünü yansıtarak gerçekleştirilebilmektedir. Güldürü, bu yansıtmaları kullanarak; kişi, kurum ya da gruplara üstünlük kurma çabasıyla da gerçekleştirilebilmektedir (Yardımcı, 2010). Bu özellikleri, karşıdakine karşı acımasız bir güldürü biçiminde, beklenmedik biçimde, güldürücü, eğlendirici olma özelliklerinden bir ya da birden fazlasını içerecek biçimde gerçekleştirilebilmektedir (Eker, 2009

Yukarıda belirtildiği gibi farklı amaçları bulunabilen güldürünün bu farklı amaçlarla ortaya çıkmış farklı çeşitleri de bulunmaktadır. Bu bağlamda güldürünün bulunduğu bazı sanat dalları farklı unsurlar içererek güldürü sağlamaktadır. Bu durum, neye gülündüğü bağlamında bireysel farklılıklarının varlığı dikkate alındığında, daha çok kişiye hitap edebilmesi bakımından önem taşımaktadır (Yardımcı, 2010). Bu özellikleri sayesinde güldürü içeren eserlerde, belli düşünceler de hedef kitleye yansıtılabilmektedir (Oruç, 2006). Bu yansıtışın da farklı biçimleri bulunmaktadır. Güldürü içeren bazı edebi türlerde, sözel anlatım ve görsellik ögeleri tek tek ya da ikisi birden kullanılarak güldürü oluşturulabilmektedir. Fıkra, şiir ve öykü güldürü ögeleri barındırmaları durumunda, bu güldürü ögelerini sözel anlatımla sunmaktadır (Yardımcı, 2010). Karikatür, şiir ve fıkra dışındaki türlerde de güldürü ögeleri yer almaktadır. Komedi, gülmece öyküsü, kukla oyunu, ortaoyunu, meddah gösterisi, Karagöz'le Hacivat, hiciv, espri, latife, alay, halt, şaka da güldürü

içermektedir (Oruç, 2006). Bu türlerin içinde karikatürün çeşitli sınıflamalarla kendi alt türleri de bulunmaktadır. Karikatürler türüne göre değişen bir yapı içermektedir. Yazılı karikatürler, güldürüyü temelde görsellikle aktarmaktadır. Sözel anlatım da karikatürdeki yazılarla görsel güldürüyü desteklemektedir. Yazısız ve güldürü içeren karikatürlerdeki durum da yalnızca görsel üzerinden güldürü ögesi barındırma biçiminde gerçekleşmektedir (Yardımcı, 2010). Bu türler içinde öykünün türü güldürü öyküsü olmasa da içeriğinde güldürü unsurları bulunabilmektedir.

Güldürü sanat dalları dışında; günlük yaşamdaki karşılıklı iletişimde de sıkça yer almaktadır. Bu durum, kişiler arasında iletişimi güçlendirme, gerginliklerin azaltılması, samimiyetin arttırılması, rahatlama sağlanması, sorunların çözülmesi gibi yararlar sağlamaktadır. Ruh ve beden sağlığı üzerinde de olumlu etkileri bulunmaktadır (Du Pré, 1998: 20). Buna rağmen, güldürü, gerek günlük yaşamda gerekse sanat dallarındaki kullanımında, gerekli ciddi konuları alaya alıp gülüp, boş vermeye neden olabilmektedir (Koç, 2022). Ayrıca güldürücü olma özelliğinin çok fazla olması da odaklanmaya olumsuz etki etmektedir. Bu bağlamda güldürünün, özellikle eğitimde kullanılacak karikatürlerde ölçülü olması gerekmektedir. (Kılıç & Seven, 2002: 130). Karikatürde güldürünün ölçülülüğün yanı sıra etik yanı da bulunması önem taşımaktadır. Karikatürün kişileri güldürürken, iyiye güzele yönlendirmesi de gerekmektedir. Yanlışa yönlendiren, bazı kişiler için kırıcı olan karikatürler amacına ulaşmamış kabul edilmektedir (Yücebaş, 1976: 57). Bu özellikleri karikatüre, karikatürün çizeri kazandırmaktadır.

1.2.3. Karikatür Çizerinin Karikatüre Kattığı Özellikler

Karikatür çizerleri, yukarıda belirtilen özellikleri yansıttıkları karikatürlerini kendine özgü yollarla tasarlayıp çizmektedir. Bazı karikatür çizerlerinin karikatürünü etkin biçime getirmek için kendine özgü gizli ileti oluşturma yöntemleri de bulunmaktadır. Çizerler, bu gizli iletileri bazı kodlar biçiminde hazırlamaktadır. Karikatür çizeri, kodlar oluşturmanın yanı sıra, çizdiği karikatürdeki bu kodlarla, okurlarını sonraki karikatürlerindeki kodları çözebilme bağlamında yetiştirmektedir. Böylece, sonraki karikatürleri okuyucusu açısından daha anlaşılır olmaktadır (Topuz, 1986: 35).

1.2.3.1. Karikatür Oluşturma Açısından Gelişim Sağlayan Yaşantılar

Karikatür çizerinin karikatüründe kod adı verilen gizli iletileri etkin bir biçimde oluşturabilmesi, bazı yaşantılar yaşamasına bağlı olmaktadır. Bu bağlamda, karikatür çizeri, karikatürünü çizmeden önce bir yaşayış içerisinde bulunmaktadır. Haberler, günlük yaşantılar, kendisini etkileyen olaylar gibi birçok durumla iç içe bulunmaktadır. Bulunduğu bu durum çizerin düş gücünü beslemektedir. Bu sayede, ilgi çekebilecek ya da aksaklık gördüğü belirli durum ya da olguları, karikatürleştirmektedir (Topuz, 1986: 2-9). Bu, kendini yetiştirme süreçleri, çizere bir tarz da kazandırmaktadır. Çizerin karikatürlerindeki çizgilerinde ve varsa çizgileri destekleyen yazılarındaki anlatımıyla konuyu yansıtmasında kendine özgü bir tarz ve dünyaya bakış açısı bulunması, önem taşımaktadır (Selçuk, 1998: 15). O nedenle, karikatür çizeri, iletilerini oluşturabilmek için kendini sürekli geliştirmesi gerekmektedir. Günlük yaşam süreçleri ve basını incelemenin yanı sıra bolca kitap okumak, sözü edilen bu özellikleri kazanma bağlamında kendini yetiştirmede önemli bir yol özelliği taşımaktadır. Bu yollarla kendini geliştiren karikatür çizeri, çizimlerindeki iletiyi gizleyip, gizlenen içeriği de kolay anlaşılır yapacak biçimlere getirerek çizimler yapabilmektedir. Konu bulma açısından da bir rahatlama sağlayıp, kıyıda köşede kalmış olabilen konularla ilgili karikatürler bile çizebilmektedir (Topuz, 1986: 9; Efe, 2005: 31, 35). Çizilecek konunun belli olması da karikatüristin kültürel açıdan gerekli yeterlilik taşıyan bir yapıda olmaması durumunda anlam taşımamaktadır. Bu durumda da çizer, ne çizebileceğine karar vermekte oldukça zorlu bir düşünsel süreçle gerçekleştirmektedir (Yılmaz, 2019: 64; Bayram, 2009).

1.2.3.2. Okurun Karikatürü Anlamasını Sağlamasının Gerekliliği

Karikatür çizerinin kendini yetiştirip geliştirme sürecine, hedef kitlesindeki okurların özelliklerini bilmeyi de eklemesi gerekmektedir. (Topuz, 1986: 2, 9). Çünkü çizilmiş ve okuyucunun görüşüne açık bir karikatürü, okuyucunun anlayabilmesinin koşulu, ön bilgilerinin karikatürdeki iletiyi anlayacak düzeyde olmasıdır. Bu bağlamda, çizerin, karikatürünü hazırlarken hedef kitlesinin anlayabileceği bir karikatür oluşturması gerekmektedir (Akkaya, 2011). Okur karikatürde verilmek istenen gizli düşünceyi anladığında karikatür bir iletim aracı olma özelliğinden sıyrılarak, okurla iletişime geçen bir iletişim aracına

dönüşmektedir (Topuz, 1986: 7). Bu bağlamda karikatürler anlatım özellikleriyle çizerle okur arasında iletişim sağlamaktadır (Aytekin Özkan, 2009). O nedenle, oluşturulacak çizim için karikatürünün hedef kitlesinin özelliklerinin bilinmesi büyük önem taşımaktadır. Karikatürün hedef kitlesinin eğitim durumu, kültürel özellikleri de karikatürü anlamalarında önem arz etmektedir (Topuz, 1986: 2, 9, 18). Bu bağlamda karikatürlerin anlaşılması, toplumlar arasında, kültür çevreleri arasında hatta kişiler arasında değişebilmektedir (Oruç, 2006). Bireysel anlama farklılıklarına rağmen, toplumlarda karikatürü anlama konusunda ortak bir bakış açısı da bulunmaktadır. Bu bağlamda bir toplumun içindeki bireyler, her ne kadar farklı toplumların güldürü içeriklerini gülünç bulsalar da en çok kendi toplumlarının kültürleri içinde üretilen güldürü ögelerine gülmektedir. Bu durum, karikatürler ve fıkralarla yapılan incelemeler sonucunda ortaya konmuştur (Yücebaş, 1976).

Topuz'a (1986: 18) göre; Bu farklılık ve benzerlikler nedeniyle karikatürün belli bir hedef kitlesi bulunmaktadır. Çizerlerin oluşturacağı karikatürlerde bu hedef kitlesine yönelik, birtakım amaçları bulunmaktadır Bu amaçlardan bir ya da birden fazlası amaçlanarak bir karikatür tasarlanıp çizilebilmektedir

Bunlar amaçlar;

- Eğlendirme
- Belli bir haberi okura aktarma
- Okuru belli konuda ikna etme
- Tutum değişikliği oluşturma
- Eğitim
- Öğretim
- Toplumsal yönlendirme
- Politik yönlendirme

1.2.4. Karikatürün Okuruna Yararlı Bazı Özellikleri

- Çizerler, yukarıda sözü edildiği gibi hedef kitlesinin anlayabileceği karikatür çizdiğinde, hedef kitledeki kişi, karikatürün konusunu anlamak için çabaladığında birçok becerisini bu amaçla işe koşmaktadır. Böylece düşünmeye yönelen kişi, sorgulama ve yorum gücünü de arttırmaktadır (Sidekli, vd., 2014).

- Hedef kitledeki bazı kişiler, karikatürleri inceleyip, gizli iletiyi anladıklarında, kendilerinde üstün düşünsel yetenekler olduğunu düşünmektedirler. Bu durum, karikatüre ilgi duymalarını sağlayan bir tür doyum özelliği taşımaktadır (Topuz, 1986: 30).
- Karikatürler, organizmaya rahatlık vermektedir. Ayrıca okurlarını güldürmektedir. Kişileri güldüren şeyler, insan belleğinde sıradan olanlara göre daha kalıcı olmaktadır (Oktay, 2006: 14).
- Karikatürle karşılaşan kişi, onu anlamaya çalıştığında düşünme süreci başlamaktadır (Sidekli, vd., 2014).
- Karikatür, çizerin bakış açısını yansıttığı için çizer de var olduğu toplumun kültürel özelliklerini yansıttığı için ortaya konduğu kültür çevresinin özelliklerini de yansıtmaktadır. Bu sayede karikatürler, belli dönemlerdeki kültürü de yansıtacağı için tarihsel bir belge olma özelliği de taşımaktadır. Bu özellikleri sayesinde, karikatürler incelenerek, çizildiği dönemle ilgili; toplumsal, ekonomik, kültürel bilgiler elde edilebilmektedir (Örs, 2007a: 13; Atik, 2014).
- Okumayı bilmeyen bazı kişiler de bazı karikatürlerin verdiği iletiyi anlayabilmektedir. Karikatürlerle, okuma yazma bilmeyen insan gruplarına bazı bilgileri okuma yazma öğrenmelerine gerek kalmadan aktarılabilmektedir (Topuz, 1986: 77; Hünerli, 1993; Baudelaire, 1997: 30).
- Karikatür aracılığıyla bireylere ulaşan ve kodunu çözdükleri düşünceler, kişiler üzerinde düşünsel değişimler sağlayabilmektedir. Bu değişimler kişinin bakış açısı, davranış ve tutumları üzerinde farklılaşmalara neden olmaktadır (Örs, 2007a: 13).

Karikatürlerin burada belirtilenlerin dışında başka yararlı özellikleri de bulunmaktadır. Karikatürlerin diğer bazı yararları, "Derslerde Karikatür Kullanılmasının Yararları" başlığı içeriğinde yazmaktadır. Ayrıca, bu metin bütünü içindeki içerikte de yer yer karikatürün yararlı özelliklerine değinilmektedir.

1.2.5. Yazılı Karikatürler ve Yazısız Karikatürlerde Evrensellik

Karikatür, ancak ona ulaşan ve anlayan kişilere yarar sağlayabilmektedir. Bu bağlamda, karikatüre ilişkin yarar elde edebilmek için evrensellik kavramı önem taşımaktadır (Aytekin Özkan, 2009). Evrensellik bakımından günümüzde elektronik

ortam, çok sayıda fırsat sunmaktadır. Karikatür çizerleri elektronik ortamı yeterince etkin kullanabilirse hedef kitlesini dünya çapında yayabilme olanağı kazanabilmektedir. Elektronik görsel dosyası yapısı kazandırılan karikatürler bu yapılarıyla, saklanabilmekte ve bir cihazda ya da Dünya çapındaki cihazlarda görüntülenebilmektedir (Gündüz, 2006). Bunun bir getirisi olarak, Dünya'nın tamamına karikatürlerin görülebilmesi olanaklı olabilmektedir. Bu da karikatürlerin farklı dillerde iletişim kuran insanlarla da anlaşılabilir olmasını, bir başka deyişle her coğrafyadan okura ulaşma durumunu yani evrenselliği gerekli hale getirmiştir (Aytekin Özkan, 2009). Karikatürler farklı coğrafyalardan farklı dillerde konuşup yazabilen insanlar kendilerine ulaşan karikatürleri görebilmektedir. Oruç'a (2006) göre anlamı olan yazısız karikatürler görsel anlatım özelliği nedeniyle, farklı dilleri konuşup, karikatürü çizen kişinin konuştuğu dili bilmeyen kişilerce de anlaşılabilme özelliği barındırmaktadır. Selçuk'un (1998: 256) evrenselliğe bakışı da bu düşünceden kaynaklanmaktadır. Ona göre yazısız karikatürler bu düşünce temelinde evrensel özellik taşımaktadır. Yazılı karikatürler bu özelliği taşımamakta olduğunu belirtmektedir.

Üsteki paragrafta; karikatürün evrensellik özelliği barındırması için özellikle yazısız olması gerektiğinin altı çizilmiştir. Ancak, günümüzde İnternet'e yüklü yani elektronik dosya özelliği taşıyan ve yazı içeren karikatürler için bu durum daha farklı özellikler taşımaktadır. Yazılı karikatürler de evrensel olabilmektedir. Nedeni, alttaki paragrafta açıklanmaktadır.

Optik karakter tanıma da denen OCR (optical character recognition) adında bir işlemle, bilgisayar ortamındaki seçilemez metinler biçiminde bulunan yazılar, seçilir yazılar biçimine getirilebilmektedir (Koyun & Afşin, 2017). Bu sayede, dijital ortamdaki karikatürler üzerindeki yazıları karikatürden ayırma olanağı bulunmaktadır. Bazı çeviri uygulamaları, yapılarında OCR sistemi bulundurmalarının yanı sıra, değiştirebilir metin biçimine getirdikleri yazıları, çevirdikleri yazının olduğu yerde, başka dillere çevirebilmektedir. Bu özellik sayesinde, yazı içeren karikatürler, seçilemez özellikte yazılar içeren formatlarla kayıtlı olsalar bile; yazıları, oldukları yerde başka dillere çevrilebilmektedir. Böylece, karikatür, karikatüre çizerinin yazı yazdığı dili bilmeyenler için de okunup anlaşılabilir olmaktadır (Yandex Çeviri, t.y.; Google Çeviri, t.y.). Bu anlaşılabilir olma durumu da

okuma yazma bilenler için evrensellik anlamına gelmektedir (Selçuk, 1998: 256; Oruç, 2006) .

1.2.6. Elektronik Görsel Dosyası Karikatürlerin Özellikleri

Karikatürlerin elektronik dosya biçiminde bulundurulmasında, OCR sistemiyle evrenselleştirilmesinin (Koyun & Afşin, 2017) dışında da yararlar taşımaktadır. Karikatürlerin elektronik dosya biçiminde bulundurulması, eğitimde kullanılmasını da kolaylaştırmaktadır. Bu bağlamda, oluşturulan ya da farklı kaynaklardan bulunan karikatürleri, elektronik görüntüleme araçlarıyla, sınıf ortamında öğrencilerin tamamının aynı anda görmesini sağlamak olanaklı olmaktadır. Bu özelliği sağlamak açısından, görüntülenen karikatürlerin, tüm öğrencilerin oturdukları yerden kolaylıkla görebilecekleri büyüklükte olması gerekmektedir. Ayrıca, tüm öğrencilerin kolayca görebileceği biçimde ve görebileceği yerde bulunması gerekmektedir (Uslu, 2007b; Ayyıldız, 2010). O nedenle, karikatürlerin, görüntülenen ekranda öğrencilerin kolayca görebilecekleri görüntü kalitesinde de olması önem taşımaktadır. Karikatürü anlamlandırmada sorun oluşturacak kadar düşük kalitede görüntü, öğrencilerin karikatürlerdeki yazıyı okumakta güçlük çekmesine, bazı durumlarda karikatürde anlamı pekiştiren ayrıntıları bile seçememelerine neden olabilmektedir. Netlik açısından görüntü dosyasının çözünürlüğü önem taşımaktadır. Çözünürlük yükseldikçe, görselin ayrıntıları daha net görülebilmektedir. Çözünürlüğün yüksek olması, baskı kalitesini de arttırmaktadır. Bu bağlamda, kaliteli görüntü çıktısı alabilmek isteniyorsa, görselin çözünürlüğünün 300 DPI olması gerekmektedir (Hayta, vd., 2023).

1.2.6.1. Karikatürlerin Elektronik Dosya Biçimleri

Çözünürlük dışında dijital ortamda bir başka unsur olarak görselleri görüntüleyebilmek için bazı dosya formatları bulunmaktadır. Her elektronik görsel dosyasının bir formatı bulunmaktadır (Tekerek vd., 2014). Karikatürleri de dijital ortamda bulundurmak için de tıpkı diğer görsellerdeki gibi bu dosya formatları kullanılmaktadır. Karikatürün kullanım amacına bağlı olacak biçimde uygun format seçilerek, karikatür dijital ortamda dijital görsel dosyası olarak bulundurulabilmektedir.

Elektronik dosya biçimli karikatürler bilgisayar ve benzeri kayıt ortamlarında genellikle bitmap dosya türleri biçiminde bulunmaktadır. Bu tip dosyalar, piksel adı verilen karelerin toplamından oluşmaktadır (Adobe, t.y.). Bu özelliği görüntüleme araçlarıyla görüntülendiğinde, ekranın büyüklüğüne ve yakınlaştırma yapılması durumunda bu duruma bağlı olarak, görüntüdeki pikseller görünmeye başlamakta ve görüntü kalitesi sorunlu olmaktadır. O nedenle, bu tip görsellerin görüntüleneceği büyüklüğe göre hazırlanması yerinde olmaktadır (Ruşen, 2022). Bitmap görsel formatlarından biri olan .png görsel üzerinde saydam alanlar barındırabilmektedir (Keskin & Uysal, 2000; Gürel, 2006: 37). Bu durum, arka planı olmayan ya da arka planının belli kısmı olmayan karikatürleri içerme olanağı anlamına gelmektedir. Ayrıca, kayıt gerçekleştirildiğinde, .png uzantılı görsellerde kalite kaybı olmadan karikatür elektronik görsel dosyası olarak kaydedilebilmektedir. .png megabayt bakımından boyutu en ve boy boyutuna bakıldığında oldukça büyük olmaktadır. (Tekerek vd., 2014). Yine de .png görsel dosyaları bir diğer bitmap görüntü formatı olan .tiff formatlı dosyalara göre daha az yer kaplamaktadır (Adobe, t.y.). Buna rağmen .tiff dosyaları da kayıpsız sıkıştırmaya olanak tanımakta, aynı zamanda da hızlı açılabilmektedir (Keskin & Uysal, 2000; Gürel, 2006: 38). Bir diğer bitmap seçenek olan .jpg, bu iki uzantıya göre daha az yer kaplayabilmektedir. Bunu kayıplı sıkıştırma sayesinde yani, kayıt yapılırken kalitesinde bazı kayıplar yaşanmasına olanak sağlamak koşuluyla gerçekleştirilebilmektedir (Keskin & Uysal, 2000). Bu kalite kaybı ve bozulma çoğu zaman gözle görülememektedir (Gürel, 2006). Ancak, ön izlemek için yakınlaştırma gerçekleştirildiğinde, özellikle karikatür üzerindeki yazıların görüntülenmesinde bu bozulmalar görülebilmekte hatta bazı karikatürlerde yazılar hiç okunamayacak biçime gelmektedir. .jpg elektronik dosyaları kayıpsız sıkıştırma seçeneğiyle kayıt edilse bile tam kayıpsızlık sağlanamamaktadır (Artuğer & Özkaynak, 2018). .webp adlı bitmap formatsa aynı netlik düzeyinde, .png ve .jpg formatlı görsellerden, diskte kapladığı yer bakımından daha düşük boyutta yer tutmaktadır (Tekerek vd., 2014). Karikatürlerdeki yazıların seçilebilir metin özelliğinde bulundurabilmesi de olanaklı olmaktadır. Bunu sağlamak için .svg ya da .pdf gibi formatlar bu olanağın elde edilebilmesini sağlayan yapı taşımaktadır (Yavaşlı, 2007). Bu özellikleri bağlamında elektronik görsel dosyası özelliği taşıyan

karikatürler, istenen bir formatta oluşturularak sınıf ortamında akıllı tahtadan öğrencilere sunularak, öğretim süreçlerinde kullanılabilmektedir.

1.3. Karikatürün Eğitimdeki Yeri

Karikatürlerin dijital ve basılı görüntüleme olanağının bulunması ve pek çok farklı durumdan söz eden karikatürlerin var olması nedeniyle karikatürler, birçok ders için birçok farklı biçimde eğitimde kullanılabilmektedir (Oruç, 2006).

Efe (2005: 14-15) eğitimde karikatür kullanılmasını bir üretim süreci olarak değerlendirmiştir. Bu süreç, öğretmenlerin karikatürü kullanımları sonucu, karikatürde yeniden üretim denen bir süreci ortaya çıkmaktadır. Bu süreç, üç aşamadan oluşmaktadır.

Bu sürecin aşamaları:

Birinci üretim: Karikatüristin çizimi yapıp tamamlaması süreçlerini içermektedir.

İkinci üretim: Derste işlenecek karikatürü öğretmenin bulup, dersiyle ilgili bağlar oluşturacak sorular hazırlayıp ve görüşler belirtmesi, içeriğin uygun anında öğrencilerin karşısına çıkarması süreçlerini içermektedir.

Üçüncü üretim: Öğrencilerin gördükleri karikatürü, işlenen konu bağlamında inceleyip değerlendirip, sınıf arkadaşları ve öğretmenlerinin karşısında yorumlamaları süreçlerini içermektedir.

Sözü edilen bu sürecin aşamaları, karikatürün derslerde kullanılmasının bir özeti olma özelliği de taşımaktadır.

1.3.1. Derslerde Görsel Kullanılmasındaki Gereklilik

Sözlü ve sayısal olarak anlama ve kendini ifade etme, çağımızda teknolojinin de gelişimi nedeniyle yeterli olmamaktadır. Günümüzde görsellere de bu nedenle gereksinim bulunmaktadır (İşler, 2002). Görseller eğitimde çeşitlilik açısından da önem taşımaktadır. Çünkü derslerin işlenme süreci birbirinden farklı materyallerle gerçekleştirildiğinde, kavrama daha üst düzeye çıkmaktadır (Göçer & Akgül, 2018). Görsel materyaller bu çeşitliliği sağlayacak materyal grupları içinde yer almaktadır. Çünkü, bir takım yararları bulunmaktadır. Kavrama ve daha ezbersiz bir öğrenme sağlamaya katkı vermesi bakımından öğretim ortamlarında görsel materyaller

kullanmak etkili ve gerekli olmaktadır (Efe, 2005: 10). Görsel materyallerin öğrenmede etkili olması, insanın düşünürken görsel olarak düşünmekte olmasından kaynaklanmaktadır (Arnheim, 2007).

Bazı kişiler ise görsellerle öğrenmeye diğer insanlardan daha yatkın özellikler taşımaktadır. Onlar için kavramaları istenen içeriklerin, görsel ögelerle desteklenme gerekliliği bulunmaktadır (Debes, 1975; Duran & Alevli, 2014; Kaplan, 2020). Bu gereklilik, beyinlerinin sağ yarı küresinin sol yarı kürelerine göre daha gelişkin olmasından kaynaklanmaktadır. Çünkü beynin sol yarı küresi sözel anlatımı anlayabilmekteyken, sağ yarı küresiyse görsellerle daha iyi anlayabilmektedir. Bu bağlamda, özellikle beyninin sağ yarı küresi gelişkin kişiler için görseller, öğrenmede önem taşımaktadır. Bu durum, görsellerin diğer öğrenciler için yararlı olmadığı anlamına gelmemektedir. Çünkü, her ne kadar beynin bir tarafının baskın olması durumu olsa da insanlarda beynin diğer yönü de baskın yön kadar olmasa da işlev görmektedir (Saygın vd., 2000; Silbernagl & Despopoulos, 2012). Bu bağlamda görseller, eğitimde etkili bir materyal olarak kullanılabilmektedir. Bunun yanında daha etkili bir eğitim için görseller sözel içeren ögelerle birlikte kullanılabilmektedir (Fransecky & Debes, 1972). Öğrenme sırasında; yazılı ve sözlü içeriği, görsellerle desteklendiğinde, bu görsellerin öğrencilerin zihindeki imgesi bir anımsama noktası oluşturmaktadır. Böylece, görsellerle birlikte işlenen konunun, görsellerle birlikte anımsanması kolaylaşmaktadır (Duran & Alevli, 2014). Tüm bunlar dikkate alındığında, eğitimde görsellerin kullanılması gerektiği görülmektedir (Ayyıldız, 2010). Karikatür de eğitimde kullanılan görsellerden biri olma özelliği taşımaktadır (Melanlıoğlu vd., 2012).

1.3.2. Derslerde Karikatür Kullanılmasının Yararları

- Karikatürler kullanılarak eğitim, öğrencilerin organizmalarının öğrenme sürecine katılarak yer aldığı bir yöntem özelliği taşımaktadır (Çakır & Aydoğdu, 2016).

- Üstü kapalı anlatımla aktarılan güldürü unsurları da içermektedir. Bu unsurlar, karikatürü öğrenci için iyi bir eğitim aracı durumuna getirmektedir. Bu özelliklerinin de sayesinde çok çeşitli ders içeriklerini öğrenciye aktarmakta karikatür kullanılabilmektedir (Ayyıldız, 2010).

- Karikatürler, değindikleri durumu gerekenden çok daha az sözcükle anlatabilen bir yapıda olabilmektedir. Bu bağlamda karikatürler, atasözü gibi edebi metinlerle benzer işlev taşımaktadır. Bu özelliği sayesinde karikatürler, eğitimde kullanıldığında, zaman tasarrufu sağlayan bir yapı olma özelliği taşımaktadır. Ayrıca, üzerinde bilgi yoğunluğunu barındırabilme özelliğine de sahip olabilmektedir (Akkaya, 2011: 54; Sidekli, vd., 2014).
- İçerdiği güldürü özellikleriyle, öğrencileri psikolojik açıdan rahatlatarak, öğrenmelerini sağlayabilmektedir. Bu durum, özellikle derse karşı ilgisiz ya da ön yargısı bulunan öğrencilerin derse ilgisini çekerek, öğrenme gerçekleştirmelerine yardımcı olmaktadır (Uğurel & Moralı, 2006).
- Karikatürler, dersi monotonluktan uzaklaştırmaktadır (Uslu, 2007a: 16). Ayrıca, dersin genel havasını yumuşatmak için önemli bir araç özelliği taşımaktadır (Özer, 2007a: 38).
- Derslerde öğrencilere sunulan karikatürler, onlarda konuyla ilgili çok yönlü düşünceler oluşturmada katkı sağlamaktadır (Melanlıoğlu vd., 2012).
- Öğrencilerin dikkatlerinin dağılması durumunu azaltıp, derse odaklanmalarını arttırmaktadır (Koçoğlu, 2016).
- Öğrenciler, karikatür ile ders arasında bağ kurarken, öğrenilen içerik öğrenenin zihnine daha kalıcı bir biçimde yerleşmektedir (Efe, 2005: 10).
- Öğrencilerin karikatürle etkileşiminin olumlu özellikler de taşıması nedeniyle, karikatürlerin bünyesindeki öğrenme unsurlarının, öğrencilerce kavranabilmesi, zor olmamaktadır (Oktay, 2006: 18; Ayyıldız, 2010).
- Karikatürler kavranan bilgilerin öğrencilerin belleğinde kalıcı biçimde yer almasını sağlanmaktadır (Koçoğlu, 2016).
- Kalıcılığın dışında, karikatürün görsel özelliği ve güldürü ögesinin birlikte anımsanmasıyla ezbersiz öğrenme de gerçekleşebilmektedir. Karikatürlerin içerisinde, güldürü ögesinin yanı sıra, gülerken düşündüren bir özellik de bulunmaktadır (Efe, 2005: 10; Uğurel & Moralı, 2006).
- Karikatür, eğitim süreçlerindeki dikkat çekme ve güdüleme aşamaları için oldukça yararlı bir materyal olma özelliği taşımaktadır (Et & Çağlayan Dilber, 2022).

• Karikatür eğitimde, yalnızca metinlere destek veren bir öge olma niteliği de taşımamaktadır (Uğurel & Moralı, 2006). Günlük hayatla dersteki teorik konular arası bağlar, karikatür sayesinde kurulabilmektedir (Demir, 2008).

• Derslerin işlenmesinde karikatürlerin kullanılması tartışma yoluyla gerçekleştirildiğinde, öğrencilerin birbirleriyle olan etkileşimlerinin de fazlalaşmasını sağlamaktadır (Güler vd. 2013).

• Öğrenciler açısından karikatür, güldürme özelliğinin yanı sıra, neyi anlatmaya çalıştığını anlamaya çalışmaları bakımından düşünmeye yönelmelerini sağlamaktadır. Düşünmekle de kalmayıp, bu düşüncelerini sınıfta açıklama gereği duydukları için derse katılımlarını da arttırmaktadır (Bakmaz, 2016: 11).

• Öğrencilerin, konu ve karikatür arasında bağ kurmaya çalışmasını sağlamaktadır. Bu çabaları da onların karikatüre karşı ilgilerini çekmelerini sağlamaktadır (Güney Mürsel, 2009).

• Öğrencilerin kazanımlarla ilgili görüşlerini sıradan öğrenmeye göre daha ayrıntılı açıklamasını sağlayabilmektedir (Demir, 2008).

• Eğitimde amaçlanan bazı durumlar olan; düşünme, sonuca varma, yorum yapma, çözüme kavuşturma; karikatür incelemenin kazandırdığı özellikler oldukları için, eğitimde karikatür kullanmak, oldukça olumlu etkiler sağlamaktadır (Melanlıoğlu vd., 2012).

• Eğer öğrencilere yayımlanan karikatürleri günlük olarak izleme yetisi ve alışkanlığı kazandırılabilirse, bu inceleme sayesinde öğrenciler güncel bilgilerle etkileşim olanağı elde etmektedir (Köseoğlu, 2009: 25).

• Eğitimde karikatür kullanımı, seçilmiş karikatürlerin öğrencilere gösterilmesi yoluyla gerçekleştirilebileceği gibi öğrencilere karikatür çizdirilmesi biçiminde de yapılabilmektedir. Bu iki uygulama biçiminde de karikatürlerin derslerde kullanılması, konuların öğrencilerin zihnindeki kalıcılığını ve etkinliğini arttırmaktadır

• (Güney Mürsel, 2009). Derslerde, öğrencilere elde edecekleri kazanımlara yönelik karikatür çizdirtmek, onlara yaparak yaşayarak öğrenme olanağı sağlamaktadır. Bu bağlamda, etkin öğrenme gerçekleşmektedir (Akkaya, 2011: 56).

Uslu (2007b); dersleri karikatür kullanarak işlemenin çocuklara sağlayacağı yararlar ve katkıları şu şekilde belirtmiştir:

- Yapıları gereği eğlence arayışında bulunmaları nedeniyle, güldürü ögeleri barındıran karikatürler onların derse olan ilgisini arttırarak, odaklanmalarını kolaylaştırmaktadır.
- Odaklanmaları çok uzun sürmemektedir. Ancak, ders işleyişinde karikatür kullanılması, sıkılmalarını azaltacağı için onların sıradan odaklanma süresinde artış sağlamaktadır.
- Kendilerine sunulan karikatürleri; gerek yazarak, gerekse sözlü olarak çözümlemeleri, konuşarak ve yazarak kendilerini ifade edebilme yönünde olumlu özellikler kazanmalarını sağlamaktadır.
- Görerek öğrenme gerçekleştirmelerini sağladığı için karikatürlerle işlenen derste öğrenci bilgiler kalıcılık yönünden, üst düzeyde olmaktadır.
- Güldürüyü eleştiriyle yapan karikatürler, güncel olaylara eleştirel bir biçimde bakabilmelerini ve bilinç kazanmalarını sağlamaktadır.
- Karikatür sanatına merakları üst düzeye çıkmaktadır, estetik bakış açıları gelişmektedir.
- Karikatür becerisi bulunanların ortaya çıkarılabilmesini sağlamaktadır.

1.3.2.1. Derslerde Karikatür Kullanımının Öğrencilere Kalıcı İzli Yararları

Karikatür, öğrencilerin yaratıcı düşüncelerini geliştirmektedir (Et & Çağlayan Dilber, 2022). Karikatür, öğrencilerin düş güçlerini de arttırmaktadır. Görselliğiyle ilgi çektiği için de karikatür üzerine yorumlar yaparak, yeni düşünceler üretebilmektedir. Bu özellikler, öğrencilerin kendilerini ifade edebilme bağlamında da olumlu özellikler kazanmasını sağlamaktadır (Güney Mürsel, 2009).

Karikatürü inceleyip yorumlamak, öğrencilerin anlatım becerilerini arttırmaktadır (Efe, 2005: 24). Karikatürün, öğrenciler üzerindeki algısal etkileri de öğrenmelerine olumlu getiriler sunmaktadır (Uğurel & Moralı, 2006).

Bazı karikatürler içinde, kötü olanı yapıcı bir biçimde eleştiren özellik bulunmaktadır. Bu eleştirel durumun farkına varan, karikatürün eğitimlerinde kullanıldığı öğrenci grubundakilerin algıları gelişmektedir (Efe, 2005: 9).

1.3.3. Eğitimde Kullanılacak Karikatürlerin Özellikleri

Yukarıda yararları belirtilen karikatürlerin derslerde kullanılması bakımından öğretmen ve karikatüre ilişkin bazı özelliklerin de bulunması gerekmektedir. Bu özellikler şöyledir:

- Derslerde kullanılacak karikatürleri belirlemek, uzmanlık gerektirmektedir. Gelişigüzel karikatür belirlenmemelidir (Örs, 2007a: 12).
- Karikatürlerin etkili bir eğitim aracı olabilmesi için karikatürde uygunsuz şakalar ve sulu güldürü içeriği olmamalıdır (Oral, 2007: 5).
- Eğitimde yer verilecek karikatürlerin, konuyu yalnızca anlatıp öğretecek değil, kalıcılık sağlayacak nitelikte olması gerekmektedir (Özer, 2007a: 46).
- Eğitimde kullanılacak karikatür ders konusundaysa, konudaki içeriği alaya alabilmelidir. Aynı zamanda, içerikle taban tabana zıt olan içeriğin de gerçek olabileceğine ilişkin şüpheye düşüren özellikler de barındırması gerekmektedir (Oral, 2007: 5).
- Örs'e (2007b) göre; karikatürün derslerde kullanılması öğrencilere dersi ezberletmek ya da onları eğlendirmek için olursa, karikatürün eğitimde kullanılması amacına ulaşamamaktadır. Bunların yerine, öğrencileri düşünmeye yönlendirecek karikatürlerin kullanılması gerekmektedir.

Koçoğlu'na (2012: 127) göre; eğitimde kullanılacak karikatürlerin özellikleri:

- Karikatürün, işlenecek kazanımla ilişkilendirilebilir olması gerekmektedir.
- Güldürü özelliği olması gerekmektedir.
- Kaynağı doğru belirtilmelidir ve ulaşılabilir olması gerekmektedir.
- Çağının ve kültür çevresinin özelliklerini yansıtması gerekmektedir.
- Ahlak dışı amaçları olmaması gerekmektedir.
- Öğrencilerin ön bilgileriyle anlayabileceği yapıda olması gerekmektedir.
- Gülmece özelliğinin yanı sıra, eğitimsel kullanılabilirliği olması daha da fazla önem taşımaktadır.
- Çağına uygun ve toplumsal normlara uygun olması gerekmektedir.

Efe'ye (2005: 9, 20) göre; eğitimde kullanılacak karikatürlerin özellikleri:

- Öğretmenin kendisinin iletisini çözemediği bir karikatürü, öğrencilere sunmaması gerekmektedir.

- Karikatürlerin, öğrenci düzeyine uygun olması gerekmektedir.
- Karikatürlerin, derste işlenen konuya uygun olması gerekmektedir.
- Karikatürlerin sıradanlıktan uzak olmalısı gerekmektedir.
- Eğitimde kullanıma uygun olması gerekmektedir.
- İletisinin kolayca çözümlenebilir olması gerekmektedir.
- Etkileyicilik özelliğinin bulunması gerekmektedir.
- Tercihen yazısız olması gerekmektedir. Eğer seçilen karikatürler yazısızlarından seçilirse, karikatüre daha çok kişi yorum yapabilmektedir. Uzun bir tartışma ve yorum süreci sürdürülebilmektedir.

1.3.3.1. Derslerin Karikatürle İşlenmesinde Dikkat Edilmesi Gerekenler

Öğrencilerin, yaşantıları ve yaşantılarında edindikleri yaşantısal deneyim ve bilgiler birbirleriyle aynı olmamaktadır. O nedenle, karikatürden anlayacakları örtüşmemektedir. Öğretmenin bu farklı özellikleri bilmesi gerekmektedir (Akkaya, 2011: 54). Bunun yanı sıra karikatürleri derslerinde kullanacak öğretmen, bu kullanımla ilgili yetkinliğe sahip olmalıdır. Bu bağlamda, karikatürün gizli iletisini çözebilmeli, hangi karikatürleri dersin neresinde kullanacağını bilmelidir (Özer, 2007b). Bu yetkinlikleri sergileyebilmesi için öğretmenin derslerde karikatür kullanmadan önce bu konuda eğitim alması gerekmektedir. Bu eğitimi gören öğretmen, dersin hangi içeriği işlenirken hangi karikatürü kullanacağını bilebilmektedir (Efe, 2005).

Karikatürlerle ders işleme konusunda yeterli yetkinlik kazanan öğretmen; ders işlerken karikatür üzerine sorular sorarak, öğrencilerin karikatürdeki derste işlerine yarayacak iletileri kavrayabilmesini ve bilgiyi keşfetmesini sağlamalıdır (Göçer & Akgül, 2018). Ancak sorulara yapılan yorumların konuyu değiştirme olasılığı bulunmaktadır. Bu durum, karikatürlerin anlatım içeriği, çok geniş bir yorum yelpazesine açık olmasından kaynaklanmaktadır. Bu olumsuzluğun önüne, dersteki kullanım amacına uygun bir biçimde yorumlayabilmeleri için öğretmenin, onlara konuyu değiştirtmeyecek yönlendirmeler yapabilmesi ve sorduğu sorular aracılığıyla yorumları belli ölçütlerle sınırlandırması ve gerekmektedir (Efe, 2005: 24). Bu soruların, ele alınan karikatürden ne anladıkları ve karikatürün, değindikleri ders içeriğiyle olan ilgisini dile getirebilecekleri sorular olması gerekmektedir

(Akkaya, 2011: 54). Soruların yanı sıra sık sık da karikatüre dikkat çekecek konuşmalarla karikatüre atıfta bulunarak söz edilmesi gerekmektedir. Böylece, öğrencilerin karikatürle etkileşimleri arttırılabilmekte ve karikatürlerin derste kullanılmasından yeterli verim alınabilmektedir (Ayyıldız, 2010).

Karikatürlerin kullanıldığı derslerden verim alabilmek için öğrencilerin, karikatürlerde anlatılmak isteneni anlamaları da gerekmektedir. Ancak böyle olursa, öğrencilerin öğrenme sürecinde aktif bir öğrenme gerçekleştirebilmeleri olanaklı olmaktadır (Göçer & Akgül, 2018). Ayrıca anlama anında gerçekleşmelidir. İletiyi anında anlayamayan öğrencinin dikkati dağılmaktadır. Konuyu anlamakta güçlük çekmektedir. Karikatürü daha önce algılayan ve sonra algılayan arasındaki anlama farklarının olması da bu açıdan dersin de genel ahengini bozmaktadır. Bu durumda, kalan ders süresi içinde öğretmenin öğrencilerin dikkatini toparlanması olanaklı olmamaktadır (Efe, 2005: 19). Oral'a (2007: 4) göre; dikkati sürekli tutmak derste tutmak açısından karikatürün eğitimde kullanılma süreçlerinde bir karikatür sunulduktan sonra kullanılacak karikatürün, öncekinden daha eğlenceli olması gerekmektedir.

Derslerin karikatürlerle işlenme sürecinde verimlilik sağlanması açısından derslerde karikatür kullanılacakken karikatür ve öğretmen özellikleri yanında öğrenci özellikleri de önem taşımaktadır. Çünkü öğrencilerin öğrenme açısından bireysel bazı farklılıkları bulunmaktadır (Yıldırım, 2023). O nedenle öğrenciler, derslerin karikatürlerle işlenmesi sırasında, derslerin yalnızca karikatürlerle değil, başka etkinlikleri de içeren biçimde yapılmasını yeğlemektedir (Akengin & İbrahimoğlu, 2010).

Karikatürlerin, gerektiği gibi kullanılamaması halinde, öğrenciler derste karikatürlerin kullanımıyla edindikleri bilgileri günlük yaşama aktarma konusunda başarılı olmakta güçlük çekmektedirler (Akengin & İbrahimoğlu, 2010).

1.3.3.2. Öğretmenleri Derslerde Karikatür Kullanmamaya İten Nedenler

Derslerin anlatımında olumlu bir malzeme olarak kullanımı olanaklı olan karikatürler, çok yaygın kullanılmamaktadır. Çünkü, bazı öğretmenler ders konuları için uygun karikatür bulamamaktadır. Bunun yanı sıra, kendilerinin de karikatür hazırlama konusunda yetkinliklerinin bulunmaması, dersleri karikatürle işlemeye

soğuk bakmalarına ve bu uygulamadan kaçınmalarına neden olmaktadır (Ayyıldız, 2010). Bu sorunun üstesinden gelmek için öğretmen, derslerde kullanacağı karikatürleri bulabilmek için süreğen bir çaba içinde olması gerekmektedir. Bu bağlamda, günlük gazeteleri, haftalık, aylık bazı dergileri takip edip, İnternet'te araştırma yapması gerekmektedir. Öğrenme alanlarına uygun olarak bulduğu karikatürleri uygun zamanda kullanmak için saklama yoluna gitmelidir (Efe, 2005).

1.3.4. Sosyal Bilgiler Öğretiminde Karikatür Kullanımı

Karikatür, diğer derslerde kullanılabileceği gibi sosyal bilgiler derslerinde de kullanılabilmektedir.

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın *"Uygulanmasında Dikkat Edilecek Hususlar"* başlığı kapsamındaki 8. madde içinde; *"Efsane, destan, masal, atasözü, halk hikâyesi, türkü ve şiir gibi türlerde yararlanılarak sosyal bilgiler dersi edebî ürünlerle desteklenmelidir."* yazmaktadır (MEB, 2018). Çelik'e (2007) göre; içerdiği metinlerde yazanın ötesinde anlamlar içeren karikatürler, bu özellikleriyle edebi metinlere benzemektedir.

Üst paragrafta belirtilen iki bilgi unsuru birlikte ele alındığında, sosyal bilgiler dersinde karikatürün kullanımının uygun olduğu görülmektedir. Yine üst paragrafta sözü edilen 8. maddenin içinde; *"Ayrıca uygun görülen kazanımlar resim, musiki, minyatür, gravür, hat, heykel, mimari, tiyatro, sinema gibi geleneksel veya modern sanat ürünleriyle desteklenmelidir."* yazmaktadır (MEB, 2018). Karikatür de bir resim türü olmasının yanı sıra ve bir sanat ürünü özelliği taşımaktadır. Bu bağlamda, karikatürün görsel ve sanat yönünden de sosyal bilgiler dersinde kullanımının uygun olduğu görülmektedir.

Sosyal bilgiler dersi, öğrencilerin zor olarak niteledikleri bir ders olma özelliği taşımaktadır (Akengin & İbrahimoğlu, 2010). Bu ders içerisinde somut konular olduğu kadar, soyut konular da yer almaktadır. Soyut kazanımları öğrencilere somutlaştırarak kazandırma anlamında karikatürlerin kullanılması, bu soruna çare olacak uygulamalardan biri durumundadır (Koçoğlu, 2016). Ayrıca, birçok disiplini içeriğinde barındıran sosyal bilgiler dersinin öğretimi açısından da derslerin karikatürler kullanılarak işlenmesi, bu çok disiplinli yapıdaki kazanımların

öğrencilere kazandırılmasında etkili olmaktadır (Koçoğlu, 2016). Ancak her karikatür türü bu etkiyi aynı ölçüde sağlamamaktadır.

Altun'a göre (2014: 193), bazı karikatür türleri de sosyal bilgiler dersinin yapısına daha iyi uyum sağlamaktadır. *Bu bağlamda belirttiği sosyal bilgiler dersinde en sık kullanılan karikatür türleri sınıflaması şöyledir:*

- Tarihi karikatürler
- Güncel karikatürler
- Politik karikatürler
- Kavram karikatürleri

1.3.4.1. Sosyal Bilgiler Dersinde Karikatür Nerelerde Kullanılabilir Sorusuna Örnek Yanıtlar

- Sosyal bilgiler dersinin alt disiplinlerinden vatandaşlık, karikatürlerin kullanımına en uygun disiplin durumundadır (Oruç, 2006). Örnek olarak; çizildiği dönemi yansıtan karikatürler, tarihsel süreçleri ve demokrasimizin gelişme süreçlerinin öğrencilere kavratılması için kullanılabilmektedir (Altun, 2014: 193).

- Sosyal bilgiler derslerinde, güncel dergi ve gazetelerde yayımlanan karikatürlerin derste kullanılması yoluyla güncellik unsuruna uygun eğitim gerçekleştirilebilmektedir (Oruç, 2006). Güncel konuların işlenmesinin yanı sıra kavramlara ilişkin yanılgıların düzeltilmesinde, tarihten olayların ele alınmasında rahatlıkla kullanılabilmektedir (Altun, 2014: 193).

- Karikatürler, çizildiği yılların giyim, saç biçimleri, içecekleri, sosyal - siyasal yapısını, kısacası döneminin popüler kültürü konusunda ipuçları tarihsel bir belge niteliği taşımaktadır (Yılmaz, 2019: 47). Bu özellikleri taşıdığı için özellikle eski dönemlerde çizilmiş karikatürlerin görüntüleri elde edilip, bu karikatürler sosyal bilgiler dersinde, kültür ve miras öğrenme alanında uygun içerikleri zenginleştirmek için kullanılabilmektedir. Diğer öğrenme alanlarında da uygun içeriklerle bağlar kurulup kullanılabilecek bu özellikte karikatürler bulunabilmektedir.

- Sosyal bilgiler dersinde karikatürler, bu başlık altında sözü edilen ya da edilmeyen birçok içerik için kullanılabilmektedir. Bu bağlamda, bu içeriklere uygun karikatürler, Altun (2014: 193), tarafından; karikatürlerle ilgili önemli noktalar ve

sosyal bilgiler dersinde en çok kullanılan karikatür türleri olarak iki ayrı sınıflamada belirtilmiştir.

Altun'un (2014: 196) sosyal bilgiler dersinde kullanılacak karikatürlerle ilgili önemli noktalar belirttiği sınıflamasında:

- Öğrencilerin, karikatürü gösterilen tarihi dönemdeki konuyla ilgili ön bilgilerinin bulunması gerekmektedir.
- Öğrencilerin, görselde bulunan ögelerin ne olduğunu anlayabilmeleri gerekmektedir, biçiminde belirtmiştir. Bu şartların taşınmaması halinde, kullanılacak karikatürlerin eğitimde öğrencilere yeterince katkı sağlamayacağını dile getirmektedir.

1.3.4.2. Sosyal Bilgiler Öğretiminde Karikatür Kullanımının Yararları

- Öğrenciler, karikatürlerle işlenen sosyal bilgiler dersinde, etkin öğrenme gerçekleştirmektedir (Akengin & İbrahimoğlu, 2010).
- Öğrenme alanları ve kazanımlarıyla, sosyal bilgiler dersi, öğrencileri birbirleriyle tartıştıracak içerik bakımından zengin bir yapı taşımaktadır. Tartışmalar, yapısı gereği bir başlangıç noktası gerektirmektedir. Bu bağlamda, sosyal bilgiler dersi eğitiminde, karikatür gösterilerek istenen konuda tartışma başlatılabilmektedir (Altun, 2014: 193).
- Eğer, planlama ve karikatüre ilişkin öğrencilere yöneltilen sorular eleştirel düşünmeyi geliştirecek biçimde hazırlanırsa, bu sorular öğrencilere yöneltilip yanıtları alındığında, karikatürlerin derslerde kullanılması eleştirel düşünmeyi de geliştirmektedir (Köseoğlu, 2009: 2).
- Sosyal bilgiler dersinde karikatürlerin kullanılması, öğretilmesi zor kavramların öğrencilere aktarılmasında etkili olmaktadır (Köseoğlu, 2009: 2).

1.4. Bu Araştırmayla Benzer Özellik Taşıyan Araştırmalardan Sonuçlar

1.4.1. Yurt İçinden Araştırmalardan Sonuçlar

Akengin ve İbrahimoğlu (2010), sosyal bilgiler dersinin karikatürler kullanılarak işlenmesinin ders başarısına etkisini ölçtükleri karma araştırmalarında, karikatürlerin sosyal bilgiler dersinde akademik başarıyı arttırdığı sonucuna

ulaşmışlardır. Bu sonuç, karikatürlerin sosyal bilgiler dersi öğretim süreçlerinde kullanılmasının akademik başarıyı arttırdığı anlamını taşımaktadır. Araştırmanın nitel boyutundaysa, öğrencilerin sosyal bilgiler dersine olumlu bakış açılarının arttığı sonucu ortaya çıkmıştır. Bu sonuca ek olarak, öğrencilerin, karikatürlerle işlenen dersi fazla öğrenci merkezli olduğunu düşünerek zor buldukları sonucuna da ulaşılmıştır.

Akkaya (2011), Türkçe Eğitimi alanında karma desenli bir araştırma yapmıştır. Araştırmada 10 hafta boyunca, karikatürlere derslerin içeriğinin öğretiminde yer verilmiştir. 6. sınıfların örneklem olduğu araştırmada, deney ve kontrol grubu yer almıştır. Başarı testleri sonuçlarına göre ön-test son-test deney ve kontrol grupları arasında, deney grubunda başarı daha çok artmıştır. Bu bağlamda, karikatürlerin derslerde kullanılması dil bilgi öğretimi açısından başarıyı, geleneksel öğretime göre daha çok arttırmıştır. Kalıcılık testi sonuçlarına göre de derslerde karikatürlerin kullanımının kalıcılığı arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Bazı değişkenleri dikkate alınarak da bu değişkenlerin başarıya etkisi başarı testi sonuçlarına göre kontrol edilmiştir. Bu değişkenlerden bir tek önceki dönem karne notu yüksek olan öğrencilerin karne notu düşük olan öğrencilere göre bu başarı testinden de yüksek sonuçlar aldıkları sonuçlarına ulaşılmıştır. Öğrencilerin; kitap okuma sıklıkları, anaokuluna gitme durumları, ailelerinin sosyoekonomik yapısı, anne baba eğitim düzeyleri gibi değişkenlerinin başarıları üzerinde farklılaşmaya neden olmadığı sonuçlarına ulaşılmıştır. Yapılan karikatürlü eğitim sonunda, deney grubu öğrencilerinin Türkçe dersine karşı tutumunun kontrol grubuna göre daha çok arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Nitel sorulara verilen yanıtlarda da öğrencilerin karikatürlerin Türkçe dersinde kullanılmasına karşı olumlu duygular taşıdıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Karakuş vd. (2012), sosyal bilgiler dersi kapsamında, çevre sorunlarına ilişkin konuların öğretiminde karikatürlerin kullanılmasına yönelik bir nicel araştırma yapmışlardır. 7. sınıf öğrencilerinden oluşturulan deney ve kontrol grupları üzerinde yapılan araştırmada, karikatürlerin derslerinde kullanıldığı deney grubu öğrencileri, iki haftalık sosyal bilgiler ders saatlerinde gerçekleştirilen uygulama sonrası akademik açıdan kontrol grubundan daha başarılı sonuçlar almışlardır. Bu da sosyal

bilgiler dersinin öğretiminde karikatür kullanımının akademik başarıyı arttırdığı sonucunu ortaya çıkarmıştır.

Koçoğlu (2012), sosyal bilgiler dersinde, deney grubundaki derslerde karikatürlerin kullanıldığı; bir öğretim süreci içeren 6. sınıf öğrencilerinin örneklem olduğu deney ve kontrol gruplu nicel bir araştırma gerçekleştirmiştir. Araştırmaya başlamadan önce öğrencilerin; ana sınıfı okuma, kitap okuma sıklığı gibi özelliklerine de bakılmış, iki grup arasında belirgin fark bulunamamıştır. Ayrıca, iki grubun velilerinin de eğitim durumları ve aile gelirleri de birbirine yakın çıkmıştır. Bu değişken özelliklerden yalnızca ana sınıfına gitme ve kitap okumadaki çokluk durumu başarıda pozitif özellik göstermiştir. Diğer değişkenler, başarıyı etkilememiştir. Uygulamalarının ardından başarı testleri sonucuna göre; deney grubunda hem akademik başarının, hem de öğrenilenlerin kalıcılığının daha yüksek olduğu bulgularına ulaşılmıştır. Bu bulgulara göre de karikatürün sosyal bilgiler dersinin öğretiminde etkili bir materyal olarak kullanılabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Cinsiyete göre bakıldığındaysa başarı testi sonuçlarında belirgin farklılık görülmemiştir. sosyal bilgiler dersine olumlu tutum bakımındansa, deney grubu öğrencileri, uygulama sonucunda, derse olan olumlu tutumları, kontrol grubuna göre daha çok artmıştır.

Güler vd. (2013) 6. sınıf Matematik dersinin, "Doğal Sayılar" alt öğrenme alanı kapsamında, karikatürlerle ders işleme uygulaması içeren nicel araştırmada, deney ve kontrol grubu üzerinde çalışmışlardır. Uygulama öncesi yapılan ön-testler ve uygulama sonrası yapılan son-testler testler sonrası, Matematik dersine tutum, ders başarısı ve kalıcılıkta iki grup arasında fark bulunamamıştır.

Sidekli vd. (2014), makaleleri için yaptıkları nicel araştırmada karikatürler kullanılarak öğretim gerçekleşmesini sağlamışlardır. Bu öğretim uygulaması içinde, öğrencilere karikatür göstermenin yanı sıra, onlara da çizimler yaptırılmıştır. Araştırma sonucunda, ders içeriğinin yanında karikatürler de kullanılarak yapılan sosyal bilgiler dersi öğretimin 6. sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler öğrenmelerini olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşmışlardır. sosyal bilgiler dersine yönelik tutumlarındaysa, farklılaşmaya rastlanmamıştır.

Çakır ve Aydoğdu (2016), sosyal bilgiler alanındaki nicel araştırmalarında deney ve kontrol grubunu 2014-2015 öğretim yılında ortaokul 6. sınıftan

seçmişlerdir. “Ülkemizin Kaynakları” adlı ünite konularının karikatürler kullanarak öğretilmesine dayalı araştırmalarını, 2. dönemde gerçekleştirmişlerdir. Araştırma sonucunda, deney grubunda karikatürlerle öğretim gerçekleştirilen gruptakilerin, kontrol grubundakilere göre akademik başarılarının daha çok arttığı sonucuna ulaşmışlardır. Bu sonuca göre karikatürün sosyal bilgiler dersi öğretiminde kullanılması, akademik başarıyı arttırmaktadır. Bunun yanında, karikatürlerle gerçekleştirilen öğretim sürecinin, öğrencilerin, sosyal bilgiler dersine yönelik tutumlarında, değişme sağlamadığı sonucuna da ulaşmışlardır.

Gökbulut ve Kuş (2016), ilkokul 2 sınıf öğrencileri üzerinde çalıştıkları, dersin karikatürlerle işlenmesinin çıkarma ve toplama yapabilmeleri üzerindeki etkisini ölçen nicel bir araştırma yapmışlardır. 4 hafta süren uygulama sürecinde, öğrencilere karikatürlerin de kullanıldığı problem soruları öğrencilere sunulmuştur. Ön-test ve son-test sonuçları bağlamında bakıldığındaysa, iki grup arasında deney grubu lehine fark bulunmuştur. Bu bağlamda, karikatürün toplama ve çıkarma öğretiminde etkin bir araç olduğu sonucuna varılmıştır. Bu sonuç, karikatürün matematik öğretiminde etkili bir araç olduğu anlamını da taşımaktadır.

Koçoğlu (2016), sosyal bilgiler dersinin karikatürler kullanılarak işlenmesi temeline dayanan, örneklemi 6. sınıf öğrencileri olan nicel bir araştırma gerçekleştirmiştir. Sonuçlara göre derste öğrenilenlerin kalıcılığı yönünden, karikatürlerle yapılan eğitim etkili olmuştur. Ayrıca, öğrencilerin derse olan tutumlarında da olumlu artış ortaya çıkmıştır. Akademik başarı olarak da karikatürlerle ders işlenen deney grubunda daha çok artış gerçekleşmiştir. Buna göre karikatürün sosyal bilgiler dersi öğretiminde kullanılması, akademik başarıyı arttırmaktadır, sonucuna ulaşılmıştır.

Barut (2017), sosyal bilgiler dersi kapsamında, Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında yer alan 6. sınıf "Bilim, Teknoloji ve Toplum" öğrenme alanında, "Bilimsel araştırma basamaklarını kullanarak araştırma yapar." kazanımını araştırma kapsamı dışında bırakarak bir araştırma gerçekleştirmiştir. Bu araştırmanın uygulama sürecinde, derslerde, beyin fırtınası ve altı şapka düşünce teknikleri ayrı ayrı karikatürlerle birlikte kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmada, karma desen kullanılmıştır. Sonuçlara göre karikatürlerin derslerde kullanılmasının yaratıcı

düşünceyi yükselten sonuçlara ulaşmıştır. Ayrıca, kız öğrenciler, karikatürü kavrama ve yorumlama başarısında erkekleri geride bırakmıştır.

Koçoğlu (2016), 2011-2012 eğitim öğretim yılında yaptığı nicel araştırmasında, 6. sınıflarla çalışmıştır. Sosyal bilgiler dersinin karikatür kullanılarak işlenmesi konusunu araştırmıştır. Araştırma sonucunda, Sosyal Bilgiler dersinin karikatürler kullanılarak işlenmesinin, akademik başarıyı arttırdığı, sosyal bilgiler dersine yönelik tutumu olumlu yönde arttırdığı sonuçlarına ulaşmıştır. Ayrıca, uygulamanın bitişinde, daha önce ön-test ve son-test olarak uygulanan test, öğrencilere yeniden çözdürüldüğünde, karikatürlerin kullanımının, deney grubundaki öğrencilerin elde ettiği sosyal bilgiler dersinde elde edilen öğrenme kazanımlarının kalıcılığının da karikatürsüz eğitim verilen kontrol grubundakilerden fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda, karikatürün sosyal bilgiler dersi öğretiminde kullanılması, akademik başarıyı arttırmaktadır sonucuna ulaşılmıştır.

Tuncel (2017), sosyal bilgiler dersi içeriğinde yer alan küresel ısınma konusunun öğretiminde karikatürler kullanarak yaptığı nitel eylem araştırmasında, öğrencilerin ders içeriğine olan farkındalığı artmıştır. Ayrıca, derse olan ilgilerinde artış olmuştur.

Marangoz'un (2019) sosyal bilgiler alanındaki nicel araştırmasında, örneklem 6. sınıflar olmuştur. "Bilim Teknoloji ve Toplum" öğrenme alanının tamamını içeren, araştırmacı tarafından tasarlanıp çizilen karikatürlerin kullanıldığı ders işleme süreciyle, deney grubunda sosyal bilgiler dersleri işlenmiştir. Ön-test ve son-test başarı testlerindeki puanların karşılaştırılmaları sonucu, deney grubunun akademik başarısındaki artışın daha fazla olduğu görülmüştür. Buna göre, karikatürün sosyal bilgiler dersi öğretiminde kullanılması, akademik başarıyı arttırmaktadır, sonucuna ulaşılmıştır.

Şentürk ve Şimşek (2021), bazı 6. sınıf öğrencileri üzerinde sosyal bilgiler dersi başarısı üzerine yaptıkları araştırmada, bir web sitesi yardımıyla hazırladıkları eğitici çizgi romanlar ve eğitici karikatürler olarak nitelendirilen bazı eğitici çizgi filmlerin konula ilgili bölümleri izlettirilmiştir. Bu iki uygulamanın yapıldığı iki deney grubunu yanı sıra, araştırmada kontrol grubu da kullanıştır. Gerçekleştirdikleri bu karma araştırmanın nicel boyutunda, akademik başarıyı en çok çizgi romanların arttırdığı, ikinci sırayı eğitici çizgi filmlerin aldığı, en düşük akademik başarı

artışının ise geleneksel eğitim uygulanan kontrol grubunda olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır. Araştırmanın nitel boyutundaysa, öğrencilerin bu tip görsellerle eğitimi olumlu bulmalarına rağmen, ders disiplinini bozması, yeterince konu yoğunluğu içermemesi gibi olumsuz yönlerinin bulunduğunu belirtmişlerdir.

Seyhan Çiftçi vd. (2022), karikatürün derslerde kullanılmasının öğrencilerin akademik başarılarına, bu başarılarına etkisinin de ders türüne ve sınıf düzeyine etkisini araştırdıkları bir meta analiz araştırması yapmışlardır. Buna göre; derslerin karikatürlerle işlenmesi, geleneksel eğitime göre tüm sınıf düzeylerinde daha yararlı olmuş ve akademik başarıyı daha çok arttırmıştır. Ayrıca, bu başarı artışının sosyal bilgiler dersinin yanı sıra fen ve teknoloji dersinde de gerçekleştiği görülmüştür. Bu bağlamda, öğretimde karikatürün etkili bir araç olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

1.4.2. Yurt Dışı Araştırmalardan Sonuçlar

Toledo vd. (2014) tarafından gerçekleştirilen Haziran 2009 ve Eylül 2009 arası süren araştırma, 14 yaş grubunu içermektedir. Araştırmada deney ve kontrol gruplu deneysel desen kullanılmıştır. Araştırmada, çevre eğitiminde medya karikatürlerinin kullanımının öğrencilerin sorun çözümüne katkısı araştırılmıştır. Bu bağlamda, her iki gruba; araştırılan konunun kapsadığı alt konuları kapsayan öğretim gerçekleştirilmiştir. Deney ve kontrol grubunda birçok etkinlik gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucu deney grubunda ilgili konuda başarı kontrol grubuna göre belirgin bir biçimde fazla olmuştur. Bu bağlamda, öğretimde medya karikatürlerinin kullanılması akademik başarının arttırılmasına olumlu etki göstermiştir. Ayrıca, Sorun çözme becerisinin deney grubunda daha çok arttığı, sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda medya karikatürlerinin öğretimde kullanılmasının, sorun çözme becerisi arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Shigehatake vd. (2014) tarafından, 3 ayrı Japonya ortaokulundan 12-13 yaş 493 adet öğrenci olan araştırmanın örneklemini oluşturduğu bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Japonya'ya özgü bir çizim tarzı olan mangalarla hazırlanmış 10 dakika süren bir çizgi filmi materyal olarak kullanmışlardır. Çizgi filmin konusu felçle ilgili farkındalık oluşturan ancak felç hakkında direkt bilgi vermeyen bir biçimde işlenmiştir. Diğer bir materyal olarak da yine araştırmacılar tarafından hazırlanan 8 kareden oluşan hareketsiz mangalar öğrencilere okutturulmuştur.

Gerçekleştirilme nedeni, öğrencilerin çevrelerinde felç geçiren birinin olması gibi durumlarda öğrencilerin ambulans çağırma ve ne yapacaklarını bilme durumunun, öğrencilere ilgili araştırmadaki gibi öğretilip öğretilmeyeceğinin sınanması olmuştur. Uygulamanın hemen bitişinde ve 3 ay sonra uygulamaya ilişkin kazanımları belirlemek için test gerçekleştirilmiştir. İlk testte öğrencilerin felç belirtileri ve ne zaman ambulans çağıracağıyla ilgili yeterince bilinç kazandıkları sonucuna ulaşılmıştır. 3 ay sonraki testteyse bu bilincin belirgin biçimde azaldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Srinivasalu (2016), Hindistan'da bir ortaokulda, sosyal bilgiler dersi kapsamında, öğrencilerinin örneklem olduğu bir araştırma gerçekleştirmiştir. Araştırmada, deney ve kontrol grupları bulunmakta, her bir grupta 25 öğrenci yer almıştır. Araştırmada, sosyal bilgiler dersinde karikatürlerin etkili bir materyal olarak kullanılıp kullanılamayacağının belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda, ders planları oluşturulup kontrol grubuna geleneksel öğretim, deney grubuna karikatürlerin kullanıldığı öğretim uygulanmıştır. Araştırmanın uygulama süreci sonrası gerçekleştirilen ölçümlerde, deney grubunda akademik başarının daha fazla arttığı bulgusuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda, sosyal bilgiler dersinde kavramların öğretilmesinde karikatürün etkili bir materyal olarak kullanılabileceği ve sosyal bilgiler öğretiminde karikatürün etkili bir materyal olarak kullanılabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Kathiah vd. (2024), Hindistan'da tıp eğitimi öğrenimi gören 3. sınıf öğrencilerinin örneklem olduğu nitel bir araştırma yapmışlardır. Her biri 53'er öğrenciden oluşan iki ayrı grup oluşturulmuştur. Bu iki gruptan geleneksel grubu adı verilene yalnızca geleneksel öğretimle ders anlatımı yapılmıştır. Diğer grup olan kombinasyon grubunaysa, geleneksel ve aynı öğretimin yanı sıra ek olarak karikatürlerin kullanıldığı öğretme gerçekleştirilmiştir. İlk konudaki gruplar 2. konuda çaprazlanmıştır. Yani iki grup yer değiştirmiştir. Uygulama sonrası, öğretimin gerçekleştiği Patoloji dersinin öğretiminde karikatürlerle kombinasyon grubu olarak işlediğinde daha başarılı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. %95'i ilk kez karikatür içeren öğretime katılan bu öğrencilerden, %53 civarındaki öğrenci kendisinin de bir karikatürlü ders uygulaması tasarlamak istediğini dile getirmiştir. Ayrıca, öğrencilerin

büyük çoğunluğu zor tıp konuları öğrenmelerinde karikatürlerle zenginleştirilmiş eğitimin olumlu olacağı yönünde görüş bildirmiştir.

2. YÖNTEM

Bu bölümde, araştırmanın deseni ve modelinden söz edilmiştir. Ayrıca, araştırmanın kurgusuna, süreçlerine ve ölçme araçlarına değinilmiştir.

2.1. Araştırmanın Deseni

Yöntem seçerken, seçilen yöntemin, araştırma sorusu ya da problem durumu üzerinde yeterli düzeyde çözüm sağlaması gerektiğinin göz ardı edilmemesi gerekmektedir (Ceylan Çapar & Ceylan, 2022). Bu araştırmada bu özellikler ve Creswell'in (2021) belirttiği araştırmalarda karma yöntemin kullanılmasının tercih edilmesinin nedenleri göz önüne alınarak karma yöntem seçilmiştir.

Bu nedenler şu şekildedir:

- Araştırma sorusuna tek bir yöntemin gereken düzeyde yanıt sağlayamadığı araştırma tasarımlarında, nitel ve nicel yöntemden birinin yalnız kullanılması yerine, ikisi birden, karma yöntem olarak kullanılabilmektedir.
- Nitel ve nicel veriler, karşılaştırılarak incelendiğinde, problem durumunun ya da araştırma sorusunun netlik kazanmasını sağlayabilmektedir. Araştırmacı, nicel ve nitel verileri birlikte ele aldığında, sonuçlar daha anlamlı olmaktadır.
- Ayrıca, Ceylan Çapar ve Ceylan'a (2022) göre karma yöntemin kullanılması, bu yöntemi kullanarak araştırma yapanların verilere yönelik oldukça geniş bir bakış açısıyla bakabilmelerini sağlamaktadır.

Karma araştırmalar uygun desen seçimi yapılarak gerçekleştirilmektedir (Aydın Çakır & Türkeş Kılıç, 2021). Desen, bilimsel araştırmaların problem durumuna yanıt ya da yanıtlar sağlamak üzere gereksinim duyulan tasarlanış biçimine denilmektedir (Ceylan Çapar & Ceylan, 2022). Desen seçiminin, yapılacak olan karma araştırmanın amacı ve problem durumuna göre seçim yapılması gerekmektedir (Aydın Çakır & Türkeş Kılıç, 2021). Ayrıca nicel ve nitel boyutlarının baskınlık yönünden ilişkisi, iki boyuttan toplanacak verilerin öncelik sonralık durumları, bu boyutların birbiriyle ne tür bağının olacağının dikkate alınması ve ayrıca hangi aşamada ve nasıl birleştirileceği, desen türlerine göre farklılıklar taşımaktadır (Leech & Onwuegbuzie, 2009; Creswell & Plano Clark, 2018). Bu araştırmada, özellikler dikkate alınarak araştırmanın yapısına uygun olan gömülü

desen kullanılmıştır. Bu desende, bilimsel araştırmadan elde edilen sonuçları geliştirmek ya da desteklemek amacıyla, nicel ve nitel boyutlar aynı süreçte kullanılmaktadır. Bu desenin kullanıldığı araştırmalarda, araştırma nicel olarak sürdürülüyorsa nitel boyut araştırma sürecine katılabilmektedir. Araştırma nicel olarak yürütülüyorsa da nitel bir boyut araştırmaya katılabilmektedir (Creswell & Plano Clark, 2018). Bu desendeki araştırmalarda nitel ya da nicel boyuttan birinin baskın olması, desenin ayırt edici özelliklerinden biri olma özelliği taşımaktadır (Mertkan, 2015). Nicel verilerin ağırlıklı olduğu bu desendeki araştırmalarda nitel boyut deneyden önce, deney gerçekleştirilirken ya da deneyin ardından eklenebilmektedir. Nitel boyutun eklenmesi; araştırmaya katılımcı bulma, araştırma çıktılarına açıklama getirme, katılımcıların araştırmayla ilgili deneyimlerini belirleme, araştırma kurgusunu düzenleme, ön-test ve son-test oluşturma amaçlarıyla gerçekleştirilebileceği gibi (Creswell, 2017) araştırma süreçlerine katılanların görüşlerini belirtmelerini sağlamak için de gerçekleştirilebilmektedir (Creswell & Plano Clark, 2018). Bu araştırmada da karma yöntemin deseninin seçiminde yukarıda belirtilen bu özelliklere dikkat edilmiştir. Bu bağlamda, katılımcılardan görüş almak için deneysel süreç sonrasında sorulan açık uçlu sorulardan alınan yanıtlar biçiminde nitel boyut verileri elde edilmiştir. Gömülü desen bu nedenle seçilmiştir.

2.1.1. Araştırmanın Nicel Boyutunun Deseni

Bu araştırmanın nicel boyutunda ön-test son-test deney ve kontrol gruplu desen modeli kullanılmıştır. Bu desende, iki grupla çalışılmaktadır. Bu gruplar, deney ve kontrol gruplarından oluşmaktadır. Grupların ikisine de aynı ön-test uygulanarak, deney grubuna deneysel uygulama süreci gerçekleştirildikten sonra yine iki gruba da son-testin uygulandığı desen olma özelliği taşımaktadır (Johnson & Christensen, 2014: 303). Bu bağlamda, iki grupta yer alanlar daha önceden hazırlanmış ölçek aracılığıyla iki ayrı ölçüme tabi tutulmaktadır. Başka bir özellik olarak, yapısı gereği bu modelde, iki ayrı grup biçiminde çalışıldığından ve grup katılımcıları içinde iki grupta birden yer alan katılımcı olmaması nedeniyle, ilişkisiz bir yapı taşımaktadır. O nedenle bu desen, karışık desen özelliği de taşımaktadır (Büyüköztürk, 2001). Nicel boyutta bu desenin kullanılmasının nedeni, araştırma sorusu ve problem durumuna

bağlı olarak araştırmanın uygulama süreci ve öncesi veriler elde ederek, bu verilerle araştırma sürecinin değişim sağlayıp sağlamadığını belirlemek olmuştur.

2.1.2. Araştırmanın Nitel Boyutunun Deseni

Bu araştırmanın nitel boyutunun deseni, olgubilimdir (fenomenolojidir). Olgubilim deseninde tasarlanıp uygulanan araştırma süreçlerinde, araştırılan olgunun yaşantıları kazandırılan katılımcılardan görüşlerine dair veriler elde edilmektedir, Bu veriler, onlara yöneltilen sorularla yanıtlar alınarak sağlanmaktadır (Leedy, 1997; Yıldırım & Şimşek, 2016). Bu desen bağlamında yapılan çalışmalarda, verileri elde etmek amacıyla kullanılabilecek yöntemler arasında görüşme yöntemi de yer almaktadır (Ceylan Çapar & Ceylan, 2022). Görüşme; soruların yöneltildiği kişilerden, bilgi, görüş ve bakış açılarını belirlemekte kullanılabilmektedir. Görüşme gerçekleştirilerek katılımcılardan araştırılan konuyla ilgili ayrıntılı bilgi elde edilebilmektedir (Karasar, 2005). Görüşmenin uygulama açısından farklı türleri bulunmaktadır. Tüm katılımcılara, yöneltilmeden önce hazırlanan aynı soruların yöneltildiği, görüşme türüne yapılandırılmış görüşme denmektedir. Bu görüşme türünde sorulan sorular görüşme sırasında değiştirilmemektedir. Bu yönüyle, soruların tamamen soruları sorarken belirlendiği yapılandırılmamış görüşmeden ve önceden oluşturulmuş soruların yanı sıra görüşme anında anlık olarak oluşturulan soruların da sorulduğu yarı yapılandırılmış görüşmeden ayrılmaktadır (Türnüklü, 2000). Bu araştırmanın nitel boyutunda olgubilim deseniyle görüşme yöntemi kullanılmasının nedeni, katılımcıların uygulama sürecine ilişkin görüşlerini belirlemek olmuştur. Görüşme yönteminin yapılandırılmış görüşme formu seçilmiştir. Bu durumun olarak seçilmesinin nedeniyse, görüşlerin tamamlanmış uygulama süreci sonucu alınması nedeniyle sorularda sonradan herhangi bir değişiklik ya da eklemenin yapılmayacak olması olmuştur. Yapılandırılmış görüşmede açık uçlu sorular katılımcıları soru kağıtları olarak sunulmuş, yanıtlar tüm katılımcıların yanıtlarını aynı süreçte yazmaları sağlanmıştır. Görüşme formunun katılımcılara yazılı olarak sunulması; yapılandırılmış görüşme formu kullanılmasından ötürü, soruların belirlenmiş olması ve tüm deney grubu katılımcılarından aynı sorulara yanıt alınmış olması nedenlerinden kaynaklanmaktadır.

2.2. Evren Örneklem

Araştırmanın evrenini, 2023-2024 eğitim öğretim yılında ülkemizde devlet okullarında 7. sınıf okuyan tüm öğrencileri oluşturmaktadır. Örneklem ise Artvin ili sınırları içinde bir devlet ortaokulundaki iki adet 7. sınıf şubesinin öğrencilerinden oluşmaktadır. Araştırmanın yapılacağı okulun seçilme nedeni, ulaşım kolaylığından kaynaklanmaktadır. Yapılan ön-testlerin ardından, Sınıflardan biri, gelişigüzel atama yoluyla deney grubu olarak belirlenmiştir. Diğer sınıf da kontrol grubunu oluşturmuştur. Deney grubunda 22 öğrenci bulunmakta, kontrol grubundaysa 23 öğrenci bulunmaktadır.

2.3. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada tasarımı içinde nicel ve nitel bazı veri toplama araçları kullanılmıştır. Kullanılan bu veri toplama araçların tümü, kâğıt üzerine basılarak, katılımcılara fiziksel kalem kullanarak yazmalarını sağlanacak biçimde sunulmuş, katılımcılar tarafından doldurulmuştur. Bu araçlar, aşağıda listelenmiştir.

Araştırmanın nicel bileşeninde yer alan veri toplama araçları:

- Sosyal Bilgiler Dersi Başarı Testi (EK-4)
- Görsel Okuryazarlık Yeterlilikleri Ölçeği (EK-5)
- Sosyal Bilgiler Dersine Yönelik Tutum Ölçeği (EK-6)

Araştırmanın nitel bileşeninde yer alan veri toplama araçları:

- Açık Uçlu Soru Formu

2.3.1. Araştırmanın Nicel Bileşeninde Yer Alan Veri Toplama Araçları

2.3.1.1. Sosyal Bilgiler Dersi Başarı Testi

Başarı testi çalışmaları, öncelikli olarak, araştırma sürecinde konu içeriğini oluşturan "Üretim Dağıtım ve Tüketim" öğrenme alanı, araştırmacı tarafından incelenerek başlamıştır. Bu bağlamda, sözü edilen öğrenme alanını oluşturan kazanımlar ve bu kazanımlara ait içerikler barındıran Azer'in (2019) yazdığı ders kitabı incelenmiştir. İncelemeyle birlikte, bu içerikle ilgili sorular hazırlanmıştır.

2.3.1.1.1. Pilot Uygulama

İçerdiği karikatürler de araştırmacı tarafından çizilen başarı testi soruları, araştırmacı tarafından 35 soru olarak hazırlanmıştır. Ardından, sorular uzmanlara gösterilerek uzman görüşleri alınmıştır. Görüşleri alınan; Türkçe ve sosyal bilgiler eğitimi bölümü, sosyal bilgiler öğretmenliği programında görev yapan 4 ayrı akademisyenin yanı sıra, uzman görüşlerine öğretmen bakış açısı da kazandırma amacıyla, 4 ayrı sosyal bilgiler öğretmeninden de sorularla ilgili görüş alınmıştır. Bu görüşler sonucu, soru sayısı 30'a indirilmiştir. Böylece, "Sosyal Bilgiler Dersi Başarı Testi" adında, A, B, C, D seçenekli 30 sorudan oluşan bir başarı testi hazırlanmıştır. Bu başarı testi, gereken tüm izinlerin (EK-7. Etik Kurulu Değerlendirme Raporu & EK-8. Araştırma İzinleri) alınmasının ardından, kâğıt üzerine aktarılarak, 30 dakika süren bir sınav ile öğrencilerin soruları çözmesi sağlanmıştır. Soruları çözerek pilot uygulamaya katılan öğrenci grubu, önceki yıl 7. sınıfta "Üretim Dağıtım ve Tüketim" öğrenme alanı kapsamına ilişkin dersi görmüş olan ve testin uygulandığı tarihte 8. sınıfta bulunan 104 adet öğrenciden oluşmaktadır.

Tablo 1. Başarı testi pilot uygulama güvenilirlik ve Bloom taksinomisi

Soru Numarası	Ayırt Edicilik (r)	Güçlük (p)	Bloom
1	0,23	0,90	Analiz
2	0,01	0,19	Bilgi
3	0,32	0,76	Değerlendirme
4	0,24	0,15	Uygulama
5	0,31	0,66	Kavrama
6	0,03	0,19	Uygulama
7	0,30	0,63	Uygulama
8	0,34	0,65	Değerlendirme
9	0,11	0,69	Bilgi
10	0,41	0,39	Değerlendirme
11	0,39	0,63	Bilgi
12	0,38	0,36	Analiz
13	0,65	0,34	Bilgi
14	0,53	0,53	Analiz
15	0,60	0,56	Değerlendirme
16	-0,02	0,19	Bilgi
17	0,04	0,13	Bilgi
18	0,32	0,32	Kavrama
19	0,52	0,68	Bilgi
20	0,11	0,30	Kavrama

Tablo 1 (Devam). Başarı testi pilot uygulama güvenilirlik ve Bloom taksinomisi

21	0,53	0,66	Analiz
22	0,07	0,30	Değerlendirme
23	0,33	0,27	Değerlendirme
24	0,53	0,57	Analiz
25	0,42	0,75	Analiz
26	0,32	0,35	Analiz
27	0,37	0,38	Analiz
28	0,14	0,29	Uygulama
29	0,32	0,30	Uygulama
30	0,61	0,51	Analiz

Tablo 2. İlk ve son durumda ayırt edicilik ve ortalama güçlük değerleri

Soru Sayısı Durumu	Ayırt Edicilik (r)	Güçlük (p)
30 soruluk ilk durum	0,31	0,45
20 soruluk son durum	0,42	0,51

2.3.1.1.1.1. Pilot Uygulama Sonrası Güvenilirlik Analizleri

Testin pilot uygulama sürecinin ardından, ölçümün güvenilirlik değerlerini belirlemek amacıyla analiz süreci gerçekleşmiştir. Araştırmacı tarafından gerçekleştirilen bu analiz sürecinde, ilk olarak pilot uygulamada çözülen soruların yanıtlarından veriler oluşturularak analiz edilmiştir. Ölçümün KR20 değerinin bulunmasında SPSS 27 paket programı, madde güçlük indeksi ve ayırt edicilik indekslerinin bulunmasında Excel programı kullanılmıştır. Sonuçlara göre sorulardan bazıları Sosyal Bilgiler Dersi Başarı Testi'nden çıkarılmıştır.

Oluşan puan tablosunun *KR20* değerine ulaşmak için yapılan analizlerde; analiz sonuçlarının sayısal değeri, 0 ile 1 arasında değer almaktadır. Bu değer; 0,80-1,00 değer aralığında değer alırsa yüksek güvenilirlik, 0,80-0,60 aralığında değer alırsa oldukça güvenilir, 0.40-0.60 aralığında değer alırsa güvenilirliğin düşük, 0.00-0.40 arasında değer alırsa, güvenilir bir ölçek olmadığı sonuçlarına ulaşılmaktadır (Seçer, 2013). Yapılan analiz sonucu, Sosyal Bilgiler Dersi Başarı Testi pilot uygulamasından elde edilen ölçüm sonuçlarının KR20 (Alpha) değeri 0,71 olarak ölçülmüştür. Bu değer, ölçümün oldukça güvenilir olduğunu göstermektedir.

Sosyal Bilgiler Dersi Başarı Testinin son biçimini alması bağlamında kullanılan bir diğer analizde madde ayırt edicilik indeksi hesaplanmıştır. Madde ayırt edicilik endeksi, ayırt ediciliği belirlemektedir. Bu indekse korelasyon değeri de

denmektedir. Bir test grubunun korelasyon değeri, katılımcıların sınavda aldıkları puana göre katılımcıların en başarılı yarısını belirten üst grup ve katılımcıların en düşük puanlı diğer yarısının puanlarının etkileri sonucu hesaplanmaktadır. Buna göre; analizlerde -1 ile 1 sayıları arasında korelasyon değeri elde edilebilmektedir. Korelasyon değeri 0 olursa, analiz edilen sorunun ayırt edicilik özelliğinin olmadığını göstermektedir. Bu sonuç, sorunun testte gereksiz olduğu anlamına gelmektedir. Analiz sonucu eksi (-) değerde bulunursa, testin düşük puan alan grubundakilerden soruyu doğru çözen kişi sayısının, testten yüksek puan alan gruptakilerden fazla olduğu anlamına gelmektedir (Gajjar vd., 2014). Ayrıca, testlerdeki sorular için bazı analiz sonuçlarının güvenilirlik açısından belli değerlerin üstünde olması gerekliliği bulunmaktadır. Korelasyon değerleri, 0,30 değerinin altında olan soruların testten çıkarılması gerekmektedir (Büyüköztürk, 2012). Bu bağlamda, Tablo 1'de görüldüğü gibi her bir madde için ayrı ayrı görülen ayırt edicilik sonuçları, SPSS 27 paket programı kullanılarak yapılan analiz sonucu elde edilmiştir.

Madde güçlük indeksi, sınavda yer alan her soru için ayrı ayrı hesaplanmaktadır. Her soruya verilen yanıt için ayrı olmak üzere, soruya verilen doğru yanıtların her birine 1 sayısal değeri verilmesi, yanlış yanıt verilenlere de 0 değeri verilmesiyle başlanmaktadır (Saraç, 2018). Ardından, madde güçlüğü hesaplanacak soru için verilen tüm doğru yanıtlardan elde edilen 1 değerleri toplanmaktadır. Elde edilen toplamın, sınava katılan kişilerin toplam sayısına bölünmesiyle madde güçlük değeri elde edilmektedir (Özçelik, 1997). Bu hesaplamalarda, 0 ile 1 arası sayısal değer ortaya çıkabilmektedir. Bu değer aralığı içinde de bir sorunun madde güçlük indeksi değeri yüksek değer alan sorular, daha düşük değer alanlara göre zor sayılmaktadır. 1, en kolay soru değerini, 0 ise en zor soru değerini taşımaktadır (Büyüköztürk, 2012). Özçelik'e (1997) göre: kullanım alanı başarı testi içeriği olan soruların madde güçlüğünün 0,20-0,80 değer aralığında olması uygun olmaktadır. Büyüköztürk'e (2012) göre; madde güçlük değerleri 0,50 geçerlilik ve güvenilirlik açısından uygun değer olmaktadır. Bu bağlamda bu rakama yakın değerler, yeterli güçlük değerleri özelliği taşımaktadır.

Sosyal Bilgiler Dersi Başarı Testindeki sorulara verilen yanıtlardan elde edilen veriler; yukarıdaki güvenilirlik özellikleri açısından incelenip, analizleri

gerçekleştikten sonra, Tablo 1'de listelenen madde güçlüğü ve madde ayırt ediciliği puanlarının yanı sıra, K20 puanına göre de incelenmiştir. Bu bağlamda, aynı Tablo 1 içeriğinde belirtilen; 1, 2, 4, 6, 9, 16, 17, 20, 22, 28 soru numaralarını taşıyan sorular testten, çıkarılmıştır. Soruların çıkarılmalarında temel neden ayırt ediciliklerinin 0,30 değerinin altında değer taşıması olmuştur. Tüm soruları kapsayan ortalama ayırt edicilikse, Tablo 2'de görüldüğü gibi testte 30 soru varken, 0,31 değeri taşırken, belirtilen soruların çıkarılmasıyla oluşan yeni durumda, 0,42 değerine ulaşmıştır. Böylece, genel ayırt edicilik ve buna bağlı olarak güvenilirlik artmıştır. Yine soru eksiltmesi sonucu oluşan diğer bir durum, testten çıkarılan sorular arasında, güçlük değeri 0,50 değerine uzak soruların da bulunması nedeniyle, belirtilen soruların çıkarılmasının ardından, daha önce 0,45 olan ortalama güçlüğü, 0,51 değerine yükseltmiştir. Ayrıca, Soru sayısı 20'ye indirildiğinde, K20 değeri, 0,79 değerine ulaşarak artış göstermiştir.

2.3.1.2. Görsel Okuryazarlık Yeterlilikleri Ölçeği

Kiper vd. (2012) tarafından hazırlanmış bir ölçek olup, izin alınarak bu araştırmada kullanılmıştır. 29 sorudan oluşmaktadır. Sorular başlıklarla gruplandırılmış olarak alt alta yer almaktadır. Soruların yanıtları için 5'li likert ölçeği bulunmaktadır. Yanıt seçenekleri "Kesinlikle Yapamam", "Yapamam", "Az Çok Yaparım", "Yaparım", "Kolaylıkla Yaparım" biçiminde sıralanmıştır. Aynı sıralama içinde seçeneklere 1, 2, 3, 4, 5 biçiminde puan değerleri verilmiştir.

2.3.1.3. Sosyal Bilgiler Dersine Yönelik Tutum Ölçeği

Araştırmanın izin alınarak kullanılan ölçeklerinden biri olma özelliği taşımaktadır. 33 adet 5'li likert tipi sorudan oluşan bu ölçek, Çalışkan (2009) tarafından hazırlanmıştır. Sorularda; "Tamamen katılıyorum", "Katılıyorum", "Kararsızım", "Katılmıyorum", "Hiç katılmıyorum" biçiminde seçenekler bulunmaktadır. Test içinde olumsuz sorular da bulunmaktadır. Bu seçenekler sırasıyla; 5, 4, 3, 2, 1 puan değerlerini taşımaktadır. 33 soruluk bu ölçek içinde yer alan 11 adet olumsuz sorudaysa, ters kodlama yapılması gerekmektedir. Ters kodlama yapılması gereken soruların puan değerlerinde, 5 yerine 1, 4 yerine 2, 3 yerine yine 3, 2 yerine 4, 1 yerine 5 sayısal değerleri hesaplamalarda kullanılmıştır.

2.3.2. Araştırmanın Nitel Boyutunda Kullanılan Ölçme Aracı

2.3.2.1. Açık Uçlu Soru Formu

Araştırma kapsamında, araştırmanın nicel verilerini zenginleştirmek amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilen nitel ölçme aracıdır. Bu ölçme aracı için 7 adet soru hazırlanmış, eğitim fakültesi sosyal bilgiler öğretmenliği programında görev yapan 4 alan uzmanının görüşleri alınmıştır. Ardından da bu görüşler çerçevesinde düzenlenerek son biçimine ulaşmıştır.

Açık Uçlu Soru Formu, kâğıt üzerine basılarak, katılımcılara çözdürülmüştür.

2.4. Uygulama Süreci

Tablo 3. Uygulama süreci gösterimi

Durum	Kasım 2023	Aralık 2023	Ocak 2024	Şubat 2024	Mart 2024	Nisan 2024	Mayıs 2024	Haziran 2024
Soruların Hazırlanışı	X							
Karikatürlerin Hazırlanması		X	X					
Ders Planlarının Hazırlanması		X	X					
İzinlerin Tamamlanması				X				
Sosyal Bilgiler Dersi Başarı Testi				X				
Pilot Uygulaması								
Ön-Testler				X				
Uygulama					X	X		
Son-Testler						X		
Ölçme Sonuçlarının Analizi							X	
Sonuçların Yazılması							X	X

Araştırmacı tarafından araştırma süreci tasarlanmış ve Tablo 3'te görülen tarihsel aralıklarda uygulanmıştır. Bu bağlamda, araştırmada; Sosyal Bilgiler Dersi Başarı Testi, Görsel Okuryazarlık Yeterlilikleri Ölçeği, Sosyal Bilgiler Dersine Yönelik Tutum Ölçeği ölçme araçlarıyla elde edilecek verileri zenginleştirmek için araştırmanın nitel boyutunu oluşturacak ve açık uçlu sorulardan oluşan Açık Uçlu Soru Formu kullanılmıştır. Bu ölçme araçlarından Sosyal Bilgiler Dersi Başarı Testi ve Açık Uçlu Soru Formu, araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. Yine aynı başlık kapsamında da söz edildiği gibi Görsel Okuryazarlık Yeterlilikleri Ölçeği ve Sosyal Bilgiler Dersine Yönelik Tutum Ölçeği, literatür taramasıyla bulunup, oluşturucularından kullanımları için izin alınmıştır.

Tablo 4. "Üretim Dağıtım ve Tüketim" Öğrenme Alanı 7. Sınıf Kazanımları (MEB, 2018)

Kazanım
SB.7.5.1. Üretimde ve yönetimde toprağın önemini geçmişten ve günümüzden örneklerle açıklar
SB.7.5.2. Üretim teknolojisindeki gelişmelerin sosyal ve ekonomik hayata etkilerini değerlendirir
SB.7.5.3. Kurumların ve sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarına ve sosyal yaşamdaki rollerine örnekler verir. *Kızılay ve Yeşilay gibi kamu yararına çalışan yarı resmî kurumlar ile vakıf ve derneklerin çalışmalarına değinilir.*
SB.7.5.4. Tarih boyunca Türklerde meslek edindirme ve meslek etiği kazandırmada rol oynayan kurumları tanır. *Ahilik ve Lonca teşkilatı ile meslek odaları ve meslek okulları üzerinde durulur.*
SB.7.5.5. Dünyadaki gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkan yeni meslekleri dikkate alarak mesleki tercihlerine yönelik planlama yapar. *Yeni mesleklerin yanı sıra halen icra edilen meslekleri de inceler, kendi kişisel özellikleri, yetenekleri ve ilgilerini bu mesleklerin gerekleri ile kıyaslar ve kişisel kariyerine dair kararlar alır*
SB.7.5.6. Dijital teknolojilerin üretim, dağıtım ve tüketim ağında meydana getirdiği değişimleri analiz eder. *E-ticaret (gerçek ürünler kadar bilgisayar oyunları gibi sanal/dijital ürünler) üzerinde durulur*

Uygulama sürecinin, Tablo 4'te görülen "Üretim, Dağıtım ve Tüketim", öğrenme alanın tüm kazanımlarını (MEB, 2018) kapsamasına karar verilmiştir. Bu bağlamda, öğrenme alanına ait 6 kazanıma ilişkin içerik ders kitaplarında incelenmiş, ardından Sosyal Bilgiler Dersi Başarı Testi hazırlanmıştır. Ardından da ders içeriklerine uygun olarak ders işlemede kullanılacak karikatürler araştırmacı tarafından çizilerek hazırlanmıştır. Karikatürlerle eş zamanlı olarak, her öğrenme alanına bir ders planı olmak üzere, 6 adet ders planı da karikatürleri içerecek bir biçimde 5E modeline uygun olarak tasarlanarak hazırlanmıştır.

Aynı süreçte, "Pilot Uygulama" başlığında da belirtildiği süreçlerle, Sosyal Bilgiler Dersi Başarı Testi 20 soruluk son halini almıştır.

Ön hazırlıkların tamamlanmasının ardından uygulamanın yapılacağı okulda belirlenen 2 adet 7. sınıfa ön test olarak, Sosyal Bilgiler Dersi Başarı Testi, Görsel Okuryazarlık Yeterlilikleri Ölçeği ve Sosyal Bilgiler Dersine Yönelik Tutum Ölçeği testleri çözdürülmüştür.

Sosyal Bilgiler Dersi Başarı Testi puanlarına göre belli katılımcıların sınavları, katılımcılarından gizli tutularak iki grup arasında yaklaşık denklik sağlama amacıyla değerlendirmeden çıkarılmıştır. Böylece, araştırma grupları 22 ve 23 kişilik

iki ayrı grup olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda, rastgele seçme yöntemiyle sınıflardan biri deney grubu, diğeri kontrol grubu olarak belirlenmiştir. Bu belirlemenin ardından, kontrol grubuna, dersin öğretmeni tarafından kendi ders planıyla düz anlatım ve soru cevap yoluyla normal işleyişinde işlenmiştir. Deney grubu'na ise araştırmacı tarafından karikatürle zenginleştirilmiş olarak hazırlanan ders planlarıyla (EK-1) ders işlenişleri uygulanmıştır. Uygulama süreci (EK-3'te uygulama sürecinden bazı fotoğraflar bulunmaktadır.), planlandığı gibi "Üretim, Dağıtım ve Tüketim" öğrenme alanı boyunca sürmüştür.

Uygulama süreci sonunda da Sosyal Bilgiler Dersi Başarı Testi, Görsel Okuryazarlık Yeterlilikleri Ölçeği ve Sosyal Bilgiler Dersine Yönelik Tutum Ölçeği testleri iki gruba da soru içerikleri değiştirilmeden son-test olarak çözdürülmüştür. Ek olarak, deney grubuna uygulama sonrasında Açık Uçlu Soru Formu çözdürülmüştür. Açık Uçlu Soru Formu'nun kontrol grubuna çözdürülmeme nedeni, içeriğinde, karikatürlerle zenginleştirilmiş öğretime ilişkin yaşadıkları süreçle ilgili sorularla görüşlerin alınması amacı taşıması olmuştur.

2.4.1. Karikatürle Zenginleştirilmiş Ders Planlarının Hazırlama Süreci

Ders içeriğini oluşturan karikatürler, araştırmacı tarafından, seçilen öğrenme alanına uygun olarak hazırlanmıştır. Bu hazırlama sürecinde ders içeriği, güncel 7. sınıf ders kitapları başta olmak üzere incelenmiştir. İnceleme süreci sonrasında da içeriğe ve uygulamaya uygun olabilecek karikatürler, araştırmacı tarafından tasarlanıp, çizilmiştir. Çizilen karikatürler, yine araştırmacı tarafından tarayıcı (scanner) kullanılarak dijital ortama aktarılmış, tarama sonucu dijital görüntü dosyası biçimine dönüştürülen karikatürler, bilgisayar ortamında GİMP Photoshop programı kullanılarak renklendirilmiş ve yazıları yazılmıştır. Ardından da karikatürlerin yer aldığı bir öğrenme süreci tasarlanarak, ders planları: birinci kazanım ders planı (Tablo 25), ikinci kazanım ders planı (Tablo 26), üçüncü kazanım ders planı (Tablo 27), dördüncü kazanım ders planı (Tablo 28), beşinci kazanım ders planı (Tablo 29) ve altıncı kazanım ders planı (Tablo 30) oluşturulmuştur.

2.5. Verilerin toplanması

İlk aşamada, derslerin karikatürlerle zenginleştirilerek işlenmesi sürecinin öncesinde, deney grubu ve kontrol grubuna yukarıda da belirtildiği gibi araştırmacı tarafından hazırlanan Sosyal Bilgiler Dersi Başarı Testi uygulanmıştır. Ardından, Çalışkan (2009) tarafından hazırlanan; Sosyal Bilgiler Dersine Yönelik Tutum Ölçeği ve Kiper vd. (2012) tarafından hazırlanan Görsel Okuryazarlık Yeterlilikleri Ölçeği de yine her iki gruba sunulmuş, katılımcılarca yanıtlanmıştır. Açık Uçlu Soru Formu ise yalnızca deney grubu katılımcılarına ve yalnızca uygulama sonrasında çözdürülmüştür.

2.6. Verilerin Analizi

Bu araştırmada, deney grubu ve kontrol grubundan nicel ölçme araçlarıyla elde edilen veriler, SPSS 27 paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. Nitel bölümün yanıtları da içeriklerine göre program kullanmadan kategoriler oluşturma yoluyla analiz edilmiştir.

Tablo 5. Nicel ölçme araçlarından elde edilen sonuçların, normal dağılımı belirleme testleri sonucu ulaşılan sayısal değerleri

Grubu	Test durumu	Test adı	N	Çarpıklık	Basıklık
Deney Grubu	ön-test	Sosyal Bilgiler Dersi Başarı Testi	22	0,46	-0,39
Kontrol Grubu	ön-test	Sosyal Bilgiler Dersi Başarı Testi	23	-0,31	-0,17
Deney Grubu	ön-test	Görsel Okuryazarlık Yeterlilikleri Ölçeği	22	-0,68	-0,59
Kontrol Grubu	ön-test	Görsel Okuryazarlık Yeterlilikleri Ölçeği	23	-0,32	-0,66
Deney Grubu	ön-test	Sosyal Bilgiler Dersine Yönelik Tutum Ölçeği	22	-0,83	0,62

Tablo 5 (Devam). Nicel ölçme araçlarından elde edilen sonuçların, normal dağılımı belirleme testleri sonucu ulaşılan sayısal değerleri

Kontrol Grubu	ön-test	Sosyal Bilgiler Dersine Yönelik Tutum Ölçeği	23	0,41	0,61
Deney Grubu	son-test	Sosyal Bilgiler Dersi Başarı Testi	22	-0,11	0,72
Kontrol Grubu	son-test	Sosyal Bilgiler Dersi Başarı Testi	23	0,66	-0,09
Deney Grubu	son-test	Görsel Okuryazarlık Yeterlilikleri Ölçeği	22	-0,67	-0,82
Kontrol Grubu	son-test	Görsel Okuryazarlık Yeterlilikleri Ölçeği	23	0,16	-0,46
Deney Grubu	son-test	Sosyal Bilgiler Dersine Yönelik Tutum Ölçeği	22	0,11	0,24
Kontrol Grubu	son-test	Sosyal Bilgiler Dersine Yönelik Tutum Ölçeği	23	-0,21	0,63

Bu araştırmada nicel verilere ilişkin ilk analizler, normal dağılımın var olup olmadığına ilişkin gerçekleştirilmiştir. Çünkü nicel testlerden elde edilen veriler üzerinde hangi varyans analizinin kullanılacağının belirlenmesi için öncelikli olarak katılımcı gruplardan elde edilen puanların normal dağılım gösterip göstermediğini bilmek gerekmektedir. Bir dağılımın normal dağılım gösterdiği, varsayımı koşullarına uymasıyla anlaşılabilmektedir (Neideen & Brasel, 2007; Garson, 2012).

İki grupla çalışılan araştırma verilerinin incelenmesinde normallik varsayımına uyumlu varsayılabilmesi için üç koşul gerekmektedir. Öncelikle, verilerin eşit aralıklı ölçek ya da oranlı ölçek özelliği taşıyan bir ölçekle elde edilmiş olması gerekmektedir. Ayrıca, elde edilen verilerin normal dağılım gösteriyor olması ve ön-testlerde varyans homojenliğinin bulunması gerekmektedir (Ovla vd., 2017). Bu gerekliliklerden normal dağılımın anlaşılabilmesi için verilerde basıklık ve çarpıklığın belirlenmesiyle gerçekleştirilebilmektedir. Bu belirleme sonrası dağılımın normal sayılabilmesi için çarpıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) değerleri, ayrı ayrı -1,5 ile +1,5 değeri taşıması gerekmektedir (Tabachnick & Fidell, 2010). Bu

araştırmanın nicel ölçeklerinden elde edilen veriler çaprazlık ve basıklık açısından analiz edilip, analiz sonuçları Tablo 5'de gösterilmiştir. Bu bağlamda, tabloda da görüldüğü gibi; Sosyal Bilgiler Dersi Başarı Testi, Görsel Okuryazarlık Yeterlilikleri Ölçeği ve Sosyal Bilgiler Dersine Yönelik Tutum Ölçeği testlerinin ön-test ve son-testlerindeki tüm ölçümlerinde çarpıklık ve basıklık değerleri bu aralıklar içinde yer almaktadır. Ayrıca bu araştırmanın nicel boyutunda kullanılan ölçekler, eşit aralıklı ölçek olma özelliği taşımaktadır.

Normallik varsayımının karşılanıp vasyans analizlerinde parametrik yani normal dağılım için kullanılabilir testler uygulanması için yalnızca yukarıda sözü edilen değer aralıklarında analiz sonuçları elde etmek yeterli olmamaktadır. Bir başka ölçüte göre analiz edilen testi çözen kişi sayısının, bir grupta 30'dan fazla olması da gerekmektedir. Bu sayının 30'dan az olduğu durumlarda, normal dağılım sağlanmış olsa bile normal olmayan dağılımlarda kullanılan nonparametrik testlerin kullanılması gerekmektedir (Büyüköztürk, 2012; Çatlak & Yiğit, 2017; Atasever & Karabulut, 2022). Bu araştırmada deney grubu 22, kontrol grubuysa 23 katılımcıdan oluşmaktadır. Bu nedenle bu araştırmanın nicel boyutundaki testlerin sonuçları normal olmayan olma özelliği taşımaktadır.

Normal dağılım sağlandığında parametrik testler kullanılmaktadır. Normal dağılım gösteren bir grup için gerçekleştirilen, yinelenen iki testin analizinde "bağımlı t testi" kullanılmaktadır (Tanrıöğen, 2012) Normallik varsayımının sağlanamadığı durumlarda, sözü edilen bu testin nonparametrik karşılığı olan Wilcoxon işaretli sıralar testi kullanılmaktadır (Karagöz, 2010). Eğer, ölçümleri normallik varsayımına uyan iki ayrı gruba çözdürülen testler arası karşılaştırma gerçekleştirilecekse, parametrik testlerden olan "bağımsız t testi" kullanımı uygun olmaktadır (Tanrıöğen, 2012). Ancak, puanlar normallik varsayımı açısından analiz edildiğinde ölçümlerde normal dağılım yani parametriklik durumunun bulunmaması durumunda, t testi kullanılmamaktadır. Bu durumda, bağımsız t testinin yerine bu testin nonparametrik karşılığı olan Man Whitney U testi kullanılmaktadır (Karagöz, 2010). Her iki durumda da ayrı ölçümlerde elde edilen veriler üzerinde anlamlı fark bulunup bulunmadığını anlamak amaçlanmaktadır (Tanrıöğen, 2012). Bu araştırmada, normallik varsayımı sağlanamadığı için t testinin yukarıda sözü edilen nonparametrik karşılığı olan Wilcoxon işaretli sıralar testi ve Man Whitney U testi,

yukarıda belirtilen uygun durumlarda kullanılmıştır. Bu iki test, iki ölçüm arasında anlamlılık belirlemede kullanılmaktadır. Her iki test türünde de geçerli olmak üzere, anlamlılık puanında $p<0,05$ durumu söz konusuysa yani p değeri 0,05'ten küçükse, iki ölçüm değerleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Elde edilen değer 0,05'ten büyükse, iki ölçüm değerleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır (Fisher, 1955). Bu duruma ek olarak, karşılaştırılan iki ölçüm arası ortalamalar eşitse anlamlı olan ya da olmayan bir farkın hangi ölçüm değeri lehine olduğunun anlaşılması için sıra ortalaması (mean rank) değerine bakılabilmektedir. Bu değeri yüksek olan grup lehine bir farklılık bulunmaktadır (Küçük, 2023).

Bu araştırmanın nitel boyutunda, tümevarımcı analiz kullanılmıştır. Çünkü tümevarımcı analiz (çözümleme) gerçekleştirilen nitel araştırmanın ardından elde edilen verilerin kodlama yoluyla aralarındaki bağların belirlenmesini sağlayan analiz biçimi özelliği taşımaktadır (Karataş, 2017). Nitel bulgular, elde edildiği 7 soruluk Açık Uçlu Soru Formu'na katılımcılar tarafından verilen yanıtlar bağlamında ele alınmıştır. Katılımcı yanıtlarını içeren kâğıtlar, her bir katılımcının yanıtını içeren katılımcı için K1, K2 biçiminde K harfiyle birlikte numaralandırılmıştır. Ardından, her bir soruya verilen yanıtları değerlendirmek için önce temalar oluşturulmuş ardından temaları kapsayan, kategori, tema ve üst tema ögeleri her soruda ayrı ve gerektiği biçimde kullanılmıştır. Böylece, katılımcıların Açık Uçlu Soru Formu sorularına verdikleri yanıtlar tümevarımcı analiz yöntemiyle incelenmiştir. Her bir sorunun kodlaması için ayrı ayrı birer tablo oluşturulmuştur. Tabloların içindeki kodlanmış verilerden değerlendirmeler yapılarak bulgular elde edilmiştir.

3. BULGULAR VE YORUMLAR

Bu başlık kapsamında, bu araştırmada elde edilen nicel ve nitel bulgular ve yorumları yer almaktadır.

3.1. Nicel Verilerden Elde Edilen Bulgular

Bulgular, deney grubu ve kontrol grubundan yapılan ölçmelerden veriler elde edilmiştir. Bu iki grubun iki ayrı test ölçümünü içeren karşılaştırmalar gerçekleştirilmiştir. Wilcoxon işaretli sıralar testi, öncelikli olarak deney grubunun ön-testlerinin ve son-testlerinin karşılaştırılmalarında kullanılmıştır. Ayrıca kontrol grubunun ön-testlerinin ve son-testlerinin karşılaştırılması bu testle gerçekleştirilmiştir. Bu karşılaştırmalar sonrası, deney grubu ve kontrol grubunun öncelikli olarak, ön-testleri birbiriyle Man Whitney U testiyle karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Ardından bu iki grubun son-testleri yine Man Whitney U testiyle aynı işlemle analiz edilmiştir. Bu bağlamda elde edilen bulgular, bu başlık kapsamında karşılaştırılmalı olarak yansıtılmıştır.

3.1.1. Sosyal Bilgiler Dersi Başarı Testi'ne İlişkin Bulgular

3.1.1.1. Deney Grubu ve Kontrol Grubunun Sosyal Bilgiler Dersi Başarı Testi Ön-Test Bulguları

Tablo 6. Deney grubu ve Kontrol grubunun Sosyal Bilgiler Dersi Başarı Testi ön-test Man Whittney U testi Puanları

Grup	N	$\bar{X}$	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	z	p
Deney Grubu	22	0,46	22,80	501,50	248,00	-0,103	0,918
Kontrol Grubu	23	0,46	22,20	533,50			

Yapılan analizde; deney grubu ve kontrol grubu ön-test puanları arasında karşılaştırma değerleri olarak, Tablo 6'da görüldüğü gibi anlamlılık değeri p=0,918 olarak elde edilmiştir. Bu anlamlılık değerinin anlamlılık eşik değerinin üstünde

(p>0,05) olması nedeniyle, iki ayrı gruptan elde edilen ölçüm değerleri arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır. Ayrıca, yine tabloda yer alan ve en yüksek değer olarak bu araştırmanın Sosyal Bilgiler Dersi Başarı Testi bulgularında en çok 1 değerini alan ortalama ($\bar{X}$) değerlerine bakıldığında deney grubu=0,46 ile kontrol grubu= 0,46 ortalamalarında fark olmadığı görülmektedir. Bu değerlerin 100 puan üzerinden değerlere dönüştürülmesi olanağı bulunmaktadır. Her bir ortalama değeri ayrı ayrı 100 ile çarpılırsa, 100 üzerinden puanlar elde edilebilmektedir. Bu bağlamda; deney grubu= 46 ile kontrol grubu= 46 biçiminde puanlar elde edilmektedir. Sosyal Bilgiler Dersi Başarı Testi sonuçlarını içeren ve aşağıda yer alan tüm tablolarda bu özellik bulunmaktadır.

3.1.1.2. Deney Grubunun Sosyal Bilgiler Dersi Başarı Testi Ön-Test ve Son-Test Bulguları

Tablo 7. Deney grubunun Sosyal Bilgiler Dersi Başarı Testi ön-test ve son-test Wilcoxon testi puanları

Sıralar	N	Sıra Ortalaması	Sıralar Toplamı	z	p
Negatif Sıralar	4	7	28	-2,880	0,004
Pozitif Sıralar	16	11,38	182		

Tablo 7'de deney grubu ön-test ile deney grubu son-test arası karşılaştırma değerleri bulunmaktadır. Bu analizde, z= -2,880 olarak bulunmuştur. Ayrıca, anlamlılık değeri eşik değerden küçük (p<0,05) 0,004 olarak bulunmuştur. Bu bulgular, aynı gruptan alınan iki ölçüm puanları arasında anlamlı bir farklılık olduğunu göstermektedir. Ayrıca negatif sıra ortalaması= 7, pozitif sıra ortalaması= 11,38 değerini taşımaktadır. Küçük'e (2023) göre; pozitif sıra ortalamasının negatif sıra ortalamaları değerinden yüksek olması, son-test puanlarının daha yüksek olduğu anlamına gelmektedir. Bu bulgulara göre anlamlı farklılığın bulunduğu ve deney grubu son-test lehine olduğu görülmektedir.

3.1.1.3. Kontrol Grubunun Sosyal Bilgiler Dersi Başarı Testi Ön-Test ve Son-Test Bulguları

Tablo 8. Kontrol grubunun Sosyal Bilgiler Dersi Başarı Testi Ön-Test ve Son-Test Bulguları

Sıralar	N	Sıra Ortalaması	Sıralar Toplamı	z	p
Negatif Sıralar	8	12,50	100	-0,863	0,388
Pozitif Sıralar	14	10,93	153		

Tablo 8 incelendiğinde, z puanı= -0,863 değerini taşımaktadır. Negatif sıra ortalaması= 12,50, pozitif sıra ortalaması= 10,93 değerini taşımaktadır. Bu değerler, son-test lehine bir farkın olduğunu göstermektedir. Ancak, anlamlılık değerinin p= 0,388, olduğu görülmektedir. Bu değerlerin, anlamlılık değerinden yüksek (p>0,05) olması nedeniyle, aynı gruba uygulanan bu iki ölçüm arasındaki farkın anlamlı olmadığı görülmektedir.

3.1.1.4. Deney Grubu ve Kontrol Grubunun Sosyal Bilgiler Dersi Başarı Testi Son-Test Bulguları

Tablo 9. Deney grubu ve Kontrol grubunun Sosyal Bilgiler Dersi Başarı Testi son-test Mann-Whitney U testi puanları

Grup	$\bar{X}$	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	Z	p
Deney Grubu	0,64	28,36	624,00	135,00	-2,695	0,007
Kontrol Grubu	0,50	17,87	411,00			

Sosyal Bilgiler Dersi Başarı Testi son-test puanlarının karşılaştırılma bulguları Tablo 9'da görülmektedir. Deney grubunun ortalaması ($\bar{X}$) 0,64 değerini, kontrol grubunun ortalaması ($\bar{X}$) 0,50 değerini taşımaktadır. Ayrıca, karşılaştırmanın

anlamlılık değeri p= 0,007 olarak ölçülmüştür. Bu değer, anlamlılık eşik değerinden düşük (p<0,05) olması nedeniyle, iki sonuç arasında anlamlı fark bulunmaktadır. Ortalamalar ve anlamlılık değerleri birlikte değerlendirildiğinde, son-testlerde deney grubu ile kontrol grubu arasında, deney grubu lehine anlamlı bir farklılığın olduğu görülmektedir.

3.1.2. Görsel Okuryazarlık Yeterlilikleri Ölçeği'ne İlişkin Bulgular

Bu başlık kapsamında, deney grubu ve kontrol grubunun çözdüğü Görsel Okuryazarlık Yeterlilikleri Ölçeği sonuçları bulguları yer almaktadır. Bu bulgular içinde yer alan ortalama ($\bar{X}$) değerleri en yüksek puan 5 olacak biçimde değerler almaktadır.

3.1.2.1. Deney Grubu ve Kontrol Grubunun Görsel Okuryazarlık Yeterlilikleri Ölçeği Ön-Test Bulguları

Tablo 10. Deney grubu ve Kontrol grubunun Görsel Okuryazarlık Yeterlilikleri Ölçeği ön-test Whittney U testi puanları

Grup	N	$\bar{X}$	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	Z	mp
Deney Grubu	22	3,71	26,80	589,50	169,50	-1,898	0,058
Kontrol Grubu	23	3,43	19,37	445,50			

Tablo 10'da görülen deney grubu ve kontrol grubu ön-test puanları karşılaştırmasında, deney grubunun ortalamasının ($\bar{X}$) 3,71 olduğu görülmektedir. Kontrol grubunun ortalamasıysa ($\bar{X}$) 3,43 olarak ölçülmüştür. Ayrıca, p= 0,058 anlamlılık değerleri taşımaktadır. Deney grubu lehine bir fark bulunsa da bu anlamlılık değeri anlamlılık değerinden büyük değerde (p>0,05) olması nedeniyle, aralarındaki fark anlam taşımamaktadır.

3.1.2.2. Deney Grubunun Görsel Okuryazarlık Yeterlilikleri Ölçeği Ön-Test ve Son-Test Bulguları

Tablo 11. Deney grubunun Görsel Okuryazarlık Yeterlilikleri Ölçeği ön-test ve son-test Wilcoxon testi puanları

Sıralar	N	Sıra Ortalaması	Sıralar Toplamı	z	p
Negatif Sıralar	5	18,10	90,50	-0,869	0,385
Pozitif Sıralar	16	8,78	140,50		

Deney grubunun Görsel Okuryazarlık Yeterlilikleri Ölçeği ön-test ve son-test puanları arasında karşılaştırma için yapılan analizlerde, Tablo 11'deki değerlere ulaşılmıştır. z puanı: -0,869 olarak bulunmuştur. Negatif sıra ortalaması= 18,10 pozitif sıra ortalaması= 8,78 değerinde ölçülmüştür. İki test puanlarının anlamlılık değeriyse, p= 0,385 olarak bulunmuştur. Analizlerden elde edilen bu bulgulara göre; ön-test sonuçları lehine bir fark bulunsa da ulaşılan anlamlılık değerinin anlamlılık eşik değerinden büyük ($p > 0,05$) olması bulgusuna göre iki ölçüm arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır.

3.1.2.3. Kontrol Grubunun Görsel Okuryazarlık Yeterlilikleri Ölçeği Ön-Test ve Son-Test Bulguları

Tablo 12. Kontrol grubunun Görsel Okuryazarlık Yeterlilikleri Ölçeği ön-test ve son-test Wilcoxon testi puanları

Sıralar	N	Sıra Ortalaması	Sıralar Toplamı	z	p
Negatif Sıralar	12	13,50	162	-1,153	0,249
Pozitif Sıralar	10	9,10	91		

Kontrol grubunun Görsel Okuryazarlık Yeterlilikleri Ölçeği ön-test ve son-test sonuçları analizlerle karşılaştırılmıştır. Tablo 12'de görüldüğü gibi z puanı -1,153

değerinde bulunmuştur. Negatif sıra ortalaması= 13,50, pozitif sıra ortalaması= 9,10 değerinde ölçülmüştür. Bu değerlerin yanı sıra, p değeri= 0,249 olarak ölçülmüştür. Elde edilen değerlere göre; sonuçlarda ön-test lehine bir fark söz konusuyken, anlamlılık puanının anlamlılık değerinden büyük (p>0,05) olması nedeniyle, bu fark anlamlı değer taşımamaktadır.

3.1.2.4. Deney Grubu ve Kontrol Grubunun Görsel Okuryazarlık Yeterlilikleri Ölçeği Son-Test Bulguları

Tablo 13. Deney grubu ve Kontrol grubunun Görsel Okuryazarlık Yeterlilikleri Ölçeği son-test Mann-Whitney U testi puanları

Grup	N	$\bar{X}$	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	z	p
Deney Grubu	22	3,84	28,52	627,50	131,50	-2,760	0,010
Kontrol Grubu	23	3,24	17,72	407,50			

Deney grubu ve kontrol grubunun Görsel Okuryazarlık Yeterlilikleri Ölçeği son-test puanlarının karşılaştırılması sonucunda Tablo 13'teki değerler bulunmuştur. Bu bağlamda, deney grubunun son-test ortalaması ($\bar{X}$) 3,84, kontrol grubunun son-test ortalaması ($\bar{X}$), 3,24 değerini taşımaktadır. Bu sonuçlara göre deney grubunun ortalaması daha yüksek değer taşımaktadır. Anlamlılık ise p= 0,006 değerini taşımaktadır. Bu değerin, anlamlılık eşik değerinden düşük olması (p<0,05) nedeniyle, iki gruptan elde edilen ölçümler arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir. Bu bulgular birlikte değerlendirildiğinde, deney grubu ile kontrol grubu arasında deney grubunun lehine anlamlı bir farklılık bulunduğu görülmektedir.

3.1.3. Sosyal Bilgiler Dersine Yönelik Tutum Ölçeği'nden Elde Edilen Bulgular

3.1.3.1. Deney Grubu ve Kontrol Grubunun Sosyal Bilgiler Dersine Yönelik Tutum Ölçeği Ön-Test Bulguları

Tablo 14. Deney grubu ve Kontrol grubunun Sosyal Bilgiler Dersine Yönelik Tutum Ölçeği ön-test Mann-Whitney U testi puanlar

Grup	N	$\bar{X}$	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	Z	p
Deney Grubu	22	3,63	26,59	585,00	174,00	-1,795	0,073
Kontrol Grubu	23	3,38	19,57	450,00			

Sosyal Bilgiler Dersine Yönelik Tutum Ölçeği ön-testinde Tablo 14'te de görüldüğü gibi deney grubu= 3,63, kontrol grubu= 3,38 ortalama ($\bar{X}$) değerlerini taşımaktadır. Anlamlılık değeri p= 0,073 olarak bulunmuştur. Bu bulgulara göre ön-testlerin karşılaştırılmasında deney grubu lehine bir fark bulunmaktadır. Ancak bu farkın, anlamlılık eşik değerinden büyük olması (p>0,05) nedeniyle, anlamlı olma özelliği taşımamaktadır.

3.1.3.2. Deney Grubunun Sosyal Bilgiler Dersine Yönelik Tutum Ölçeği Ön-Test ve Son-Test Bulguları

Tablo 15. Deney grubunun Sosyal Bilgiler Dersine Yönelik Tutum Ölçeği ön-test ve son-test Wilcoxon testi puanları

Sıralar	N	Sıra Ortalaması	Sıralar Toplamı	z	p
Negatif Sıralar	10	11,50	115	-0,373	0,709
Pozitif Sıralar	12	11,50	138		

Deney grubunun Sosyal Bilgiler Dersine Yönelik Tutum Ölçeği ön-test ve son-test puanları karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırma sonucunda, Tablo 15'teki değerler elde edilmiştir. Z puanı= –0,373 olarak bulunmuştur. Negatif sıra ortalaması= 11,50, pozitif sıra ortalaması= 11,50 değerinde ölçülmüştür. Bu değerler eşit olduğu için ortalamalar da bulgulara katılmıştır. Ön-test ortalaması ($\bar{X}$) 3,63 olarak, son-test ortalaması ($\bar{X}$) 3,69 olarak ölçülmüştür. Ayrıca, anlamlılık değeri p= 0,709 olduğu görülmektedir. Elde edilen bu değer, anlamlılık değerinden büyük (p>0,05) bulunmuştur. Ortalaması daha yüksek olan son-test lehine bir fark bulunsa da bu fark anlamlı değer taşımamaktadır.

3.1.3.3. Kontrol Grubunun Sosyal Bilgiler Dersine Yönelik Tutum Ölçeği Ön-Test ve Son-Test Bulguları

Tablo 16. Kontrol grubunun Sosyal Bilgiler Dersine Yönelik Tutum Ölçeği ön-test ve son-test Wilcoxon testi puanları

Sıralar	N	Sıra Ortalaması	Sıralar Toplamı	z	p
Negatif Sıralar	5	8	40	-2,554	0,011
Pozitif Sıralar	15	11,33	170		

Tablo 16'da kontrol grubunun Sosyal Bilgiler Dersine Yönelik Tutum Ölçeği ön-test ve son-test puanları karşılaştırılmıştır. Z puanı= -2,554 olarak bulunmuştur. Negatif sıra ortalaması=8 pozitif sıra ortalaması= 11,3 değerinde bulunmuştur. Ayrıca yine aynı tabloda yer alan anlamlılık değerinin p= 0,011 değerinde bulunmuştur. Bu değerlere göre iki ölçümden ön-test sonuçları lehine bir farklılık bulunmaktadır. Ancak, anlamlılık değerinin, anlamlılık eşik değerinden (p>0,05) yüksek olması nedeniyle, bu değer anlamlı olma özelliği taşımamaktadır.

3.1.3.4. Deney Grubu ve Kontrol Grubunun Sosyal Bilgiler Dersine Yönelik Tutum Ölçeği Son-Test Bulguları

Tablo 17. Deney grubu ve Kontrol grubunun Sosyal Bilgiler Dersine Yönelik Tutum Ölçeği son-test Mann-Whitney U testi puanları

Grup	N	X̄	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	z	p
Deney Grubu	22	3,69	29,05	639,00	120,00	-3,021	0,003
Kontrol Grubu	23	3,05	17,22	396,00			

Deney grubu ve kontrol grubu, Sosyal Bilgiler Dersine Yönelik Tutum Ölçeği son-testleri Tablo 17'de görüldüğü gibi Mann-Whitney U testi yapılarak karşılaştırılmıştır. Deney grubunun ortalaması (X̄) 3,69, kontrol grubunun ortalamasıysa (X̄) 3,05 değerini taşımaktadır. İki grubun son-testleri arasında yapılan bu karşılaştırmada deney grubunun ortalamasının daha yüksek olduğu görülmektedir. Anlamlılık değeriyse, p= 0,003 değerinde olduğu görülmektedir. Bu bulgulara göre deney grubu lehine bir fark bulunmaktadır. Anlamlılığın eşik değerinden küçük olması ($p<0,05$) nedeniyle, bu fark anlamlı olma özelliği taşımaktadır.

3.2. Nitel Verilerden Elde Edilen Bulgular

Nitel veriler Açık Uçlu Soru Formu sorularından elde edilen yanıtların kodlanması sonucu elde edilen verilere dayanmaktadır. Bu durumun yanı sıra bulgularda katılımcıların adları yer almamış, her bir yanıt kağıdına, K harfiyle başlayan ve yanında sıra sayısı numarası belirten bir takma ad verilmiştir.

3.2.1. Açık Uçlu Soru Formu Sorularına Verilen Yanıtlardan Elde Edilen Bulgular

Bu başlık altında, Açık Uçlu Soru Formu sorularına verilen yanıtlara göre her bir soru için tek tek kodlanarak oluşturulan bulgular yer almaktadır. Bulgular temalar biçiminde kodlanırken, bazı katılımcıların verdiği yanıtlardan, birden çok tema elde edilmiştir. Bu bağlamda bulguların yer aldığı tablolarda gösterilen rakamlar, bu temaların sayısını belirtmektedir.

3.2.1.1. Açık Uçlu Soru Formu Birinci Soruya Verilen Yanıtlardan Elde Edilen Bulgular

Yanıtlarından bulguların elde edildiği bu soru: "Sosyal bilgiler dersinde karikatür kullanılmasının öğrenmenize olan katkısı hakkında ne düşünüyorsunuz?" biçiminde sorulmuştur.

Tablo 18. Sosyal Bilgiler Dersinde Karikatür Kullanılmasının Öğrenmeye Katkısı

Kategori	Tema	Katılımcılar
Olumlu (27)	Eğlenceli (11)	K1, K3, K5, K8, K13, K15, K16, K18, K19, K20, K21
	Anlama (5)	K4, K17, K18, K19, K21
	Kalıcılık (3)	K11, K12, K14
	İlgi/ Dikkat Çekme (3)	K1, K8, K22
	Kolaylaştırma (2)	K7, K16
	Neden Belirtmemiş (2)	K2, K10
	Örneklerle Destekleme (1)	K6
Olumsuz (1)	Anlamama (1)	K9

Olumlu-olumsuz kategoriler bağlamında bulgular ortaya konmuştur. Tablo 18'de de görüldüğü gibi katılımcılardan 21 tanesi yanıtlarında toplam 27 olumlu tema içeren olumlu görüş belirtmiştir. Bu olumlu görüşler içinde yer alan K17, *"Bizim konuyu daha iyi anlamamıza karikatürlerin katkısı olduğunu düşünüyorum."* biçiminde yanıt vermiştir. Katılımcılardan yalnızca K9, *"Bence beni biraz geri düşürdü ve biraz anlayamıyorum"* biçiminde yanıt vererek, olumsuz görüş belirtmiştir.

Katılımcıların yanıtlarından, sosyal bilgiler dersinin karikatürlerle zenginleştirilmiş olarak işlenmesine yönelik bazı özelliklerin var olduğunu dile getirdikleri görülmektedir. K8'in "*Ders daha eğlenceli ve daha ilgi çekici oluyor. Bu durum benim hoşuma gidiyor."* yanıtında bir örneği görülen, eğlenceli olduğunu belirten görüşler (11), bu kategorideki en çok katılımcı yanıtında dile getirilen tema olma özelliği taşımaktadır. K18'in *"Anlamayı komik ve eğlenceli hale getiriyor."* biçimindeki yanıtındaki gibi; anlamalarını sağladığı yönünde görüşler (5)

bulunmakla birlikte, anlamamaya neden olduğu durumunu belirten katılımcı görüşü (1) de bulunmaktadır. Ayrıca, K11'in *"daha akılda kalıcı olur"* örneğindeki gibi kalıcılık sağladığı (3), K8'nin, *"Ders daha eğlenceli ve daha ilgi çekici oluyor. Bu durum benim hoşuma gidiyor."* örneğindeki bir örneğinin görüldüğü ilgi ve dikkat çektiği (3) yönünde görüşler bulunmaktadır. Bir örneği K6'nın *"Öğrenmemize örneklendirme ile yardım edilmesi öğrenmemizi kolaylaştırıyor"* biçimindeki yanıtı olan, örneklerle destekleme sağladığı yönünde görüş (1) de bulunmaktadır.

3.2.1.2. Açık Uçlu Soru Formu İkinci Soruya Verilen Yanıtlardan Elde Edilen Bulgular

Yanıtlarından bulguların elde edildiği bu soru: *"Karikatürlerle ders işlerken, kullanılan karikatür tiplerinin Keloğlan gibi, bilinen tipler olmasının dersi anlama durumunuza ne tür etkiler yapacağını düşünüyorsunuz?*" biçiminde sorulmuştur.

Tablo 19. Ders İşleme Süreçlerinde Bilinen Tipleri İçeren Karikatür Kullanımının Dersi Anlamaya Etkileri

Kategori	Tema	Katılımcılar
Olumlu (23)	Eğlenceli (6)	K14, K15, K17, K18, K21, K22
	Hızlı/Kolay Anlama (6)	K7, K10, K13, K16, K17, K20
	Dikkat/İlgi Çekici (5)	K1, K3, K6, K18, K21
	Katılımı Arttırıcı (3)	K4, K8, K20
	Komik (2)	K2, K22
	Neden Belirtmemiş (1)	K9
Olumsuz (2)	Dikkat Dağıtıcı (1)	K5
	Düş Gücüyle Olmalı (1)	K12
Çekimser (1)	Etkisiz (1)	K11

Soruya yanıt veren katılımcılar içinde bazıları (19) toplam 23 olumlu tema bulunan yanıtlarında, Tablo 19'da da görüldüğü gibi derslerinde karikatür kullanıldığında bu karikatürlerin bilinen tipler olmasını benimsediklerini gösteren, K6'nın *"Tanıdığımız için dikkatimizi daha çok çekip, katkı sağlar"* yanıtı örneğinde görüldüğü gibi olumlu kategorisinin kapsamına giren yanıtlar vermiştir. Kalan katılımcıların bazıları (3), derslerde kullanılacak karikatürlerin bilinen tipler olması bakımından K12'nin *"Keloğlan ve bilinen şeylerdense kendi hayal gücümüzü*

kullanarak yapılması olumludur." biçiminde bir örneğinde görüldüğü gibi derslerde bilinen karikatür tiplerinin yer aldığı karikatürlerin kullanılmasına karşı olumsuz görüş belirtmiştir.

Katılımcıların, bilinen tipleri olumlu bulmalarını en çok, K14'ün *"Eğlenceli etkiler çünkü keloğlan gibi tipler sevilen tipler."* yanıtında bir örneği görülen, eğlenceli olmasına (6) bağladıkları görülmektedir. K13'ün *"Daha kolay anlarım"* yanıtında bir örneği görülen hızlı ya da kolay anlama (6) bir başka neden olarak gösterilmiştir. K3'ün *"Bildiğimiz şeyleri, karikatürleri görünce ilgi duyuyoruz"* biçimindeki yanıtında bir örneği görülen dikkat ya da ilgi çekicilik (5) de nedenlerden biri olarak gösterilmiştir. K4'ün *"Derse daha çok katılım olacağını düşünüyorum"* yanıtında bir örneğinde de görülen katılımı arttırması (3) da başka bir neden olarak belirtilmiştir. K2'nin *"Komik"* biçiminde yanıtında örneği görülen komik olması (2) nedeni de nedenler arasında yer almaktadır. K9 ise "İ*yi etkiler (Beni)"* biçiminde yanıt vererek, yanıtını bir nedene bağlamamıştır (1).

Bilinen tiplerin derslerdeki karikatür içeren öğretimlerde kullanılmasıyla ilgili olumsuz bakış açısıyla yanıt veren katılımcılar; dikkat dağıtıcı olması (1), düş gücüyle olmasının gerekliliği (1), bilinen tiplerin öğretimde etkisiz olduğu (1) nedenlerine bağlamıştır.

3.2.1.3. Açık Uçlu Soru Formu Üçüncü Soruya Verilen Yanıtlardan Elde Edilen Bulgular

Yanıtlarından bulguların elde edildiği bu soru: *"Karikatürlerle ders işlerken, kullanılan karikatür tiplerinin yeni gördüğünüz karikatür tipleri olmasının, dersi anlama durumunuza ne tür etkiler yapacağını düşünüyorsunuz?"* biçiminde sorulmuştur.

Tablo 20. Ders İşleme Süreçlerinde Yalnızca İlk Kez Görülen Tipleri İçeren Karikatür Kullanımının Dersi Anlamaya Etkileri

Kategori	Tema	Katılımcılar
İlk Kez Görülen Tipler (20)	Neden Belirtmemiş (3)	K11, K12, K22
	Merak Uyandırma 3)	K3, K7, K17
	İlgi Çekme (3)	K1, K5, K8
	Eğlence (2)	K5, K16
	Kalıcılık (2)	K19, K21
	Beyin Gelişimi Sağlama (1)	K10
	Öğrenme İsteğini Arttırma (1)	K1
	Keşfetme (1)	K15
Olumlu (23)	Şaşırma (1)	K15
	Anlama (1)	K9
	Ayırt Edicilik (1)	K19
	Yeni Tiplemeler Oluşması (1)	K14
Fark Yok (5)	Etkisiz (5)	K2, K6, K13, K18, K20
Bilinen Tipler (1)	Olumlu etki (1)	K4

Tablo 20'deki verilerde görüldüğü gibi katılımcılarından çoğunluğu (16) karikatürler kullanılarak işlenen derslerde, ilk kez gördükleri karikatürleri 20 ayrı olumlu tema içeren yanıtlarında derslerde kullanılacak karikatürlerin ilk kez görecekleri tiplerden oluşmasını olumlu buldukları görüşünü dile getirmiştir. Ayrıca, K20'nin *"Çok bir şey değişmezdi dersi normal bir şekilde anlardım."* yanıtında bir örneği görülen, bilinen karikatürlerle bilinmeyenlerin arasında derslerde kullanılması açısından fark olmadığı görüşü (5) ve K4'ün *"Bence bilindik karakterler daha iyi bir etki bırakır"* yanıtının tek örneği olduğu, bilinen tiplerin daha olumlu etki oluşturacağı görüşü (1) bulunmaktadır. Sözü edilen bu üç ayrı kategoride, birden fazla kategoride teması olan katılımcı yanıtı bulunmamaktadır.

Karikatürlerin kullanılacağı bir ders sürecinde ilk kez görülecek olan tipleri olumlu bulanlardan, K11'in *"bence iyi olur"* yanıtı örneğinde de olduğu gibi bu olumlu görüşlerini herhangi bir etkiyi sağlama (3) durumuna bağlamayanlar bulunmaktadır. En az bir etki türü belirtilen yanıtlarda en çok, K7'nin *"Dersi daha iyi / Merakla dinlememize etki ediyor"* yanıtının bir örneği olduğu, merak uyandırma (3), K8'in *"Dersi kötü yönde etkilemediği aksine daha ilgi çekici olduğunu*

düşünüyorum." yanıtının bir örneği olma özelliği taşıdığı ilgi çekme (3), eğlence (2), kalıcılık (2), neden olarak gösterilmiştir. Beyin gelişimi sağlama (1), öğrenme isteğini arttırma (1), keşfetme (1), şaşırma (1), anlama (1), ayırt edicilik (1), yeni tiplemeler oluşması (1); derslerde kullanılacak karikatürlerin ilk kez görülen tipler olmasının sağlayacağı etkiler olarak, katılımcılarca soruya yanıt olarak belirtilmiştir.

Derslerde kullanılacak karikatürler açısından, bilinenlik ya da bilinmeyenlik bakımından fark olmadığını belirten katılımcıların tamamı (5), K13'ün *"Beni etkilemez bu durum."* ve K20'nin *"Çok bir şey değişmezdi dersi normal bir şekilde anlardım."* yanıtlarında da olduğu gibi bu farkın herhangi bir etkisinin olmadığını belirtmiştir.

3.2.1.4. Açık Uçlu Soru Formu Dördüncü Soruya Verilen Yanıtlardan Elde Edilen Bulgular

Yanıtlarından bulguların elde edildiği bu soru: *"Karikatürlerle ders işlemiş ve işlememiş iki öğrenci çizerek, bu iki kişi için en fazla ikişer konuşma balonu kullanarak, karikatürlerle ders işleme konusunda tartıştırınız."* biçiminde sorulmuştur.

Tablo 21. Karikatürlerle Zenginleştirilmiş Ders İşleme Süreçlerine İlişkin Görüşlerin Katılımcılar Tarafından Çizilen Karikatürlerle Belirtilmesi

Kategori	Tema	Katılımcı
İstenen (7)	Okuldaki Derste Karikatür (4)	K4, K8, K9, K14
	Karikatürlü Karikatürsüz Karşılaştırması (3)	K8, K9, K14
İstenmeyen (13)	Karikatürlü Değil Genel Eğitime Değinilmiş (9)	K6, K10, K15, K16, K17, K19, K2, K22, K13
	Bireysel Çalışmada Karikatür Kullanımı (4)	K1, K3, K4, K18

Tablo 21 (Devam). Karikatürlerle Zenginleştirilmiş Ders İşleme Süreçlerine İlişkin Görüşlerin Katılımcılar Tarafından Çizilen Karikatürlerle Belirtilmesi

	Günlük Yaşam ya da Ders Tercihi (2)	K5, K11
	Eğitimle Tamamen İlgisiz (2)	K7, K12
Tamamlayamamış (1)	Diğer (1)	K20

Tablo 21'de görüldüğü gibi, katılımcılardan çoğu soruda istenene tam olarak uygun karikatür çizimi (13) yapmamıştır. Geri kalan katılımcıların bir bölümü (7) soruda istenene tam olarak uygun olan yanıtlar vermiştir. Ayrıca, soruya yanıt olarak çizdiği karikatürü tamamlayamayan (1) katılımcı da bulunmaktadır.

Şekil 1. K4'ün soruya yanıt olarak çizdiği karikatür

Şekil 2. K14'ün soruya yanıt olarak çizdiği karikatür

Şekil 3. K9'un souya yanıt olarak çizdiği karikatür

Soruda istenene uygun karikatür çizimlerinde en çok, K4'ün soruya yanıt olarak çizdiği; soldaki tiplemenin *"Karikatürle daha eğitici ve daha öğretici hem de daha eğlenceli" dediği, sağdaki tiplemenin ise "Hayır ben okumayı sevmiyorum bu yüzden sevmiyorum. Hocanın anlatması daha iyi"* biçiminde yanıtladığı metin içeren karikatüründe (Şekil 1) bir örneği görülen, okulda işlenen derste karikatürün yer almasına değinilmiştir (4). Yine bu kategoride, K14'ün yanıtını içeren; karikatür karesinin solundaki tiplemenin, *"Sosyal dersini karikatürlerle işledim artık sınava hazırım" sağdaki tiplemenin,* "Öyle akılda kalmaz hemen unutursun" soldaki tiplemenin ikinci bir balonda, "Hayır görsel hafıza daha kalıcı olur", sağdaki tiplemenin ikinci balonda, *"ooooo"* biçiminde tartışma gerçekleştirdiği karikatüründe (Şekil 2) bir örneği görülen, karikatürlü karikatürsüz karşılaştırması da yapıldığı (3) görülmektedir. Bazı çizimlerde; K9'un soruyu yanıtlamak için çizdiği; Soldaki tiplemenin, *"Bence Karekatür daha iyi",* sağdaki tiplemenin, *"Hayır hiç iyi değil bir şey anlamadım"* diyerek tartıştıkları çiziminde (Şekil 3) görüldüğü gibi, bu iki tema birlikte yer almıştır (3).

Şekil 4. K18'in soruya yanıt olarak çizdiği karikatür

Şekil 5. K13'ün soruya yanıt olarak çizdiği karikatür

Şekil 6. K7'nin soruya yanıt olarak çizdiği karikatür

Soruda istenen dışında yanıt verenlerin bazıları, soruda sorulanın aksine, K13'in soruya yanı olarak çizdiği; karikatür karesinin sağındaki tiplemenin, "*Ders işlemek kötü!",* soldaki tiplemenin, *"Hiç deri dinledinmide biliyon?"* sözleriyle *tartıştıkları* çiziminde (Şekil 5) bir örneğinin görüldüğü gibi karikatürlerin kullanıldığı öğretim süreçlerine değil, genel eğitime değinmiştir (9). Katılımcılardan bazılarıysa, K18'in soruyu yanıtlamak için çizdiği; Karikatür karesinin solundaki tiplemenin, "*Ders çalışırken okuduklarımı anlayamıyorum."* karikatür karesinin solundaki tiplemenin, "Karikatürler ile çalışırsan daha iyi anlayabilirsin. Ben bu yöntemi kullanıyorum" karikatür karesinin solundaki tiplemenin ikinci bir balonla, *"Emin misin?"* karikatür karesinin sağındaki tiplemenin ikinci bir balonla, *"Evet kolay gelsin..."* biçiminde tartışma gerçekleştirdikleri karikatüründe (Şekil 4) bir örneğinin görüldüğü gibi bireysel ders çalışma süreçlerinde karikatürlerin kullanımını konu eden karikatürler çizmiştir (4). Katılımcılar arasında, günlük yaşamdaki unsurlarla ders süreçleri arasında tercih yapmayı içeren karikatürler de çizilmiştir (2). Soruda istenmeyen biçimde yapılan çizimler içinde, K7'nin soruya yanıt olarak çizdiği; karikatür karesinin solundaki tiplemenin, "*Artık yazıyı buldum neler yapabiliriz?",* karikatür karesinin sağındaki tiplemenin, *"Şiir yazabiliriz, Yazıları daha kalıcı hale getirmeliyiz ve yazının kalıcı olması için buluşlar bulabiliriz."* biçiminde tartışma içeren karikatür çiziminde (Şekil 6) bir örneğinin görüldüğü gibi eğitimle tamamen ilgisiz konulara değinilen çizimler (2) de bulunmaktadır.

3.2.1.5. Açık Uçlu Soru Formu Beşinci Soruya Verilen Yanıtlardan Elde Edilen Bulgular

Yanıtlarından bulguların elde edildiği bu soru: *"Karikatürlerle sosyal bilgiler dersi işlemenin, size göre olumsuz yönleri/zorlukları nelerdir?"* biçiminde sorulmuştur.

Tablo 22. Karikatürlerle Sosyal Bilgiler Dersi İşlemenin Olumsuz Yönleri ve Zorlukları

Kategori	Tema	Katılımcı
Olumsuzluk Yok (12)	Neden Belirtmemiş (11)	K1, K3, K4, K6, K8, K11, K13, K14, K15, K19, K21
	Anlamayı Kolaylaştırma (1)	K7
Olumsuzluk Var (10)	Anlamama (3)	K9, K10, K18
	Uğraştırıcı Olması (1)	K12, K17
	Yazıların Uzun Olması (1)	K18
	Kalıcılığı Düşük Olması (1)	K2
	Dikkat Dağılması (1)	K5
	Uzun Sürmesi (1)	K16
	Disiplinsizliğe Yol Açabilmesi (1)	K20
	Bilgi ve Yorum Gerektirmesi (1)	K22

Tablo 22'de görüldüğü gibi Açık Uçlu Soru Formu 5. soruya verilen yanıtlardan çoğunluğunda (12), soruda sözü edilen olumsuz yön ve zorluğun olmadığını belirtilmiştir. Ayrıca bu yanıtların dışında kalan yanıtlardan (10) her biri, en az bir olumsuzluk bildiren tema içermektedir.

Olumsuzluğun olmadığının belirtildiği yanıtların çoğunluğu bu durumu, K4'ün *"Bence yok"* biçimindeki yanıtında da görüldüğü gibi bir nedene bağlamamıştır (11). Katılımcılardan K7, *"Karikatürle ders işlemenin olumsuz bir yönü yok (bana göre) dersi daha iyi anlamamızı sağlıyor."* biçimindeki yanıtıyla, olumsuz yön belirtmemenin yanı sıra olumlu bir neden de belirtmiştir.

Katılımcılardan olumsuzluk olduğu yönünde yanıt verenlerin toplamda 8 ayrı neden belirttikleri görülmektedir. Anlamama (3), bu nedenlerden ilki olma özelliği taşımaktadır. K18, *"Bazı uzun konuşma balonlarını anlayamıyorum."* biçimindeki yanıtıyla, bu nedeni dile getirenlerden biri olmasının yanı sıra, yanıtı içinde yazıların uzun olması (1), nedenini de dile getirmiştir. Katılımcılar, bu iki nedenin yanı sıra, yanıtlarında, K12'nin *"Çok uğraştırıcı olması"* örneğinin de bulunduğu uğraştırıcı olması (2); K2'nin *"Akılda kalması için zorlamamız gerekiyo"* yanıtında görülen, kalıcılığın düşük olması (1); dikkat dağıtması (1); uzun sürmesi (1); K20'nin *"Bazı öğrenciler fazla eğlenip şımararak karmaşa çıkartabilir."* yanıtında görülen

disiplinsizliğe yol açabilmesi (1); bilgi ve yorum gerektirmesi (1); nedenlerini belirtmiştir.

3.2.1.6. Açık Uçlu Soru Formu Altıncı Soruya Verilen Yanıtlardan Elde Edilen Bulgular

Yanıtlarından bulguların elde edildiği bu soru: *"Eğitim yaşantınızda en çok hangi zorlukları aşmanızda karikatür kullanmanın size yardımcı olabileceğini düşünüyorsunuz?"* biçiminde sorulmuştur.

Tablo 23. Karikatür Kullanmanın Eğitim Yaşantısındaki Yararları

Kategori	Üst Tema	Tema	Katılımcılar
Olumlu (18)	Ders Başarısına Yardımcı Özellikler Kazanmakla İlgili (11)	Anlama (2)	K11, K6
		Ezber (2)	K3, K5
		Sıkıcılığa Çare (1)	K8
		Görsel Anlama (1)	K6
		Ezbersiz Kalıcılık (1)	K11
		Az Konuşma (1)	K2
		Yalnızca Yazılı Olanı Anlayamamaya Çözüm (1)	K4
		Nesne Biçimleri Öğrenme (1)	K21
		Empati (1)	K20
	Ders Konusuyla İlgili (7)	Tarih (3)	K10, K14, K19
		Tüm Ders İşleyişlerde (1)	K16
		Karışık Konular (1)	K13
		Buluşlar (1)	K7
		Vakıflar (1)	K17
Olumsuz (1)	Karşıt Görüş (1)	Yardımcı Olmaz (1)	K9
Yorumsuz (3)	-	Kararsız (1)	K18
		Yanıt Vermedi (2)	K1, K22

Tablo 23'te de görüldüğü gibi katılımcıların çoğunluğu (18), olumlu yani eğitim yaşantısında en az bir zorluğu aşmasına karikatürün işe yarayacağını belirten yanıt vermiştir. Olumsuz yanıt veren, K9, karşıt görüş belirterek (1), *"yardımcı olacağını düşünmüyorum"* yanıtıyla, karikatürün eğitim yaşantısındaki hiçbir zorluğu aşmasında yardımcı olmayacağını belirten tek katılımcı olmuştur. Diğer katılımcılar, soruyu yorumsuz bırakmıştır.

Olumlu yanıt verenlerin verdikleri yanıtlarda, karikatürün eğitim yaşantısında aşmalarını sağlayacakları zorlukları; ders başarısına yardımcı özellikler kazanmakla ilgili (11), ders konusuyla doğrudan ilgili (7), olmak üzere iki ana özellik taşıyan üst temalar altındaki ögelere bağlanmışlardır. Bu üst temalardan, ders başarısına yardımcı özellikler kazanmakla ilgili nedenlerden en çok; örneklerinden birini K11'in *"iyi anlamaya yardımcı olur"* yanıtının oluşturduğu anlama (2) ve K5'in *"ezber konularında kolaylık olur"* biçimindeki yanıtının örneklerden biri olduğu, ezber (2) katılımcılarca dile getirilmiştir. Bu üst tema altındaki, katılımcıların eğitim yaşantısında karikatürler sayesinde aşacaklarını inandıkları zorluklar; K8'in *"Dersin sıkıcılığını aldığı için "bu ders çok sıkıcı yapmasam da olur" vesaiyre demeden dersi işlerdim (Dersler bana sıkıcı gelmiyor)"* biçimindeki yanıtının içerdiği unsur olan sıkıcılığa çare (1), görsel anlama (1), ezbersiz kalıcılık (1), az konuşma (1), yalnızca yazılı olanı anlayamamaya çözüm (1), nesne biçimi öğrenme (1), empati (1) biçiminde yanıtlarda yer almıştır.

Ders Konusuyla İlgili (7) aşılacağı düşünülen unsular üst temasıysa; K14'ün *"Sosyal bilgiler tarih konularında yardımcı olabileceğini düşünüyorum"* ve K10, *"tarih"* yanıtlarında da örnekleri bulunan tarih (3), tüm ders işleyişlerde (1), karışık konular (1), buluşlar (1), vakıflar (1), konularında zorlukları aşmalarına yardımcı olacağını belirtmişlerdir.

Soruyu yorumsuz bırakanlardan; K1 ve K22 soruya herhangi bir yanıt vermemiştir. Ayrıca, K18, *"Bilmiyorum"* biçimindeki yanıyla da yanıtında kararsızlık belirten (1) tek katılımcı olmuştur.

3.2.1.7. Açık Uçlu Soru Formu Yedinci Soruya Verilen Yanıtlardan Elde Edilen Bulgular

Yanıtlarından bulguların elde edildiği bu soru: *"Sosyal bilgiler dersinde karikatür kullanımı konusunda neler önerirsiniz?"* biçiminde sorulmuştur.

Tablo 24. Sosyal Bilgiler Dersinde Karikatür Kullanımıyla İlgili Öneriler

Kategori	Tema	Katılımcılar
Olanı Yansıtan (7)	İyi (4)	K14, K17, K19, K21
	Eğlenceli (3)	K5, K8, K14
Karikatürlerin Yapısına İlişkin (10)	Daha Anlaşılır Olmalı (4)	K8, K9, K10, K18, K22
	Daha Yalın Olmalı (2)	K6, K18
	Bilinen Kişilerin Karikatürleri (1)	K13
	Bilinen Tiplerle Olmalı (1)	K3
	Daha Çok Konuşma Balonu (1)	K7
	Daha Çok Karikatür (1)	K7
Karikatürlerin Kullanılacağı Konuya İlişkin (6)	Sosyal Bilgiler Dersi Genelinde (1)	K1
	Bütün Konularda Kullanılmalı (1)	K4
	Eski Çağlardaki Giyilen Giysiler (1)	K15
	Eski Çağları Yansıtan Karikatürler (1)	K20
	Günümüzü Yansıtan Karikatürler (1)	K16
	Öğrencilere Karikatür Yorumlama Önerisi (1)	K12
Sınırlı ya da hiç (2)	Kullanılmamalı (1)	K2
	Bazen Kullanılmalı (1)	K11

Tablo 24'te görüldüğü üzere karikatürün eğitimde kullanılmasının bakımından en çok karikatürlerin yapısına ilişkin öneri (10) yapılmıştır. Bu öneriler 6 farklı öneriyi kapsamaktadır. Olanı yansıtan öneriler (7), karikatürün kullanılacağı konuya yönelik de sınıflanan öneriler bulunmaktadır.

Eğitimde kullanılacak karikatürlerin yapısına ilişkin öneri yapanlardan, en çok; k9'un *"karikatürdeki yazıların daha anlaşılır olması"* örneğinin de içlerinden biri olduğu daha anlaşılır olmalı önerisi (4), K6'nın *"daha basit ve sade olabilir"* yanıtının bir örneği olduğu daha yalın olmalı önerisi (2), görüş olarak yazılmıştır. Ayrıca; bilinen kişilerin karikatürleri (1), bilinen tiplerle olmalı (1), daha çok

konuşma balonu (1), daha çok karikatür (1) önerileri de katılımcıların bu kategoride yer alan diğer önerileri olma özelliği taşımaktadır.

Olanı Yansıtan görüşlerde, en çok olanın, bir başka deyişle bu araştırma kapsamındaki karikatürlü uygulamanın eğlenceli (4) olduğu yönünde görüş bulunmaktadır. K8'in *"Gayet güzel ve eğlenceli oluyor. Karikatürlerin bazıları çok anlaşılmıyor, biraz daha açıklayıcı olsa daha iyi olur."* yanıtında bir örneği görülen olan durumun iyi (4) olduğunu belirten görüşler bulunmaktadır. K8'in bu yanıtı, aynı zamanda karikatürlerin yapısına ilişkin öneri içerdiği görülmektedir. Olanı yansıtan diğer tema, olanın eğlenceli (3) olduğunu belirten yanıtları kapsamaktadır. K14'ün *"Zevkli dersi eğlenceli hale getiriyor."* biçimindeki yanıtı da bu yanıtlardan biri olma özelliği taşımaktadır.

Karikatürlerin kullanılacağı konuya ilişkin (5) öneriler; K4'ün Bütün konularda kullanılmalı yanıtında görüldüğü gibi bütün konularda kullanılmalı (1), eski çağlarda giyilen giysilerin çizildiği karikatürler (1), eski çağları yansıtan karikatürler (1), günümüzü yansıtan karikatürler (1) ve öğrencilere karikatür yorumlatma, sosyal bilgiler dersi genelinde kullanım (1) önerisi olduğu görülmektedir.

Karikatürün sınırlı kullanılması ya da hiç kullanılmamasına ilişkin, K2'nin *"Kullanmaya gerek yok bence"* yanıtında bu soruya verilen yanıtlar içinde tek örneği görülen olumsuz yanıtta, derslerde karikatür kullanılmamasını (1), önerilmektedir. K11'in *"yapılmasını bazen tavsiye ederim Bence iyi olur"* biçimindeki yanıtında, tek örneği görülen, karikatürün derslerde bazen kullanılmasını öneren görüş bulunmaktadır.

4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Sosyal bilgiler dersinin karikatürlerle zenginleştirilmesiyle ortaya konulan eğitimin, akademik başarı, tutum ve görsel okuryazarlığa etkilerini belirleme amacıyla gerçekleştirilen bu araştırmada, sosyal bilgiler dersinin karikatürlerle zenginleştirilmiş olarak işlenmesi, öğretimde kullanılabilir bir yöntem olup olmadığına ve bu yöntemle öğretim gerçekleştirilen öğrencilerin bu yöntemle ilgili görüşlerine ilişkin bulguların elde edildiği bu araştırmada, bu başlık altında bu bulgulardan elde edilen sonuçlar ve sonuçlara ilişkin tartışma yer almaktadır.

4.1. Sonuç ve Tartışma

4.1.1. Birinci Alt Problemin Yanıtını İçeren Sonuç ve Tartışma

Bu sonuç, *"Deney grubu ve kontrol grubunun Sosyal Bilgiler Dersi Başarı Testi ön-test puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?"* alt problemine yanıt olarak ortaya konmaktadır.

Sosyal Bilgiler Dersi Başarı Testi ön-testlerinde Tablo 6'da görülen bulgular incelendiğinde, sonuç olarak, deney grubu ve kontrol grubu olmaya aday iki grup arasında anlamlı farklılık bulunmamaktadır. Araştırmalarda yer alan grupların ön-testlerinde sonuçları arasında anlamlı farklılık bulunmaması durumu, denk gruplarla çalışma açısından önem taşımaktadır (Göl, 2009). Bu bağlamda, bu araştırmada çalışılan iki grup, uygulama öncesi ön bilgiler açısından denk durumda bulunmaktadır. Bu durum, Sosyal Bilgiler Dersi Başarı Testi açısından, bu iki sınıfla iki grup biçiminde çalışmanın olanaklı olduğunu göstermektedir.

4.1.2. İkinci Alt Problemin Yanıtını İçeren Sonuç ve Tartışma

Bu sonuç, *"Deney grubunun Sosyal Bilgiler Dersi Başarı Testi ön-test ve son-test puanları arasında, anlamlı bir fark var mıdır?"* alt problemine yanıt olarak ortaya konmaktadır.

Deney grubunun Tablo 7'de görülen ön-test ve son-test Sosyal Bilgiler Dersi Başarı Testi bulgularının birlikte değerlendirilmesi sonucu ulaşılan bulguda, deney grubunun son-testi ile ön-testi arasında, akademik başarıda son-test lehine anlamlı bir

farklılık olduğu görülmektedir. Bu bulgu değerlendirildiğinde, karikatürlerle zenginleştirilmiş sosyal bilgiler dersinin akademik başarıyı arttırdığını sonucuna ulaşılmıştır. Ancak, akademik başarı dersi içeriğinin herhangi bir yöntemle aktarılmasıyla da artabilmektedir. Katılımcılara daha önce bilmedikleri herhangi bir içerik sunulduğunda, o içeriğe yönelik başarılarının önceki duruma göre artış göstereceği bilinmektedir. Bu bağlamda, bu sonuç tek başına araştırma sonucunu yansıtma bakımından yeterli olmamaktadır. Ancak, genel sonuçların değerlendirilmesi açısından, kontrol grubunun sonuçlarıyla birlikte değerlendirildiğinde önem taşımaktadır.

4.1.3. Üçüncü Alt Problemin Yanıtını İçeren Sonuç ve Tartışma

Bu sonuç, *"Kontrol grubunun Sosyal Bilgiler Dersi Başarı Testi ön-test ve son-test puanları arasında, anlamlı bir fark var mıdır?"* alt problemine yanıt olarak ortaya konmaktadır.

Tablo 8'de de görüldüğü gibi anlatım, soru cevap ve tartışma yöntemleriyle ders işlenen kontrol grubunda ön-test ile son-test arası son-test lehine artış gerçekleşmiş olsa da bu artış anlamlı değer taşımamıştır.

4.1.4. Dördüncü Alt Problemin Yanıtını İçeren Sonuç ve Tartışma

Bu sonuç, *"Deney grubu ve kontrol grubunun Sosyal Bilgiler Dersi Başarı Testi son-test sonuçları arasında, anlamlı bir fark var mıdır?"* alt problemine yanıt olarak ortaya konmaktadır.

Deney grubunda akademik başarının, derslerin anlatım, soru cevap ve tartışma yöntemleriyle işlendiği kontrol grubuna göre daha çok artış gösterdiği bulgusu bulunmaktadır. Başka bir bulguda, elde edilen ön-testlerde iki grup arasında denklik bulunmaktadır. Diğer bir bulguda deney grubu son-testinde, deney grubu ön-testine göre anlamlı bir artış gerçekleştiği görülmektedir. Bu bulguların yanı sıra kontrol grubu son-testinde, ön-test puanlarına göre anlamlı artışın gerçekleşmemiş olduğu görülmektedir. Bu dört karşılaştırma bulgusu, birlikte değerlendirildiğinde; bu araştırmada karikatürlerle zenginleştirilmiş eğitimin sosyal bilgiler dersinde akademik başarıyı dersin, anlatım, soru cevap ve tartışma yöntemleriyle işlenmesinden daha çok arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda, karikatürün

sosyal bilgiler derslerinde bir öğretim aracı olarak kullanılması, bu araştırmada akademik başarının arttırılması bakımından olumlu sonuç vermiştir.

"Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı"nda belirtildiği gibi sosyal bilgiler dersinin sarmal yapısı bulunmaktadır. Bu bağlamda ders içerikleri hem kazanımlar hem de açıklamalar bakımından, sosyal bilgiler dersinin okutulduğu her sınıf düzeyinde belli ölçüde yinelenmektedir. Yinelenmenin yanı sıra öğrencilere önceden kazandırılan içeriğe yeni içerikler de kazandırılacak biçimde eski bilgiler yeni bilgilerle birlikte bir kez daha işlenmektedir (Harden & Stamper, 1999; MEB, 2018). Bu özellik elbette ki sosyal bilgiler dersi kapsamında oluşturulan Sosyal Bilgiler Dersi Başarı Testi sorularında da bulunmaktadır. Yani, sorularda yer alan öğrenme alanı 7. sınıfa okutulan "Üretim, Dağıtım ve Tüketim" de olsa, sarmal yapı nedeniyle katılımcılar; sosyal bilgiler dersini son kez gördükleri bu sınıf düzeyine kadar gerek bu öğrenme alanının önceki yıllardaki içeriklerinde işledikleri dersler, gerek diğer öğrenme alanlarında bu içerikteki benzeşmeler, gerekse başka dersler ve yaşantılarındaki etkileşimler nedeniyle soruların yanıtlamalarını sağlayacak bilgilerden tamamen uzak olma özelliği taşımamaktadır. Sosyal Bilgiler Dersi Başarı Testi ön-testlerde alınan puanların Tablo 6'da görüldüğü üzere sıfır ya da sıfıra yakın olmaması (deney grubu $\bar{X}$= 46, kontrol grubu $\bar{X}$= 46), durumunun bu nedenlerden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Deney grubunun Tablo 9'da görülen son-test puan ortalamasının bile 100 puana oldukça uzak olmasının ($\bar{X}$: 64) nedeninin Sosyal Bilgiler Dersi Başarı Testi'nin zor sorular içermesi olduğu düşünülmektedir. Bu ortalamanın oluşmasının bir diğer nedeninin, ön-testler sonrası katılımcıların günlük yaşamlarında soruları tartışıp, sorular üzerinde yanlış yanıtlar vermelerine neden olacak yanlış seçeneği doğru kabul edecek görüşleri birbiriyle paylaşmış olabilme olasılıkları olduğu düşünülmektedir.

Öğretimde karikatürün kullanılması bakımından bu araştırmayla benzerlik taşıyan araştırmalarda; Akengin ve İbrahimoğlu'nun (2010) araştırmasında; katılımcılarına çözümlemeleri için karikatür dağıtılan araştırma süreci sonucunda karikatürlerin kullanımının; Akkaya'nın araştırmasında (2011), 10 hafta boyunca süren karikatürlerin kullanıldığı öğretim sürecinin; Karakuş vd. (2012), sosyal bilgiler dersinin 2 hafta boyunca karikatürler kullandığı araştırmasında; Koçoğlu'nun

(2012), karikatürlerin kullanıldığı deney süreci içeren uygulama süreci içeren araştırmasında; bu araştırmayla benzer biçimde, karikatürlerin öğretimde kullanımının akademik başarıyı arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca; Sidekli (2014), Çakır ve Aydoğdu, (2016), Gökbulut ve Kuş (2016), Koçoğlu (2016), Marangoz (2019), Şentürk ve Şimşek (2021), Kathiah vd. (2024) tarafından gerçekleştirilmiş araştırmalar, akademik başarıyı arttırması yönüyle bu araştırmaya benzemektedir. Ayrıca, Seyhan Çiftçi vd. (2022), tarafından gerçekleştirilen meta analiz çalışması da aynı doğrultuda sonuç vermiştir. Yurt dışında da Toledo vd. (2014) ve Srinivasalu'ya (2016) ait iki ayrı araştırmada da karikatürün öğretimde kullanılmasının akademik başarıyı arttırdığı sonuçlarına ulaşılmıştır. Varışoğlu vd. (2014) Türkçe dersindeki karikatür ve deyimlerin karikatürlerle öğretilmesine yönelik bir araştırma gerçekleştirmişlerdir. Araştırmada, karikatürlerin kullanıldığı öğretim, akademik başarıyı arttırmıştır. Bu sonuç, bu araştırmanın sonucuyla örtüşmektedir. Güler vd.'ye (2013) ait araştırmadaysa, karikatürlerin kullanıldığı öğretim süreçleri sonrasında akademik başarıyı arttırmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

4.1.5. Beşinci Alt Problemin Yanıtını İçeren Sonuç ve Tartışma

Bu sonuç, *"Deney grubu ve kontrol grubunun* Görsel Okuryazarlık *Yeterlilikleri Ölçeği ön-test puanları arasında, anlamlı bir fark var mıdır?"* alt problemine yanıt olarak ortaya konmaktadır.

Ölçümlerden elde edilen, Tablo 10'da da görülen bulgulardan iki grubun ön-test Görsel Okuryazarlık Yeterlilikleri Ölçeği puanlarına göre anlamlı bir farklılık bulunmadığı görülmüştür. Bu bağlamda, ilk ölçümlerde deney grubu ve kontrol grubu olacak grupların Görsel Okuryazarlık Yeterlilikleri Ölçeği yönünden de denk olduğu görülmektedir. Buna göre gruplar araştırma için Görsel Okuryazarlık Yeterlilikleri Ölçeği yönünden de uygun özellik taşımaktadır.

4.1.6. Altıncı Alt Problemin Yanıtını İçeren Sonuç ve Tartışma

Bu sonuç, *"Deney grubunun* Görsel Okuryazarlık *Yeterlilikleri Ölçeği ön-test ve son-test puanları arasında, anlamlı bir fark var mıdır?"* alt problemine yanıt olarak ortaya konmaktadır.

Deney grubunun Tablo 11'de görülen Görsel Okuryazarlık Yeterlilikleri Ölçeği ön-test ve son-test puanları bulguları incelendiğinde, aynı gruba yapılan bu iki ölçüm sonuçları arasında, son-test lehine bir fark bulunsa da bu farkın anlamlı olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda, gerçekleştirilen karikatürlerle zenginleştirilmiş eğitim sürecinin görsel okuryazarlığı anlamlı olarak arttırmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Fransecky ve Debes'e (1972) göre günlük yaşamda karşılaşılan görsellerle etkileşim, Alpan'a (2008) göre bazı ders yaşantıları görsel okuryazarlığı belli bir düzeye çıkarabilmektedir. Bu durum da dikkate alındığında, bu araştırmada ulaşılan bu sonuç, katılımcıların belli ölçüde görsel okuryazarlık taşımaları nedeniyle, uygulamanın görsel okuryazarlıkta anlamlı farka neden olmadığı biçiminde yorumlanabilmektedir. Yine bu bağlamda, araştırmada kullanılan görsel okuryazarlık ölçeği olan Görsel Okuryazarlık Yeterlilikleri Ölçeği'nin 5'li likert tipi yapısında, 5 basamak, bir başka deyişle 5 düzey bulunmaktadır. Deney grubu ön-test içeriğindeki yanıtların her biri en yüksek değer olarak 5 yani sözel ifadeyle "Kolaylıkla Yaparım" olarak değerlendirilmektedir. Bu durumda tüm maddelere bu seçeneği işaretleyecek bir kişinin ortalama puanının da 5.00 olacağı görülmektedir. Tüm katılımcıların, bütün seçeneklerinde "Kolaylıkla Yaparım" seçeneğini işaretlemeleri durumunda genel ortalama 5.00 olmaktadır. Bu araştırmada, deney grubuna Görsel Okuryazarlık Yeterlilikleri Ölçeği'nin ön-test olarak çözdürülmesiyle ortaya çıkan genel ortalama Tablo 10'da görüldüğü gibi ($\bar{X}$) 3,71, testin likert ölçeğinin sözel ifadesiyle, "Az Çok Yaparım" ile "Yaparım" arasında, "Yaparım" seçeneğine daha yakın bir değer taşımaktadır. 5 puan üzerinden 5 basamaklı bir puanlama içeren bu ölçeğe göre bu sayısal değer, uygulama öncesi oldukça yüksek bir değerde ölçülmüştür. Sözü edilen bu durum, katılımcıların görsel okuryazarlıklarını arttırabilecekleri aralığın 2 puanın da altında bir düzeyde bulunması sonucuna neden olmaktadır. Katılımcıların görsel okuryazarlık açısından ortalama olarak sıfırdan başlamamasının ve sözü edilen düzeyde bulunmasının, ortalama Görsel Okuryazarlık Yeterlilikleri Ölçeği puanının 4,01'e ulaşacak düzeyde,

bir başka deyişle, anlamlı olmayan bir artış oluşturmasının nedeni olduğu düşünülmektedir.

4.1.7. Yedinci Alt Problemin Yanıtını İçeren Sonuç ve Tartışma

Bu sonuç, *"Kontrol grubunun* Görsel Okuryazarlık *Yeterlilikleri Ölçeği ön-test ve son-test puanları arasında, anlamlı bir fark var mıdır?"* alt problemine yanıt olarak ortaya konmaktadır.

Tablo 12'de görüldüğü üzere, kontrol grubunun son-test puan ortalamasının ön-test puan ortalamaları arasında, ön-test lehine bir fark bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Anlamlı olmayan bu fark, anlatım, bu araştırmada soru cevap ve tartışma yöntemlerini içeren öğretim sürecinde görsel okuryazarlık puanlarının anlamlı olmasa da düştüğü sonucunu göstermiştir. Bu durumun nedenlerine ilişkin tartışma, benzer bulgulara ulaşılan "Dokuzuncu Alt Problemin Yanıtını İçeren Sonuç ve Tartışma" başlığı kapsamında yer almaktadır.

4.1.8. Sekizinci Alt Problemin Yanıtını İçeren Sonuç ve Tartışma

Bu sonuç, *"Deney grubu ve kontrol grubunun* Görsel Okuryazarlık *Yeterlilikleri Ölçeği son-test puanları arasında, anlamlı bir fark var mıdır?"* alt problemine yanıt olarak ortaya konmaktadır.

Deney grubunun Görsel Okuryazarlık Yeterlilikleri Ölçeği son-test puanlarının, kontrol grubu son-test puanlarına göre anlamlı bir farkla daha fazla puan almış olduğu bulgusu Tablo 13'te görülmektedir. Son-testler bağlamında deney grubunun daha yüksek görsel okuryazarlığa ulaştığı anlamını taşımaktadır. İki grup arasında anlamlı bir fark olmaması; deney grubunun ön-test ve son-testleri arasında anlamlı olmasa da deney grubunun görsel okuryazarlık testi puan ortalamasının arttığı bulgusuna ulaşılması (Tablo 11); kontrol grubunun aynı testteki puanlarının ön-test son-test aralığında görsel okuryazarlık puanlarının anlamlı fark olmasa da düştüğünün belirlenmesi (Tablo 12) sonuçları da değerlendirmeye alınmıştır. Tüm bu sonuçların birlikte değerlendirilmesi, son-testlerdeki anlamlı farklılığın kontrol grubundaki değerlerdeki düşüşten kaynaklı olduğunu göstermektedir. Deney grubunun ön-test ve son-testleri arasında anlamlı bir artışın olmaması da bu sonucu desteklemektedir. Bu bağlamda, uygulama sürecinin görsel okuryazarlığı anlamlı bir

biçimde arttırmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç, Yerlikaya'nın (2015) araştırmasındaki görsel okuryazarlığın artmaması sonucuyla benzerlik göstermektedir.

Bu araştırmada var olan görsel okuryazarlık ölçeğinin uygulama öncesi ve sonrası ölçüm alma durumunun, literatürden ulaşılıp incelenen araştırmalarda bulunmadığı görülmektedir. Ölçümlerin herhangi bir uygulama süreci uygulanmadan katılımcı gruplarına yalnızca bir kez çözdürüldüğü görülmektedir. Mert'in (2021), lise öğrencilerinin örneklemini oluşturduğu araştırması bu özelliği taşımaktadır. Sözü edilen araştırmada, katılımcıların genel test ortalaması, 3,65 olarak ölçülmüştür. Bu ortalama, en yüksek puanın 5 olduğu bu test için oldukça yüksek bir rakam olma özelliği taşımaktadır. Bu değer, az çok yaparım ile kolaylıkla yaparım seçenekleri arasında bir düzeyde bulunmaktadır. Bu araştırmada aynı şekilde herhangi bir uygulama süreci gerçekleştirilmeden uygulanan elde edilen test puanlarının deney grubunda ortalama 3,71 ve kontrol grubunda 3,43 ölçüldüğü için iki araştırmada aynı ifade aralığında sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir. Uygulama sonrası son-testlerde ise deney grubunda ortalaması 3,84 olarak, kontrol grubu ortalaması 3,24 olarak ölçülmüştür. Aynı ölçeğin kullanıldığı başka bir araştırma, Özdemir Beceren vd. (2022) tarafından, okul öncesi öğretmenliği öğrencileri örneklemi üzerinde gerçekleştirilmiştir. Sözü edilen ve herhangi bir ön uygulama yapılmadan ölçümün yapıldığı ilgili araştırmada, görsel okuryazarlık ortalama puanı 3,91 olarak ölçülmüştür. Aynı ölçeğin kullanıldığı bir başka araştırma Kocaarslan ve Çeliktürk (2013) tarafından, eğitim fakültesi birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü sınıflarının örneklem olduğu bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Araştırmada, görsel okuryazarlık bakımından uygulama öncesi tek ölçüm gerçekleştirilmiştir. Ortalama olarak, 4,00 değeri ortaya çıkmıştır. Bu değer sözel ifadede, "yaparım" ile belirtilmektedir.

4.1.9. Dokuzuncu Alt Problemin Yanıtını İçeren Sonuç ve Tartışma

Bu sonuç, *"Deney grubu ve kontrol grubunun Sosyal Bilgiler Dersine Yönelik Tutum Ölçeği ön-test puanları arasında, anlamlı bir fark var mıdır?"* alt problemine yanıt olarak ortaya konmaktadır.

Deney grubu ve kontrol grubunun Sosyal Bilgiler Dersine Yönelik Tutum Ölçeği ön-testlerinde anlamlı bir farklılığın olmadığı sonucuna (Tablo 14) ulaşılmıştır. Bu sonuç, iki grubun denk olduğu anlamını taşımaktadır. Bu bağlamda, iki grubun kontrol grubu ve deney grubu olarak sosyal bilgiler dersine olan tutumları bakımından da araştırmanın örneklemini oluşturmalarında sakınca bulunmamaktadır.

4.1.10. Onuncu Alt Problemin Yanıtını İçeren Sonuç ve Tartışma

Bu sonuç, *"Deney grubunun Sosyal Bilgiler Dersine Yönelik Tutum Ölçeği ön-test ve son-test puanlarının arasında, anlamlı bir fark var mıdır?"* alt problemine yanıt olarak ortaya konmaktadır.

Tablo 15'teki değerlerde görüldüğü gibi deney grubunun Sosyal Bilgiler Dersine Yönelik Tutum Ölçeği ön-test ve son-testleri arasında ortalamada bir artış olmasına rağmen bu artışın anlamlı olmadığı bulgusu bulunmaktadır. Bu bağlamda deney grubunda, karikatürlerle zenginleştirilmiş sosyal bilgiler dersi işleme süreci sonrası derse olan tutumlarında anlamlı bir artış olmadığını göstermektedir. Bu durum, bu araştırmada sosyal bilgiler dersinin öğretiminde karikatürlerin kullanımının öğrencilerin derse yönelik tutumlarına bir etkisi olmadığını göstermektedir.

4.1.11. On Birinci Alt Problemin Yanıtını İçeren Sonuç ve Tartışma

Bu sonuç, *"Kontrol grubunun Sosyal Bilgiler Dersine Yönelik Tutum Ölçeği ön-test ve son-test puanları arasında, anlamlı bir fark var mıdır?"* alt problemine yanıt olarak ortaya konmaktadır.

Kontrol grubunun Sosyal Bilgiler Dersine Yönelik Tutum Ölçeği son-testi ve ön-testi puanları (Tablo 16) arasında ön-test lehine bir fark bulunsa da bu fark anlamlı olma özelliği taşımamaktadır. Bu durum puanların anlamlı olmasa da düşüş gösterdiği anlamına gelmektedir. Bu da uygulama sürecinde anlatım, soru cevap ve tartışma yöntemleriyle ders işlemiş kontrol grubunun sosyal bilgiler dersine olan

tutumunda her ne kadar anlamlı olmasa da olumludan olumsuza yönelen bir eğilim yaşandığını göstermektedir.

Görsel Okuryazarlık Yeterlilikleri Ölçeği ve Sosyal Bilgiler Dersine Yönelik Tutum Ölçeği testleri sonucunda, her iki testte de anlamlı farkın bulunmaması sonuçlarına ulaşılmış olduğu görülmektedir. Bu durumun, yalnızca "Üretim Dağıtım ve Tüketim" öğrenme alanı boyunca süren uygulamanın süresinin bu konuda artış sağlamada yeterli olmamasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Ayrıca, sürecin gerçekleştiği dönemde, ön-testlerin yapıldığı tarihte havalar soğukken, son-testler sırasında havaların ısınmış olmasının da katılımcıların yanıtlarını etkilemiş olabileceği düşünülmektedir.

Kontrol grubunda, Görsel Okuryazarlık Yeterlilikleri Ölçeği ve Sosyal Bilgiler Dersine Yönelik Tutum Ölçeği testlerinin ikisinde de ön-test son-test sonuçlarında düşüşler olduğu sonuçları nedenleri olduğu düşünülmektedir. Yukarıda sözü edilen koşulların, kontrol grubunda daha etkili olmuş olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca karikatürün gülünç olduğu gibi olası bakış açılarının katılımcılarda daha düşük odaklanmaya neden olup, yanıtlarına etki ettiği düşünülmektedir. Ayrıca, son-test sırasında katılımcılar tarafından soruların görülmesinin hemen ardından, ölçek maddelerinin ön-testtekilerle aynı olduğunun farkına varılıp bazı katılımcılarca dile getirilmesi durumu gerçekleşmiştir. Her ne kadar araştırma için bu durumun gerekli olduğu belirtilse maddelerdeki seçenekleri işaretleme durumuna etki ettiği düşünülmektedir.

4.1.12. On İkinci Alt Problemin Yanıtını İçeren Sonuç ve Tartışma

Bu sonuç, *"Deney grubu ve kontrol grubunun Sosyal Bilgiler Dersine Yönelik Tutum Ölçeği son-test puanlarının arasında, anlamlı bir fark var mıdır?"* alt problemine yanıt olarak ortaya konmaktadır.

Sosyal Bilgiler Dersine Yönelik Tutum Ölçeği son-testlerinde (Tablo 17) deney grubunun kontrol grubuna göre Sosyal bilgiler dersine olan tutumunun anlamlı bir farkla yüksek olduğu görülmektedir. Ancak, iki grup arasında anlamlı bir fark bulunurken, deney grubunun ön-test ve son-test ölçümleri (Tablo 15) arasında anlamlı bir artış olmadığı belirlenmiştir. Kontrol grubunun son-test puanları son-testte ön-test'e (Tablo 16) göre düşüş göstermiştir. Sonuçlar bütüncül

değerlendirildiğinde son-testlerde iki grup arasında deney grubu lehine olan anlamlı farkın, kontrol grubunun puanlarının son-testlerdeki düşüşü nedeniyle anlamlı değer gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda, genel anlamda deney grubu ile kontrol grubu arasında anlamlı bir farklılığın bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu da bu araştırmada karikatürlerle zenginleştirilmiş sosyal bilgiler dersi işleme süreçlerinin sosyal bilgiler dersine karşı olan tutumda değişiklik yapmadığı sonucunu ortaya çıkarmıştır. Benzer şekilde, öğretimde karikatür kullanılması süreçleri sonucu tutumun artmadığı (Güler, vd., 2013; Sidekli, 2014; Çakır & Aydoğdu, 2016) ve bu araştırmadan farklı özellik göstererek, tutumun olumlu arttığı araştırmalar bulunmaktadır (Koçoğlu, 2012; Koçoğlu, 2016). Nehiley (1981), araştırmasında sosyal bilgiler dersinde karikatür kullanımının etkileri incelenmiştir. Araştırma sonucunda, karikatür kullanımının sosyal bilgiler dersine yönelik tutumlarını olumlu olarak arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Akengin ve İbrahimoğlu, (2010), sosyal bilgiler alanında yedinci sınıf öğrencilerinin örneklem olduğu bir araştırma gerçekleştirmişlerdir. Araştırmada bu araştırmadan farklı olarak yalnızca üç adet karikatür kullanılmış, uygulama süreceği bu üç karikatür üzerine sorulan sorularla sınırlı tutulmuştur. Araştırmada katılımcıların sosyal bilgiler dersine ilişkin düşünce ve tutumlarını araştırmak için nicel veriler nitel verilerle de desteklenmiştir. Sonuç olarak, karikatürlü uygulamanın katılımcıların derse olan tutumlarını olumlu yönde arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

4.1.13. On Üçüncü Alt Problemin Yanıtını İçeren Sonuç ve Tartışma

Bu sonuç, *"Araştırmanın tüm nicel sonuçları arasında ne tür bir ilişki bulunmaktadır?"* alt problemine yanıt olarak ortaya konmaktadır.

Deney grubu ve kontrol grubunun Sosyal Bilgiler Dersi Başarı Testi sonuçları karşılaştırıldığında deney grubunun lehine bir anlamlı bir fark bulunduğu bulgusu; yine aynı iki grubun Görsel Okuryazarlık Yeterlilikleri Ölçeği testleri bulguları incelenerek yapılan diğer karşılaştırmada, iki grupta da anlamlı artışın olmadığı bulgusu ve iki gruptan alınan bir diğer nicel ölçüm sonucu olan Sosyal Bilgiler Dersine Yönelik Tutum Ölçeği sonuçlarında da anlamlı farkın olmadığı bulgusu birlikte değerlendirilmiştir. Bu bulgular birlikte değerlendirildiğinde, bu araştırmada karikatürlerle zenginleştirilmiş sosyal bilgiler dersi işlemenin akademik başarıyı;

anlatım, soru cevap ve tartışma yöntemlerinin birlikte kullanılarak işlenmesinden daha çok arttırdığı; ancak, sosyal bilgiler dersine yönelik tutum ve görsel okuryazarlığı arttırma konusunda bir farkının olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum, bu araştırmada karikatürlerle zenginleştirilmiş ders işlemenin akademik başarıyı arttırdığı; görsel okuryazarlık ve sosyal bilgiler dersine olan tutumu arttırmadığı anlamına gelmektedir. Bu bağlamda, bu araştırmada; tutum, başarı ve görsel okuryazarlığın gelişmesinin birbiriyle bağlantılı olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

4.1.14. On Dördüncü Alt Problemin Yanıtını İçeren Sonuç ve Tartışma

Araştırmanın nitel bulgularından elde edilen sonuçlar, *"Dersin karikatürlerle zenginleştirilmiş olarak işlenmesinin ardından deney grubu katılımcılarının işleyişe yönelik görüşleri nelerdir?"* alt problemine yanıt olarak ortaya konmaktadır.

Problem durumu, öğrenci görüşleri elde etmek için Açık Uçlu Soru Formu içinde sorulan 7 açık uçlu soruya katılımcılardan gelen yanıtlar çerçevesinde ortaya konan bulgulardan elde edilmiştir. Bu başlık kapsamındaki içerikte, her soru kapsamındaki sonuçlar yansıtılmaktadır.

4.1.14.1. Açık Uçlu Soru Formu 1. Sorudan Elde Edilen Sonuçlar ve Tartışma

Yanıtlara göre katılımcıların Tablo 18'e verileri yansıyan yanıtlarından elde edilen bulgulara göre sosyal bilgiler dersinin karikatürlerle zenginleştirilmiş olarak işlenmesine olumlu baktıkları sonucuna ulaşılmıştır. Katılımcılar bu durumu en çok bu tarz öğretim sürecini eğlenceli oluşuna bağladıkları da bu sonuca bağlı gelişen diğer bir sonuç olma özelliği taşımaktadır.

4.1.14.2. Açık Uçlu Soru Formu 2. Sorudan Elde Edilen Sonuçlar ve Tartışma

Açık Uçlu Soru Formu 2. soru bağlamında oluşturulan Tablo 19'dan elde edilen bulgulardan bazı sonuçlara ulaşılmıştır. Katılımcılar derslerde kullanılacak karikatürde, daha önceden bildikleri karikatür tiplerin kullanılmasına sıcak bakmaktadır. Bu durumu en çok karikatürün eğlenceli ve hızlı kolay anlaşılır

olmasına bağlamaktadır. Bu sonuçlar incelendiğinde, karikatürde bilinen tiplerin kullanılmasına sıcak bakılması, derslerde karikatür kullanımına da olumlu yaklaşılması anlamını taşımaktadır. Bu bağlamda, bu sorudan elde edilen yanıtlardan elde edilen sonuç birinci sorudan elde edilen sonuçla paralellik taşımaktadır.

4.1.14.3. Açık Uçlu Soru Formu 3. Sorudan Elde Edilen Sonuçlar ve Tartışma

Tablo 20'de görüldüğü gibi katılımcıların çoğu, karikatürün materyal olarak kullanılacağı ders süreçlerinde ilk kez görecekleri karikatürlerin, anlamalarına daha olumlu etki yapacağı yönünde görüş belirtmiştir. Merak uyandırma, ilgi çekme, eğlence, kalıcılık, beyin gelişimi sağlama, öğrenme isteğini arttırma, keşfetme, şaşırma, anlama, ayırt edicilik, yeni tiplemeler oluşması etkilerini de bu görüş bağlamında nedenler olarak belirtmişlerdir.

4.1.14.4. Açık Uçlu Soru Formu 2. ve 3. Sorudan Elde Edilen Ortak Sonuçlar ve Tartışma

Bu iki soruya verilen yanıtlardan elde edilen bulgularında, 2. soruda bilinen tipler tercih edilirken, 3. soruda bilinmeyen soruların ön plana çıktığı görülmektedir. Bu durum, her ne kadar çelişki gibi görülse de bu araştırmanın deney grubu açısından karikatürün öğretimlerinde kullanılacağı derslerde hem bilindik hem de ilk kez görecekleri karikatürlerin benzer sayılarda kullanılmasının yerinde olacağı bu sonuçlar bağlamında söylenebilmektedir.

4.1.14.5. Açık Uçlu Soru Formu 4. Sorudan Elde Edilen Sonuçlar ve Tartışma

Bu sorudan elde edilen ve Tablo 21'de görülen bulgular incelendiğinde, katılımcıların çoğunluğunun soruya uygun yanıtlar içeren karikatürler çizmediği sonucuna ulaşılmıştır. Bu katılımcıların soruda sosyal bilgiler dersi vurgusuna rağmen, en çok genel eğitime vurgu yapan çizimler çizerek sorudan uzaklaşan yanıt verdikleri görülmektedir. Ayrıca, katılımcıların yarısının karikatürlerinde karikatürden söz etmediği sonucuna ulaşılmıştır.

Bunun dışında soruya uygun yanıt verenlerin bir kısmının karikatürü bireysel ders çalışmanın bir ögesi olarak da nitelemektedir. Bu niteleme, karikatürü ders çalışırken de kullanabilecekleri bir eğitim materyali olarak da gören katılımcıların bulunduğunu göstermektedir. Ayrıca, bazı katılımcılar, karikatürün sosyal bilgiler dışında da kullanılabilir olduğunu dile getirmiştir. Bu iki durum birlikte değerlendirildiğinde, katılımcılar içinde karikatürün eğitim sürecinde, öğretim dışında farklı biçimlerde de kullanılabileceğini düşünenlerin bulunduğu sonucunu ortaya koymaktadır.

4.1.14.6. Açık Uçlu Soru Formu 5. Sorudan Elde Edilen Sonuçlar ve Tartışma

Tablo 22'de görüldüğü gibi katılımcıların çoğunluğunun, karikatürlerle zenginleştirilmiş sosyal bilgiler öğretiminde herhangi bir olumsuzluk olmadığını dile getirdiği görülmüştür. Bu görüş aynı zamanda gerçekleştirilen uygulama sürecine olumlu bakıldığı anlamını taşımaktadır. Olumsuzluk dile getirenlerse, bu durumu en çok süreçteki karikatürleri anlamamaya bağlamışlardır.

4.1.14.7. Açık Uçlu Soru Formu 6. Sorudan Elde Edilen Sonuçlar ve Tartışma

Katılımcıların çoğunun karikatürün eğitimde kullanılmasının belli eğitim yaşantılarında belli zorlukları aşmalarında yardımcı olacağı görüşünde olduğu Tablo 23'te görülmektedir. Yine bu görüşü taşıyan katılımcılar içinde çoğunun, ders başarısına yardımcı bazı özellikleri karikatür sayesinde kazanabilecekleri görüşünü taşıdıkları görülmüştür. Bu sonuçlar aynı zamanda karikatürün katılımcılarla eğitimde gerekli bir materyal olduğunu düşündükleri anlamını taşımaktadır. Ayrıca eğitim ve öğretimde karikatür kullanımına olumlu baktıkları anlamına gelmektedir. Katılımcılar; anlama, ezber, sıkıcılığa çare, görsel anlama, ezbersiz kalıcılık, az konuşmaya çare, yalnızca yazılı olanı anlayamamaya çözüm, nesne biçimleri öğrenme, empati, bakımlarından karikatürün eğitim yaşantılarında katkısı olacağı görüşleri taşımaktadır.

4.1.14.8. Açık Uçlu Soru Formu 7. Sorudan Elde Edilen Sonuçlar ve Tartışma

Tablo 24'te görüldüğü üzere, katılımcıların tamamı, eğitimde karikatür kullanılmasına ilişkin en az bir öneride bulunmuştur. Katılımcılardan karikatürün kullanımına olumsuz bakan görüşü bulunan biri dışındaki tamamı, katılımcıların derslerde karikatür kullanımını benimsediklerini gösteren görüşler belirtmiştir. Katılımcılar en çok karikatürlerin Yapısına İlişkin önerilerde bulunmuştur. Olanı Yansıtan ve Karikatürlerin Kullanılacağı Konuya İlişkin görüşler de belirtilmiştir.

Yapıya ilişkin önerilerden en çok yanıtta yer alanın karikatürlerin anlaşılır olması sonra da yalınlık olması, katılımcıların bir kısmının karikatürleri tam anlayamadığı sonucunu ortaya çıkarmıştır. Bu durum, yine bu araştırmada görsel okuryazarlık düzeylerinin anlamlı bir biçimde artmamış olmasının nedenlerinden biri olabilir.

Görüşler içinde öneri yazmaları istenen 7 katılımcının bu araştırmanın uygulama süreciyle ilgili işlenen biçimini olumlu bulup önermeleri, olan biçimi beğenenlerin olduğu anlamına gelmektedir.

4.1.14.9. Açık Uçlu Soru Formundan Elde Edilen Genel Sonuç

Yanıtlara göre katılımcıların sosyal bilgiler dersinin karikatürlerle zenginleştirilmiş olarak işlenmesine olumlu baktıkları sonucuna ulaşılmıştır. Katılımcılar bu durumu en çok bu tarz öğretim sürecini eğlenceli oluşuna bağladıkları da bu sonuca bağlı gelişen diğer bir sonuç olma özelliği taşımaktadır. Akkaya'nın (2011) araştırmasının nitel bölümünde de Türkçe dersinde karikatür kullanımına ilişkin olumlu görüşlerin ağırlıklı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Yaman (2018) tarafından gerçekleştirilen eylem araştırmasında, katılımcılarla gerçekleştirilen karikatür etkinlikleri süreci boyunca veriler elde edilmiştir. Katılımcı görüşlerinde bu araştırmanın nite boyutundan elde edilen katılımcı görüşleriyle örtüşen bir biçimde, ağırlıklı olarak olumlu görüşler elde edilmiştir. Ayrıca, araştırmacı tarafından araştırma sürecinin uygulama aşamasının sonlarına yaklaşıldıkça, katılımcıların süreçten sıkılma belirtileri gösterdikleri araştırmacı tarafından gözlemlenmiştir. Katılımcıların, karikatürle ders işleme süreçlerine ilişkin; çok belirtilenden az belirtilene doğru; dersin eğlenceli ve zevkli geçtiğini, derste

daha iyi öğrenme sağladığını, öğrenilenlerin kalıcı olduğunu belirtmişlerdir. Sözü edilen araştırmadan elde edilen görüşler, bu araştırmadaki; eğlenceli olma, anlama, kalıcılık, biçiminde en çok belirtilenden en az belirtilene doğru sıralanan görüşlerle benzerlik göstermektedir. Bu araştırmaya karikatür kullanılması bakından benzer başka bir araştırma Kathiah vd. (2024), tarafından tıp eğitiminde karikatürün kullanıldığı deneysel bir uygulama süreci içererek biçimde gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmadan farklı biçimde, araştırmada 2 öğrenme konusu içeriğinde, her iki grup ta çaprazlama yapılarak 1 kez karikatürlü uygulama içinde yer almıştır. Sonuç olarak bu katılımcı görüşleri karikatürün eğitimde kullanımına ilişkin olumlu görüşler, bu araştırmadaki gibi daha fazla olmuştur.

4.1.15. On Beşinci Alt Problemin Yanıtını İçeren Sonuç ve Tartışma

Bu sonuç, *"Araştırmanın nicel sonuçlarıyla nitel sonuçları arasında ne tür bir ilişki bulunmaktadır?"* alt problemine yanıt olarak ortaya konmaktadır. Sonucun elde edilmesinde hem nicel hem de nitel verilerden elde edilen bulgular kullanılmaktadır. Bu, araştırmadaki bütün veri toplama araçlarıyla elde edilen bulguları içeren ortak bir sonuçlar taşımaktadır. Bir başka deyişle bu sonuçlar araştırmanın ana probleminin yanıtını özelliği taşımaktadır.

Açık Uçlu Soru Formu sorularına verilen yanıtların bulgularından elde edilen nitel sonuçlara göre katılımcıların karikatürlerle zenginleştirilmiş ders işleme süreçlerine olumlu baktıkları görülmektedir. Bu durum, deney grubundaki katılımcılarda sosyal bilgiler dersine olan tutumun artmamasına rağmen, uygulama sürecine olumlu bakış açısı oluştuğu anlamına gelmektedir. Nitel sonuçlarda karikatürlerle ders işlemeye karşı olumlu bakış açıları olduğu belirlenen deney grubunun bu sonucuyla, ulaşılan uygulama sürecinin görsel okuryazarlığı arttırmaması sonucuyla birlikte değerlendirildiğindeyse, uygulama sürecine olumlu bakış açısıyla bakan deney grubunun bu bakış açısının, katılımcılar kapsamında görsel okuryazarlığını arttırmada etkisi olmadığı sonucuna varılmıştır. Ayrıca, uygulanan karikatürlerle zenginleştirilmiş sosyal bilgiler dersi işleme sürecinin katılımcıların akademik başarısını arttırdığını gösteren, sonuç bulunmaktadır. Bu sonuç da araştırmanın nitel boyutunun katılımcıların derslerin karikatürlerle zenginleştirilmiş olarak işlenmesine olumlu baktıkları sonucuyla birlikte

değerlendirildiğinde, katılımcıların olumlu görüşleriyle, olumlu görüşleri bulunan yöntemle gerçekleştirilen ders işleme süreci sonunda, bu süreç etkisiyle akademik başarılarının, anlatım, soru cevap ve tartışma yöntemleriyle ders işlenen kontrol grubundan daha fazla arttığı sonucu arasında pozitif ilişki bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum, bu araştırmada karikatür kullanımının deney grubu açısından hem başarıyı arttırıcı, hem de olumlu bulunan yapıda olduğunu göstermektedir.

4.2. Öneriler

4.2.1. Benzer Araştırmalar için Öneriler

- Öncü Yıldız'a (2012) göre görsellerin etkin kullanılabilmesi için görsellerin sunulduğu kitlenin hangi görselleri anlayabileceğini, görselleri sunanın bilmesi gerekmektedir. Bu araştırmanın nitel verilerinde toplam 7 katılımcının yanıtının 8 temayla, "daha anlaşılır olmalı" ve "daha yalın olmalı" önerilerini vermiş olmasının nedeni de özellikten kaynaklanmaktadır. Bu nedenlerle, bu tip araştırmaların daha çok, aktif görevde bulunan, katılımcı grubu tanıyıp derslerine giren öğretmenlerce gerçekleştirilmelidir. Bu nedenle aktif görevdeki öğretmenlerin de bu tip araştırmalar yapabilmeleri yönünde düzenlemeler yapılması yerinde olacaktır.

- Karikatürün, çok fazla türü bulunmaktadır. Bu bağlamda, her bir karikatür bile ayrı bir tür sayılabilmektedir. Ders içerikleri, sınıf düzeyleri gibi değişkenler de dikkate alındığında, bu ve benzer özelliklerin kendi içinde diğer araştırmalardan farklılıklar göstereceği karikatürlerle zenginleştirilmiş ders süreçlerini içeren araştırmaların sayısının artması gerekmektedir.

- Karikatürlerle zenginleştirilmiş ders işleme süreçlerinde yöntem olarak yalnızca karikatürün kullanılmadığı, karikatürün başka yöntemlerle de aynı süreçte harmanlanarak sunulduğu araştırmalar da gerçekleştirilmelidir. Bu durumun, sürecin daha eğlenceli ve daha verimli olmasında etkileri araştırılabilir.

- Karikatürlerle zenginleştirilmiş eğitimin, düz anlatım ve soru cevap karşılaştırılmasının dışında karşılaştırmalar içeren araştırmalar gerçekleştirilebilir. Bu karşılaştırmalar; farklı karikatür türleri, karikatürlerle zenginleştirilmiş eğitimin farklı uygulanış biçimleri gibi farklı biçimlemeler yapılarak da gerçekleştirilebilir.

4.2.2. Derslerinde Karikatür Kullanmak İsteyen Öğretmenlere Yönelik Öneriler

- Derslerinde karikatür kullanmayı düşünen öğretmenler, bilinen tiplerde karikatürlerin yanı sıra öğrencilerin ilk kez göreceği karikatür tiplerinden oluşan karikatürleri de kullanmalıdır. Bu araştırmanın nitel sonuçlarında, katılımcılar kapsamında bu durumu destekleyen sonuca ulaşılmıştır.

4.2.3. Karikatürlerin Eğitimde Kullanımının Alt yapısını Oluşturma yönünden öneriler

- Her ders ya da konu içeriğine uygun karikatürler bulma sorununa çare olarak, eğitim karikatürleri arşivi oluşturulmalıdır. Bu arşivde öğretmenler işleyecekleri konulara göre karikatürleri kolayca bulup kullanabilmelidir. Ayrıca, her karikatüre ilişkin, öğretmenlerin derslerde karikatürleri nasıl kullandıklarına yönelik değerlendirmeleri, arşivdeki ilgili karikatüre yazılı ya da sesli olarak eklenebilmelidir.

- Önceki paragraftaki karikatür arşivi önerisine telifi eğitimde kullanıma uygun ve daha çok seçenek içeren karikatürler kazandırılabilmesi açısından, eğitim karikatürleri oluşturacak eğitim karikatürcüsü unvanı taşıyan görevliler, eğitim fakültelerinde bölüm açılarak yetiştirilmelidir.

KAYNAKÇA

Adobe (ty) https://www.adobe.com/tr/creativecloud/file-types/image/raster.html Erişim tarihi: 26.02.2023.

Akengin, H., & İbrahimoğlu, Z. (2010). Sosyal bilgiler dersinde karikatür kullanımının öğrencilerin akademik başarısına ve derse ilişkin görüşlerine etkisi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 29*(2), 1-19.

Akkaya, A. (2011). *Karikatürlerle dil bilgisi öğretimi* (Tez No. 280652) [Yayınlanmamış doktora tezi, Selçuk Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.

Aksoğan, M., & Özdemir, O. (2022). Tutum ve motivasyonun akademik başarı üzerindeki etkilerinin yapısal eşitlik modellemesi ile incelenmesi. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi, 12*(1), 207-222.

Alpan, G. (2008). Görsel okuryazarlık ve öğretim teknolojisi. Yüzüncü Yıl Üniversitesi, *Eğitim Fakültesi Dergisi, 5*(2), 74-102.

Altun, A. (2014). Sosyal bilgiler derslerinde karikatürlerin kullanımı. İçinde R. Turan, A. M. Sünbül, & H. Akdağ, (Eds), *Sosyal bilgiler öğretiminde yeni yaklaşımlar* (2. baskı, ss. 191-212) Pegem Akademi.

Alsaç, Ü. (ty). *K*arikatürün değişen dili. *TC Kültür ve Turizm Bakanlığı.* E-Kitap. https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-81088/ustun-alsac---karikaturun-degisen-dili.html Erişim Tarihi: 10 Ekim 2023.

Arnheim, R. (2007). *Görsel düşünme*. Birinci Baskı Çeviri: Rahmi Öğdül. Metis Yayınları. ISBN-13: 978-975-342-587-2

Artuğer, F., & Özkaynak, F. (2018). JPEG sıkıştırma algoritmasının dünü bugünü ve geleceği. *Fırat Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi, 30(*3), 161-167.

Aslan, H. (2012). *Gelecekçi sanat eğitimi modellerine temel oluşturması bakımından görsel okuryazarlık ve eleştirel pedagoji ilişkisi* (Tez No: 311867) [Doktora tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.

Atasever, G., & Karabulut, C. (2022). Küresel salgının (covid-19) lisans ve lisansüstü öğrencileri üzerindeki psikolojik, sosyal ve ekonomik etkilerinin araştırılması. *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, *11*(1), 84-117.

Atik, A. (2014). *İkinci meşrutiyet dönemi karikatürlerinde osmanlı kurumları, gündelik yaşam ve halk imgeleri* (Tez No: 372209) [Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.

Ausburn, F. B. (1975). *A comparison of multiple and linear image presentations of a comparative visual location task with vısual and haptic college students* (ED101727). ERIC. https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED101727.pdf

Avgerinou, M.,& Ericson, J. (1997) A review of the consept of visual literacy. *British Journal of Educational Tecnology, 28*(4). 280-291.

Avgerinou, M. D., & Pettersson, R. (2011). Toward a cohesive theory of visual literacy. *Journal of Visual Literacy,* 30(2), 1–19.

Avşar, S. (2007). *Tarih öğretiminde karikatür imgesi* (Tez No. 206969) [Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.

Aydın Çakır, A. ve Türkeş Kılıç, S. (2021). Bilimsel çalışmalarda karma yöntem nasıl kullanılır?, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 42*: Özel sayı 1, ss. Ö1-Ö15. DOİ:10.30794/pausbed.802568

Aytekin Özkan, P. (2009). *Yabancı dil olarak Türkçe derslerinde kültürlerarası iletişim yetisi kazandırma amaçlı karikatür kullanımı* (Tez No. 262637) [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.

Ayyıldız, N. (2010). *Coğrafya öğretiminde karikatür materyali kullanımının öğrenci başarısına etkisi* (Tez No. 250843) [Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.

Azer, H. (2019). *Sosyal bilgiler 7.sınıf ortaokul ders kitabı*. Ekoyay Eğitim Yayıncılık.

Bakmaz, H. (2016). *Sosyal bilgiler dersinde para ve pulların kullanımının öğrencilerin akademik başarısına etkisi* (Tez No.441260) (Yüksek Lisans Tezi, Adıyaman Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.

Balcıoğlu, S. (1983). *Cumhuriyet dönemi Türk karikatürü*. İş Bankası Kültür Yayınları.

Barut, D. (2017). *6. Sınıf sosyal bilgiler dersinde karikatür kullanımının yaratıcı düşünmeye etkisi.* (Tez No. 461527) [Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.

Bayram, Y. (2009). Türkiye'de siyasi karikatürün yeri ve 11nci cumhurbaşkanlığı seçimine ilişkin siyasi karikatürlerin çözümlenmesi. *Selçuk İletişim, 6*(1), 107-123.

Baudelaire, C. (1997). *Gülmenin özü.* Çeviren İrfan Yalçın. 1. Baskı. İris Yayıncılık.

Berger, J. (1998). *O ana adanmış.* Metis Seçkileri.

Brualdi Timmins, A. C. (1996). Multiple intelligences: gardner's theory. Practical Assessment, Research & Evaluation, *5(*10), 1-3 https://doi.org/10.7275/7251-ea02

Büyüköztürk, Ş. (2001). Deneysel desenler, ön *test-son test, kontrol grubu desen ve veri analizi.* Pegem A Yayıncılık

Büyüköztürk, Ş. (2012). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Pegem A Yayıncılık.

Ceylan Çapar, M. ve Ceylan, M. (2022). Durum çalışması ve olgubilim desenlerinin karşılaştırılması. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 22* (Özel Sayı 2), 295-312.

Civcir, E., Özdemir, İ. (2015). *Tasarımda plastik ögeler ve plastik sanatlar.* Akademisyen Kitabevi. DOI: 10.37609/akya.2000

Creswell, J. W. (2017). *Araştırma deseni (*S. Beşir Demir, Çev.). Anı Yayıncılık.

Creswell, J. W. & Plano Clark. V. (2018). Karma yöntem araştırmaları tasarım ve yürütülmesi (Y. Dede, S. B. Demir, Çev. Ed.). Anı Yayıncılık.

Creswell, J. W. (2021). *Karma yöntem araştırmalarına giriş.* Çeviren Mustafa Sözbilir. 3. Baskı. Pegem Akademi.

Çakır, A., & Aydoğdu, B. (2016). Çevre sorunları konusunun öğretiminde karikatür kullanımının öğrencilerin akademik başarılarına ve çevreye yönelik tutumlarına etkisi. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi, 7*(14), 102 – 116.

Çalışkan, H. (2009). Sosyal bilgiler dersine yönelik tutum ölçeğinin geliştirilmesi. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. Özel sayı, 17*(4), 448–457.

Çatlak, İ. H., & Yiğit, E. Ö. (2017). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarına empati becerisi ve farklılıklara saygılı olma değerinin kazandırılmasında storyline yönteminin etkisi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *17*(4), 1794-1819.

Çelik, Y. (2007). Karikatür ve edebiyat. İçinde H. Efe (Ed.), *Karikatür ve Eğitim* (ss. 6-10). Karikatürcüler Derneği İzmir Temsilciliği. İzmir Büyükşehir Belediyesi.

Çeviker, T. (1986). Gelişim sürecinde Türk karikatürü. Adam Yayınları

Çırakoğlu, L. (2019). *Kültür turizmine yönelik mobil uygulama örneklerinin grafik tasarım ögeleri açısından incelenmesi ve 'ATALEIAAPP' mobil uygulama önerisi* (Tez No. 599359) [Yüksek lisans tezi, Akdeniz Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.

Çuhadar, C. (2014). *Çoklu ortam uygulamalarında kullanıcı denetimi*. Ö. Dursun, & F. Odabaşı içinde, Çoklu Ortam Tasarımı (s. 123-138). Pegem Akademi.

Debes, J. L. (1975). T*he eyeful power.* 21p.; Paper presented at the Association for Educational Communications and Technology Annual Convention (Dallas, Texas). https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED108658.pdf

Demir, Y. (2008). *Kavram yanılgılarının belirlenmesinde kavram karikatürlerinin kullanılması* (Tez No. 232374) [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.

Demirel, Ö. (2002), *Planlamadan değerlendirmeye öğretme sanatı.* Pegem Akademik Yayıncılık

Demirel, E. (2023). *Gerçekliğin yeni algısı, gerçeklik ve deepfake ilişkisinin sanatsal kuramlar bağlamında değerlendirilmesi* (Tez No. 775442) [Yüksek Lisans Tezi, Batman Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.

Du Pré, A. (1998). *Humor and the healing arts: A multimethod analysis of humor use in health care*. Routledge.

Duman, G.B. (2013). Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde materyal geliştirme ve materyallerin etkin kullanımı. *Ana Dili Eğitimi Dergisi, 1*(2), 1-8.

Duran, E., & Alevli, O. (2014). Ekrandan okumanın sekizinci sınıf öğrencilerinde anlamaya etkisi. *Okuma Yazma Eğitimi Araştırmaları, 2*(1), 1-11.

Duchastel, P. C., (1980). *Research on illustrations in instructional texts. Occasional Paper 3.* (ED215324). ERIC. https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED215324.pdf

Efe, H. (2005). *Karikatür ve eğitim (Karikatür sanatının eğitimdeki işlevi).* İzmir Etki Yayınevi. ISBN:975-6425-52-0.

Eker, G. Ö. (2009). *İnsan kültür mizah: insanlık tarihinde mizahın serüveni: felsefi bir problem olan mizahtan eğlence endüstrisinde tüketim nesnesi mizaha*. Grafiker Yayınları.

Eliade, M. (1992). İmgeler, simgeler. Çeviri: Mehmet Ali Kılıçbay. 1. Baskı. Gece Kitapları

Elmas, O., Kete, S., Hızlısoy, S. S., & Kumral, H. N. (2015). Teknolojik cihaz kullanım alışkanlıklarının okul başarısı üzerine etkisi. *SDU Journal of Health Science Institute/SDÜ Saglik Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 6*(2), 48-54.

Eraslan Taşpınar, Ş. (2017). Görsel sanatlar öğretmeni adaylarının görsel okuryazarlık düzeylerinin belirlenmesi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 19*(2), 321-334. https://doi.org/10.17556/erziefd.298455

Erişti, S. D., Uluuysal, B., & Dindar, M. (2013). Görsel algı kuramlarına dayalı etkileşimli bir öğretim ortamı tasarımı ve ortama ilişkin öğrenci görüşleri. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, *3*(1), 47-66.

Et, E. &, Çağlayan Dilber, N. (2022). Karikatürle yazma çalışmalarının ortaokul öğrencilerinin yaratıcı yazma başarısına etkisi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi, 10*(2), 291-308.

Everett, D. (2005). “Cultural Constraints on Grammar and Cognition in Pirahã”, *Current Anthropology, 46*(4), 621-646.

Fisher, R. A. (1955). Statistical methods and scientific induction. Journal ofthe Royal Statistical Society (B), 17, 69-77.

Foucault, M. (2001). Kelime ve şeyler. Çeviren Mehmet Ali Kılıçbay, 2. Baskı. İmge Kitabevi.

Ferraiolo, J. (Ed.) (1999). Scalable Vector Graphics (SVG) 1.0 Specification. *W3C Working Draft,*

Fransecky, R. B. & Debes, J. L. (1972). Visual literacy: A way to learn--A way to teach. *Association for Educational Communications and Technology, 1*-35. ED 064 884. EM 009 943.

Gajjar, S., Sharma, R., Kumar, P., & Rana, M. (2014). Item and test analysis to identify quality multiple choice questions (MCQs) from an assessment of medical students of Ahmedabad, Gujarat. *Indian Journal of Community Medicine*, *39*(1), 17-20.

Gardner, H., & Hatch, T. (1989). Educational ımplications of the theory of multiple ıntelligences. *Educational Researcher, 18*(8), 4-10. https://doi.org/10.3102/0013189X018008004

Gardner, H. (1993). "Multiple ıntelligences: The theory in practice". Basicbooks, New York, Usa: 164-178.

Garson, D. G. (2012). *Testing statistical assumptions.* Blue Book Series. G. David Garson Statissical Associates Publishing.

Genç, A., & Sipahioğlu, A. (1990). *Görsel algılama "Sanatta yaratıcı süreç*". Sergi Yayınları.

Gezer, Ü. (2019). Çağdaş sanat ve tasarım eğitiminde görsel tasarım ögeleri ve ilkeleri. *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi, 7*(40), 595-614. doi: 10.7816/ulakbilge-07-40-02

Google Çeviri (ty). Resimler. https://translate.google.com/?sl=auto&tl=ru&op=images

Göçer, A., & Akgül, A. (2018). Türkçe eğitiminde karikatür kullanımı ve eğitsel değeri. *Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi, 4*(2), 86-100. https://doi.org/10.31464/jlere.389852

Göker, Y. (2007). Eğitimde karikatür. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi, 84*, 29-34. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları: 4353. Süreli Yayınlar Dizisi: 219. ISSN-1302-5600.

Gökbulut, Y. &, Kuş, S. (2016). Karikatürle öğretimin toplama ve çıkarmaya dayalı problem çözmeye etkisi. TÜBAD, 1(1), 9-21.

Göl, F. (2009). *Coğrafya dersinde bellek destekleyicilerin erişi, tutum ve kalıcılığa etkisi,* [Yayımlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.] YÖK Tez Merkezi.

Güler, H. K., Çakmak, D., & Kavak, N. (2013). Karikatürlerle yapılan matematik öğretiminin öğrencilerin akademik başarılarına ve tutumlarına etkisi. *Eğitim Fakültesi Dergisi 26*(1), 2013, 149-160.

Gündüz, M. (2006). *Dijital görüntülerin radyometrik özelliklerine göre vektörel çizim dosyalarının oluşturulması* (Tez No.183316) [Doktora tezi, Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü]. YÖK Tez Merkezi.

Güney Mürsel C. (2009). *Deyim ve atasözlerinin öğretiminde karikatürün etkisi.* (Tez No. 231534) [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.

Gürel, H. (2006). *Sayısal resim içerisine veri gizleme uygulamaları* (Tez No. 197931) [Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.

Harden, R. M., & Stamper, N. (1999). What is a spiral curriculum?. *Medical teacher*, *21*(2), 141-143.

Hayta, P., Sesli, Y., & Oktav, M. (2023). Basım teknolojilerinde çözünürlük kavramı. *Avrasya Terim Dergisi, 11*(1), 11-20.

Heinich, R. Molenda, M. Russel, J.D., & Smaldino,S.E. (1982) *Instructional media and new technologies for Learning* (sixth Edition). Upper saddle River, NJ: Prentice-Hall

Hünerli, S. (1993). *Türkiye'de gazete karikatürünün durumu ve siyasi karikatürün söylemi* (Tez No. 27131) [Yüksek Lisans tezi, İstanbul Üniversitesi].YÖK Tez Merkezi.

İşler, A. Ş. (2002). Günümüzde görsel okur yazarlık ve görsel okur yazarlık eğitimi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 15*(1), 153-161.

Johnson, B. & Christensen, L. (2014). *Eğitim araştırmaları: nicel, nitel ve karma yaklaşımlar* (Çeviri Editörü: Demir, S. B.). Eğiten Kitap.

Kanlıoğlu, A., & Öztürk, A. (2022). Fotoğrafik Kompozisyon ve Gestalt İlkelerinin İlişkisi Üzerine Bir Çözümleme. *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi*, *22*(2), 143-166.

Karagöz, Y. (2010). Nonparametrik tekniklerin güç ve etkinlikleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, *9*(33), 18-40.

Karataş, Z. (2017). Sosyal bilim araştırmalarında paradigma değişimi: Nitel yaklaşımın yükselişi. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi, 1*(1), 68-86.

Karasar, N. (2005). *Bilimsel araştırma yöntemleri.* Nobel Yayınları.

Kaplan, K. (2020). *Ortaokul Türkçe derslerinde karikatür okuryazarlığı becerisinin geliştirilmesi: Bir eylem araştırması* (Tez No. 645138) [Doktora tezi, Uşak Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.

Karakuş, U., Palaz, T., Kılcan, B., & Çepni, O. (2012). Sosyal bilgiler müfredatında yer alan" çevre sorunları" konularının öğretiminde karikatür kullanımın öğrencilerin akademik başarısına etkisi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 32*(2), 363-376.

Kathiah, R., Daya, A. P., Saraswathy, M. P., & Selvakumar, S. (2024). Evaluating the Impact of Cartoon-Based Learning on Student Performance and Engagement in Medical Education: An Experimental Study. *Cureus, 16*(2), 1-10. DOI: 10.7759/cureus.54684

Keskin, M., & Uysal, O. A. (2000). Dijital görüntülemenin plastik cerrahide kullanımı. *Türk Plastik Cerrahi Dergisi, 8*(3), 180-185.

Ketenci, H.F., & Bilgili, C. (2006). Yongaların 10 000 yıllık gizemli dansı görsel iletişim ve grafik tasarımı. Beta Basım.

Kılıç, A., & Seven, S. (2002). Görsel Düzen (bölüm) ss. 121-142 *Konu alanı ders kitabı incelemesi.* Pegem Yayıncılık

Kılıç, L. (2021). *Işıkla resmetme terimleri.* İnkılap Yayınevi, İstanbul.

Kılınç, K. (2006). *Tarih öğretiminde karikatür materyalinin kullanımının öğrenci başarısına etkisi* (Tez No. 215397) [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.

Kiper, A., Arslan, S., Kıyıcı, M., & Akgün, Ö. E. (2012). *Visual literacy scale: the study of validity and reliability. The Online Journal of New Horizons in Education, 2*(2), 73-83.

Kocaarslan, M., & Çeliktürk, Z. (2013). Eğitim fakültesi öğrencilerinin görsel okuryazarlık yeterliklerinin belirlenmesi. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 2*(2), 344-362. ISSN:1308-7177

Koç, E. (2022). Varoluşsal mizah/ironi: Kierkegaard'ın ironi/mizah görüşü. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi (SOBIDER)*, (60), 26-52. DOI : 10.29228/SOBIDER.64899

Koçoğlu, E. (2022). *6. sınıf sosyal bilgiler dersinde karikatür kullanımının erişiye göre değerlendirmesi* (Tez No. 325802) [Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.

Koçoğlu, E. (2016). Sosyal bilgiler dersinde karikatür kullanımının erişiye göre değerlendirilmesi. *International Journal Of Eurasia Social Sciences, 7*(23), 299-318.

Koçoğlu, E. (2017). Sosyal bilgiler dersinde karikatür kullanımına ilişkin öğrenci algıları. *Doğu Coğrafya Dergisi, 22*(37), 199-214.

Koyun, A., & Afşin, E. (2017). Derin öğrenme ile iki boyutlu optik karakter tanıma. *Türkiye Bilişim Vakfı Bilgisayar Bilimleri ve Mühendisliği Dergisi, 10*(1), 11-14.

Köseoğlu. M. (2009). *Sosyal bilgiler dersinde karikatür kullanımının eleştirel düşünmeye etkisi* (Tez No. 249759) [Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.

Khramtsova, I. (1996). *College students' perceptions about sense of humor and about the use of humor in United States and Russian classrooms*. Kansas State University.

Küçük, E. (2023). Sosyal bilgiler dersinde bellek destekleyici stratejilerin akademik başarı ve kalıcılığa etkisi (Tez No. 832577) [Yüksek Lisans Tezi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Türkçe ve Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bölümü Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Programı]. YÖK Tez Merkezi.

Leech, N. L., & Onwuegbuzie, A. J. (2009). *A typology of mixed methods research designs*. Quality and Quantity, 43(2) 265–275. Doi: 10.1007/s11135-007-9105-3

Lee, H. C. (2005). *Introduction to color imaging science*. Cambridge University Press.

Leedy, K. D. (1997). Mechanical properties and microstructure of copper alloys and copper alloy-stainless steel laminates for fusion reactor high heat flux applications. University of Illinois at Urbana-Champaign.

Marangoz, İ. (2019). *Sosyal bilgiler dersinde karikatür kullanımının 6. sınıf öğrencilerinin başarısına etkisinin belirlenmesi* (Tez No. 563398) [Yüksek Lisans Tezi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.

McVicker, C. J. (2007). Comic strips as a text structure for learning to read. *The Reading Teacher, 61*(1), 85–88. DOI:10.1598/RT.61.1.9

MEB. (2014). *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Bilişsel Gelişim.* Millî Eğitim Bakanlığı.

MEB. (2018). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı*. Milli Eğitim Bakanlığı.

Melanlıoğlu, D., Karakuş Tayşi, E., & Özdemir, B. (2012). Yabancılara Türkçe öğretiminde karikatür kullanımı. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9*(19), 241-256.

Mert, E. L. (2021). 6. ve 8. sınıf öğrencilerinin görsel okuryazarlık yeterlilikleri. *International Journal of Languages' Education and Teaching, 5*(1), 255-266. Doi: 10.18298/ijlet.1702

Mertkan, Ş. (2015). *Karma araştırma tasarımı.* Pegem Akademi Yayıncılık.

Nehiley, J. M., Stephens, J., & Sutherland, J. (1982). Cartoons: when are they effective? *Journal of Extansion 3*(4), 531-540.

Neideen, T., & Brasel, K. (2007). Understanding statistical tests. *Journal of Surgical Education, 64*(2), 93-96. doi:10.1016/j.jsurg.2007.02.001

Oktay, B. (2006). *Karikatürlerle hafıza geliştirme*. Dört Çarpı Dört Yayıncılık.

Onursoy, S. (2003) Görsel kültür bağlamında görsel okuryazarlık. *Kurgu Dergisi* (20, 75-85).

Onursoy, S. (2017). Görsel kültür ve görsel okuryazarlık. *Türk Kütüphaneciliği, 31*(1), 47-54. https://doi.org/10.24146/tkd.2017.4

Oral, T. (2007). Karikatür ve eğitim. İçinde H. Efe (Ed.), *Karikatür ve Eğitim* (ss. 3-5). Karikatürcüler Derneği İzmir Temsilciliği. İzmir Büyükşehir Belediyesi.

Oral, B., & Çoban, A. (2020). *Eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri.* Pegem Akademi.

Oruç, Ş. (2006). *Sosyal bilgiler öğretiminde mizah* (Tez No. 221596) [Yayınlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.

Ovla, D. H., Türkegün, M., Özdemir, A. A., Özcömert, B. V., & Taşdelen, B. (2017). Parametrik olmayan yöntemlerin yanlış kullanımı ve doğurabileceği sonuçlar: simülasyon çalışması. *Cukurova Medical Journal*, *42*(2), 241-248. DOI: 10.17826/cutf.322875

Öncü Yıldız, M. (2012). Görsel okuryazarlık üzerine. *Marmara İletişim Dergisi,* (19), 64-77.

Öngören, F. (1983). *Cumhuriyet dönemi turk mizahi ve hicvi.* Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları,

Örs, F. (2007a). Eğitim ve Karikatür. İçinde H. Efe (Ed.), K*arikatür ve eğitim* (ss. 11-14). Karikatürcüler Derneği İzmir Temsilciliği. İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayını

Örs, F. (2007b). Eğitimde karikatür. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi,* (84), 26-28. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları. ISSN-1302-5600.

Özçelik, D. (1997). *Test Hazırlama Kılavuzu.* (3. Baskı). ÖSYM Yayınları.

Özdemir Beceren, B., Arı Arat, C., & Adak Özdemir, A. (2022). Okul öncesi öğretmen adaylarının görsel okuryazarlıkları ile eleştirel okuma özyeterlik algıları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi, 5*(2), 411-435.

Özer, A. (2004, Kasım). Karikatür, popüler kültür ve popüler karikatür. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi,* (57), 246-250.Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları: 3997. Süreli Yayınlar Dizisi: 187. ISSN-1302-5600

Özer, A. (2007a). Eğitim ve Karikatür. İçinde H. Efe (Ed.), *Karikatür ve Eğitim* (ss. 32-40). Karikatürcüler Derneği İzmir Temsilciliği. İzmir Büyükşehir Belediyesi.

Özer, A. (2007b). Eğitimde karikatür. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi,* (84), 19-25. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları: 4353. Süreli Yayınlar Dizisi: 219. ISSN-1302-5600.

Özsoy V., & Ayaydın A., (2016). *Görsel tasarım öge ve ilkeleri.* Pegem Akademi Yayıncılık.

Rule, A. C., Sallis, D. A., & Donaldson, J. A. (2008). *Humorous cartoons made by preservice teachers for teaching science concepts to elementary students: process and pro*duct. Open Educational Resources. 311. https://scholarworks.uni.edu/oermaterials/311

Ruşen, F. (2022). Post internet sanatında yapıtların görsel dili. *İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 14*(1), 51-74.

Saraç, H. (2018). Fen Bilimleri dersi 'Maddenin Değişimi' ünitesi ile ilgili başarı testi geliştirme: geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 18* (1), 416-445.

Saygın, O., Maraşlı, A., & Maraşlı, M., (2000), *Hafıza teknikleriyle, beyin gücünü geliştirme.* Hayat Yayınları.

Seçer, İ. (2013). *SPSS ve LISREL ile pratik veri analizi.* Anı Yayıncılık.

Selçuk, T. (1998). *Grafik mizah*. İris Yayıncılık

Seyhan Çiftçi, E., Akdağ, E., & Ulu, Ö. (2022). Karikatürün öğrencilerin akademik başarılarına etkisi. *Eğitim ve Yeni Yaklaşımlar Dergisi, 5*(1), 61-79. https://doi.org/10.52974/jena.1115644

Sezer, A., & Kahraman, M. E. (2022). Etkileşim kavramı ve etkileşimli infografikte tasarım geliştirme süreci. *Sanat ve Tasarım Dergisi, 12*(1), 315-330. DOI: 10.20488/sanattasarim.1133914

Shigehatake, Y., Yokota, C., Amano, T., Tomii, Y., Inoue, Y., Hagihara, T., Koyoda, K. & Minematsu, K. (2014). Stroke education using an animated cartoon and

a manga for junior high school students. *Journal of Stroke and Cerebrovascular Diseases, 23(6), 1623-1627.*

Sidekli, S., Er, H., Yavaşer. R., & Aydın, E. (2014). Sosyal bilgiler öğretiminde alternatif bir yöntem: Karikatür. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 2*(2), 151-163.

Silbernagl, S., & Despopoulos, A., (2012), Çev: Yener, B., Aydın, Z., & Alican, İ., *Renkli Fizyoloji Atlası.* 6. Baskı. İstanbul Tıp Kitabevi.

Srinivasalu, G. N. (2016). Using cartoons as effective tools in teaching learning process of social science. *Scholarly research journal for interdisciplinary studies, 3(23), 1898-1905.*

Şentürk, M. & Şimşek, U. (2021). Educational comics and educational cartoon as steaching material in the social studies course. *African Educational Research Journal, 9*(2), 515-525. DOI: 10.30918/AERJ.92.21.073

Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2020). Çok değişkenli istatistiklerin kullanımı - Using multivariate statistics. B. Bıçak, B. Çetin, C. Erdem, G. Şekercioğlu, K. Atalay Kabasakal, M. Özer, M.Baloğlu, M. İlhan, N. Karaoğlu, N. Engeç, N. Güler, S. Göçer Şahin, S. Çetin, & T. Totan, (Çevirenler) M. Baloğlu (Ed.). Nobel Akademik Yayıncılık (6. Baskıdan Çeviri)

Tamilselvi, B., & Geetha, D. (2015). Efficacy in teaching through" multiple ıntelligence" ınstructional strategies. *Journal on School Educational Technology, 11*(2), 1-10.

Tanrıöğen, A. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. (3. Baskı) Anı Yayıncılık.

Tanrıkulu, D. D. (2022). Sosyal bilgiler dersinde karikatür destekli probleme dayalı öğrenme yönteminin problem çözme algıları, derse yönelik tutumlar ve erişi düzeyine etkisi (Tez No.778675) [Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü Temel Eğitim Anabilim Dalı Sınıf Öğretmenliği Bilim Dalı]. YÖK Tez Merkezi.

Tanrıverdi, B., & Apak, Ö. (2013). *Görsel okuryazarlık üzerine bir içerik analizi. Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 26*(1), 267-294.

Tekerek, M., Mangytbaev, B., & Nurakun kyzy, J. (2014). Web yayınında kullanılan sayısal görüntü biçimlerinin karşılaştırmalı analizi. *MANAS Journal of Engineering. 2*(1), 35-43.

Toledo, M., Yangco, R., & Espınosa, A. (2014). Media cartoons: Effects on issue resolution in environmental education. *International Electronic Journal of Environmental Education*, *4*(1), 19-51.

Topuz, H. (1986). *İletişimde karikatür ve toplum*. Anadolu Üniversitesi Basımevi.

Tuncel, G. (2017). Sosyal bilgiler dersinde karikatürlerle küresel ısınma eğitimi üzerine örnek bir Çalışma. *Marmara Coğrafya Dergisi,* (35), 87-94. https://doi.org/10.14781/mcd.291156

Turan, O. (1975). *Basında çizgi sanatı.* Ankara Gazeteciler Cemiyeti Yayını.

Türk Dil Kurumu (t.y.). Görsel. *İçinde Güncel Türkçe Sözlük* https://sozluk.gov.tr/ Erişim Tarihi: Kasım 17, 2023.

Türk Dil Kurumu (t.y.). Karikatür. *İçinde Güncel Türkçe Sözlük* https://sozluk.gov.tr/ Erişim Tarihi: Mart 12, 2023.

Türnüklü, D. A. (2000). Eğitimbilim araştırmalarında etkin olarak kullanılabilecek nitel bir araştırma tekniği: görüşme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 24*(24), 543-559.

Uçar, Ö., Uçar T., Kılıç, L., Orhon, N.,& Taşçıoğlu, M. (2011). *Görsel kültür.* Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Yayınları. Yayın No: 2403

Uğurel, I., & Moralı, S. (2006). Karikatürler ve matematik öğretiminde kullanımı. *Milli Eğitim Dergisi, 34* (170), 1-10.

Uslu, H. (2007a). Eğitimde karikatür. İçinde H. Efe (Ed.), *Karikatür ve Eğitim* (ss. 15-20). Karikatürcüler Derneği İzmir Temsilciliği. İzmir Büyükşehir Belediyesi.

Uslu, H. (2007b). Eğitimde karikatür. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi, 84*, 15-18. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları: 4353. Süreli Yayınlar Dizisi: 219. ISSN-1302-5600.

Vakıflar Genel Müdürlüğü (t.y.) *Vakıflar Genel Müdürlüğü logosu. Erişim Tarihi: 10 Aralık 2023. https://www.vgm.gov.tr*

Varışoğlu, B., Şeref, İ. Gedik, M., & Yılmaz, İ.(2014). Deyim ve atasözlerinin öğretilmesinde görsel bir araç olarak karikatürlerin başarıya etkisi. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi. Bahar,* (41), 226-242. https://doi.org/10.12787/KARAM600

Yaman, B. (2018). *Sosyal bilgiler öğretiminde karikatür kullanımı (Eylem araştırması)*. (Tez No. 532767) [Yüksek Lisans tezi, Erciyes Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı, Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı]. YÖK Tez Merkezi.

Yandex Çeviri, (ty). Yandex çeviri görseller. https://translate.yandex.com/tr/ocr Erişim Tarihi: 3 Aralık 2023.

Yardımcı, İ. (2010). Mizah kavramı ve sanattaki yeri. U*şak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 3*(2), 1-41. https://doi.org/10.12780/UUSBD69

Yavaşlı, D. D., & Ölgen, M. K. (2007). Coğrafi Bilgi Sistemleri ve SVG. *M. Akgül, E. Derman, U. Çağlayan & Attila Özgit (Eds.). IX. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri.* 31 Ocak - 2 Şubat 2007. 835-850. Akademik Bilişim. https://ab.org.tr/ab07/

Yerlikaya, M. (2015). *Güzel sanatlar eğitimi bölümü resim-iş eğitimi anabilim dalı öğrencilerinin görsel okuryazarlıkları* (Tez No. 396932) [Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri.* Seçkin Yayıncılık.

Yıldırım, Ç. T. (2023). Öğrenmede bireysel farklılıkların rolü. İçinde (Ed.) Yunus Doğan. *Öğrenmede Bireysel Farklılıklar.* Efe Akademik Yayıncılık.

Yılmaz, C. (2019). *Bilgi kaynağı olarak karikatürün marc21 ve dublın core üst veri standartları ile nitelenmesi* (Tez No. 571907) [Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.

Yücebaş, H. (1976). *Hiciv ve mizah edebiyatı antolojisi.* L-M Yayınları. 3. Baskı

Yüksel Gemalmayan, R. (2012). Çocuğun imgelemi ve görsel dilin önemi. *3. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyum Kitabı*. 537-544. Ankara Üniversitesi Basımevi.

Yüksel Gemalmayan, R (2014). Görsel sanatlar eğitiminde görsel okuryazarlık ve temel tasarım öğretimi. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (27), 95-120.

Zeren, G., & Arslan, R. (2009). Bir eğitim süreci olarak görsel okuryazarlık. Türkiye *Sosyal Araştırmalar Dergisi,* (3), 43-51, Yıl: 13.

EKLER

EK-1. Ders Planları

Tablo 25. Birinci kazanım ders planı

PLAN SIRASI	1/6
DERS	Sosyal Bilgiler
SINIF ve ŞUBE	7/ Deney grubu
SÜRE	2 ders saati
ÖĞRENME ALANI / KONU	Üretim Dağıtım Tüketim / Toprak Ana
BECERİLER	Görsel okuryazarlık, zaman ve kronolojiyi algılama, gözlem, kanıt kullanma, araştırma, değişim ve sürekliliği algılama
DEĞERLER	dayanışma, dürüstlük ve çalışkanlık
HEDEF DAVRANIŞLAR (KAZANIMLAR)	SB.7.5.1. Üretimde ve yönetimde toprağın önemini geçmişten ve günümüzden örneklerle açıklar.
YÖNTEM VE TEKNİKLER	Soru cevap, tartışma, düz anlatım, karikatür kullanımı
KULLANILAN EĞİTİM TEKNOLOJİLERİ ARAÇ VE GEREÇLER	Akıllı tahta, tahta kalemi, karikatürleri içeren sunular, kazanımlara ve öğrenme alanının keşfettirilerek öğretiminde kullanılacak karikatürler (1-10 arası 10 adet karikatür)
ÖĞRENME-ÖĞRETME SÜRECİ	

1. DERS GİRİŞ

Dikkat Çekme

Şekil 7 ve Şekil 8 akıllı tahtadan gösterilir.

Güdüleme

Bugünkü konumuzu işlememiz size, toprağın önemini büyük ölçüde keşfetmenizi sağlayacaktır. Ayrıca, bu konuda karşınıza çıkan soruları çözmenizde de yardımcı olacaktır. Günlük yaşamda da toprakla ilgili tanıdıklarınıza anlatacak ek bilgiler kazanmış olmanız olasıdır.

Hedeften Haberdar Etme / Gözden Geçirme

Eski çağlardan beri toprağın insanlar açısından önem durumu, ders içeriğinde, karikatürler eşliğinde keşfinize sunulacaktır.

Ön Bilgileri Harekete Geçirme

Akıllı tahtada Şekil 7 ve Şekil 8 yine gösterilir.

Soru: Bu iki karikatürde, toprakla ilgili ne tür ana düşünceye ulaşmak olanaklıdır?

Soru: İki karikatürde iki ayrı devlet olduğunu var sayarsak, karikatürdeki durumların da devletlerinin sınırları içindeki her yeri kapsadığını var sayarsak, bu devletler ne gibi sorunlar yaşarlar?

KEŞFETME

Şekil 9, Şekil 10 ve Şekil 11 akıllı tahtadan gösterilir.

Soru: Sıralı olarak görüntülenen bu üç karikatürden ne anlıyorsunuz? sorusu sorulur.

Soru: Bu üç karikatürde, tek tek ya da üçü birden düşünüldüğünde, toprağın hangi insan topluluk yapılarının ortaya çıkmasını etkilediği söylenebilir?

AÇIKLAMA

Öğrencilerden, önceki sorulara ait görüşleri alınır.

Ders anlatımı yapılır: Toprak, eski zamanlarda insanlar tarafından işlenmiyordu. Ancak toprakta yetişen bitkiler ve bu bitkilerle beslenen hayvanların etleri tüketiliyordu. İnsanların toprağı ekip de ürün almayı keşfetmesinin ardından, tarım başladı. Tarım üretimi yerleşik yaşamı başlattı. Yerleşik yaşam sonucu, önce küçük topluluklar, sonra da köyler ortaya çıktı. Ardından da şehirler ve devletler de ortaya çıktı. İnsanların üzerinde yaşadığı topraklar böylece vatanları haline geldi.

İlk devletlerde toprak ve tarım, devletlerin ekonomik gücünü de belirledi. Anadolu uygarlıklarından olan Urartular, güçlü kalabilmek için tarımlarını da kalıcı hale getirmek istediler. Bu amaçla sulama amaçlı kanallar kurdular. Yine tarıma değer veren Hititler, bazı tarım ürünlerini yetiştirdikten sonra; ibadet yeri, saray ve ambarlarda depolamışlardır.

Tarımın yaygınlaşması toprak işleyen kişiler arası anlaşmazlıklar ve sorunlar ortaya çıkarmıştır. Sulamayla ilgili anlaşmazlıklar, tarla sınır anlaşmazlıkları, ürünlere zarar verme durumları gibi konular, ekilen topraklarla ilgili sorunları oluşturmuşlardır. Devletler, bu anlaşmazlıklara çözümler üretebilmek için kanunlar oluşturmaya başlamışlardır. İlk Çağ Mezopotamya devletlerinden olan Babillerin hükümdarlarından Hamburabi'nin kendi adını taşıyan kanunlarında bu tip düzenlemeler de bulunmaktadır.

DERİNLEŞTİRME

Günümüzde, toprağın devletlerin gücündeki etkisinin, ilk devletler kadar olmamasının nedeni ne olabilir?

DEĞERLENDİRME

Soru: Urartuların sulama kanalları yaparak tarlalarını sulama nedenleri nelerdir?

Soru: Yerleşik yaşama ilk geçir nasıl başladı?

Soru: İşlenip ekilmemiş toprağın, devlete ve halka ne gibi etkileri olur?

2. DERS

GİRİŞ

Dikkat Çekme

Şekil 12, akıllı tahtadan gösterilir.

Karikatürdeki köle ve serflerin duydukları kendileri için olumlu olmasa bile coşkuyla karşılamaları neden olabilir?

Güdüleme

Konumuzu keşfederken, tarihte adı geçen zamanlardaki insanları düşünün. Eski zamanlardakilere göre tüm bunları bilmek keşfetmek, bizim avantajımızdır.

Hedeften Haberdar Etme / Gözden Geçirme

-Konunun kalan bölümünü de ayrıca işleyeceğiz. Derebeylik, tımar sistemi ve ikta sistemi konumuzu oluşturuyor. Bu sistemler tarihte bazı yönetimlerin toprak ekip biçme ile ilgili uygulamalarından oluşuyor.

Ön Bilgileri Harekete Geçirme

Filmlerdeki köy ağalarını biliyorsunuz. Onları ve köylüler düşünün. Toprak kimindi? Nasıl işleniyordu?

Sorudan yanıtlar alındıktan sonra, ağalıkla derebeyliğin benzerlikleri dile getirilir.

KEŞFETME

Şekil 13, Şekil 14 ve Şekil 15 akıllı tahtadan gösterilir.

Soru: Bu üç karikatürden ne tür sonuçlara ulaşılabilir?

AÇIKLAMA

Karikatürlerde de görüldüğü gibi toprak önemlidir. Eski devletler için daha da önemliydi. Eski devletlerin birçoğunda toprak devletin malıydı. Devletleri toprağı işletip, hem besin hem de devletin ayakta kalması için gelir elde ettirirlerdi. Orta Çağ Avrupa'sında toprakların büyük bölümü, ağalık sistemiyle belli benzerlikler taşıyan derebeylik sistemiyle, derebeylerin elindeydi. Derebeylerin toprağı halka ekip biçtirmede birbirinden farkları vardı. Kimileri, toprağının tamamını, ucuza tuttukları işçilere işlettiriyorlardı. Kimileriyse, kendine bir miktar toprak ayırır, geri kalanını işlemesi için himayesindekilere bırakırdı.

Selçuklu devletinde ikta sistemi, Osmanlı devletinde de tımar sistemi, toprak işletme sisteminin adıydı. Bu sistemlerde, toprak hükümdarın malıydı. Devlet görevlerindeki kişilere bu topraklar işlettirmesi için pay edilirdi. Maaşı çok olacak olana daha büyük arazi verilirdi. Onlar da bu toprakları işletip, ürünün belli bir kısmını çiftçiden alırdı. Bir bölümünü kendine maaş olarak aldıktan sonra, geri kalanını padişaha yollardı.

Bu sistemde işletilmesi için verilen topraklara dirlik adı verilmekteydi. Bunlar, sipahi askerlerine verilirdi. Geliri, 3.000 ile 20.000 akçe olan dirliklere tımar adı verilirdi. Daha fazla gelirli olan zeamet ve has topraklar da vardı. Tımar sistemindeki tüm toprak çeşitlerini işletenler, toprağı işleyen köylüleri savaş zamanı tımarlı askeri olarak askere alırdı. Diğer zamanlarda da cebeli adı verilen çevre güvenliğini de sağlayan sürekli asker beslerdi.

Soru: Sorusu olan var mı?

DERİNLEŞTİRME

Şekil 16, akıllı tahtadan gösterilir.

Soru: Karikatürdeki soruya yanıtlar veriniz? Karşılaştırınız.

DEĞERLENDİRME

Soru: Tımar sisteminde toprak kimin malıdır?

Soru: Serflerle derebeylerinin bağlantısı nedir?

Soru: Tımar sisteminde toprak işlettiricilere neye göre pay edilirdi?

Ölçme – Değerlendirme Etkinlikleri	• Süreç değerlendirme yapılır. • 5E modelinde üç ayrı bölüme ayrılan konunun her bölümü için ayrılan süre sonundaki sorular öğrencilere sunumda gösterilerek, söz hakkı verme yoluyla sözel olarak çözdürülür. • Öğrencilere konuyla ilgili kitaptaki etkinlikler ödev olarak çözdürülür.
Planın Uygulanmasına İlişkin Açıklamalar	• Plandaki ders içeriğinde Azer'in (2009) yazdığı Sosyal Bilgiler 7. Sınıf ders kitabının Sayfa 152-157 arası içeriği üzerinden ve ders içeriğinden yararlanılmıştır. • Konu, iki ayrı bölüme ayrılarak, bütünün iki parçası biçiminde iki ayrı 5E modeli uygulaması yapılarak işlenmektedir. • Karikatürler gösterildikten sonra, soruları öğrencilere sorulmakta, soru cevap ve tartışma yoluyla işlenmektedir.

Tablo 26. İkinci kazanım ders planı

PLAN SIRASI	2/6
DERS	Sosyal Bilgiler
SINIF ve ŞUBE	7/ Deney grubu
SÜRE	2 ders saati
ÖĞRENME ALANI / KONU	Üretim Dağıtım Tüketim / Geçmişten Günümüze Üretim Araçları
BECERİLER	Görsel okuryazarlık, zaman ve kronolojiyi algılama, gözlem, kanıt kullanma, araştırma, değişim ve sürekliliği algılama
DEĞERLER	dayanışma, dürüstlük ve çalışkanlık
HEDEF DAVRANIŞLAR (KAZANIMLAR)	SB.7.5.2. Üretim teknolojisindeki gelişmelerin sosyal ve ekonomik hayata etkilerini değerlendirir.
YÖNTEM VE TEKNİKLER	Soru cevap, tartışma, düz anlatım, karikatür kullanımı
KULLANILAN EĞİTİM TEKNOLOJİLERİ ARAÇ VE GEREÇLER	Akıllı tahta, tahta kalemi, karikatürleri içeren sunular, kazanımlara ve öğrenme alanının öğrenim, öğretiminde kullanılacak karikatürler (11-20 arası, toplam 10 adet karikatür), Azer'in (2009) yazdığı Sosyal Bilgiler 7. Sınıf ders kitabı
ÖĞRENME-ÖĞRETME SÜRECİ	
1. DERS	
GİRİŞ	

Dikkat Çekme
Şekil 17 akıllı tahtadan gösterilir
Soru: Tek üretim, toprakta ya da topraktan üretilen ürünlerden mi yapılır?
3 öğrenciden soruya yanıt alınıp ders sürdürülür.

Güdüleme
Üretim, icatları da kapsar. Belki de siz gelecekte bir icat yapacaksınız. Ancak, bu konuyu bilmek bu açıdan çok önemlidir.

Hedeften Haberdar Etme / Gözden Geçirme
Konu iki ayrı ana bölüme ayrılıp işlenecektir. İlk bölümde, üretim araçlarının ortaya çıktıktan sonraki gelişimine, tarihsel zaman üzerinde uzun süreleri kapsayan biçimlerde değinilip, karikatürler zenginleştirilerek keşfedilecektir.

Ön Bilgileri Harekete Geçirme
Şekil 18 akıllı tahtadan gösterilir.
Bu karikatür, üretimle ilgili neyi anlatıyor olabilir?

KEŞFETME
Şekil 19 akıllı tahtadan gösterilir.
Sizce neden adamın dedesinin babasında radar ve motorlu gemi yoktu?

AÇIKLAMA
Öğrencilerden, önceki soruya ait yanıt ve yorumları alınır.

Ders anlatımı yapılır: İnsan, akıllı bir varlıktır. Doğada hayatta kalma ve gereksinimlerini karşılama gibi amaçlarının var olması, insanın var olduğundan beri teknoloji üreten bir varlık olmasını sağlamıştır. İnsanlar üretim amacıyla ilk teknolojilerini yiyecek elde etme amacıyla gerçekleşmiştir. Bunlar da toprağa tohum ekmek için kullanılan çubuklardır.

Tarımın başlamasının ardından, insanlar tarımı daha kolay gerçekleştirebilmek için kazma ve saban

gibi aletleri, ürünleri biçmek için orak gibi teknolojiler geliştirmişlerdir. Örneğin, ektikleri buğday fazlalaşınca, ekmek yapmayı icat etmişler, ekmek yapacakları unu üretmek için buğdayı öğütüp una çevirecek değirmenler geliştirmişlerdir. Değirmenlerde su ve rüzgâr gücünün kullanılması da başlamıştır.

Tarlalardaki üretimi arttırmak için sulama kanalları icat edilmiş ve kullanılmaya başlanmıştır.

Günümüzde, tarım üretiminin ekim aşamasında traktör ve benzeri araçlar, hasatta biçerdöver ve benzeri araçlar, otomatik sulama sistemleri gibi birçok araç kullanılmaktadır. Ancak, kazma türü araçlar, su değirmenleri ve benzeri günümüzde de kullanılmaktadır.

DERİNLEŞTİRME

Şekil 20 ve Şekil 21 akıllı tahtadan gösterilir.

A ailesi: Kaba Taş çağında, tarım bilmeyen beslenmesini kendiliğinden yetişen yenilebilir bitkileri toplama ve doğada yenilebilir hayvanları avlama yoluyla sağlamaktadır.

B ailesi: Orta Çağda yaşamaktadır. Tarlalarını sabanla işleyip ekmektedirler.

Bu iki aile, ayrıca karikatürdeki özellikleri taşımaktadırlar.

Buna göre; iki ailenin yaşamlarında ne gibi farklılıklar ortaya çıkmış olabilir?

5 dakika düşünme süresinin ardından, yanıtlar alınır. Öğrenciler birbiriyle de tartıştırılır.

DEĞERLENDİRME

Şekil 22, akıllı tahtadan gösterilir.

Soru: Bu artış hangi yüz yılda olmuş olabilir? Neden?

Soru: Kazmanın icadı, sosyal yaşamda ne gibi bir değişmeye neden olmuş olabilir?

2. DERS GİRİŞ

Dikkat Çekme

Şekil 23 akıllı tahtadan gösterilir.

Bu karikatürde konu edilen düdüklü tencerenin, yemek üretimi dışında üretimle ne tür ilgisi olabilir?

Güdüleme

Bu derste keşfedeceğini bilgiler size üretimin insan yaşamına ne kadar büyük etkiler yaptığını gösterecek. Bu sayede, herhangi bir ürüne bakış açınız değişecek.

Hedeften Haberdar Etme / Gözden Geçirme

Konumuzun bundan sonraki bölümünde, sanayi devrimiyle başlayan sanayi üretiminin başlaması sürecini çeşitli yönleriyle değerlendirip, karikatürlerle birlikte keşfedeceğiz.

Ön Bilgileri Harekete Geçirme

Soru: Sanayi üretimi nedir?

Soru: Sanayi üretimi ne tür bir güce ya da güçlere gereksinim duyar?

KEŞFETME

Şekil 24 ve Şekil 25, akıllı tahtadan gösterilir.

Resim akıllı tahtadan gösterilir.

Bu karikatürler, sanayinin hangi özelliklerine dikkat çekmek istiyor olabilir?

AÇIKLAMA

Sanayi üretimi

İlk olarak düdüklü tencerenin icadıyla başlayan buhar gücünün kullanımı, buhar gücüyle çalışan makinelerin icadıyla üretimde de kullanılmaya başlanmıştır. Böylece, sanayi üretimi başlamıştır. Sanayi üretiminde kısa sürede en büyük ilerleme tekstil sanayinde gerçekleştirildi. Üretimdeki bu gelişmelerden önce 15 kişilik tekstil işçisi grubunun yapabileceği işi, başında bir çalışan bulunan bir tekstil makinesi 1815 yılında yapabilir düzeyde bulunmaktaydı. O nedenle, işçi çalıştırma maliyetleri işverenler açısından düştü. Yine de belli sayıda insanın çalışması gerekti. Yine de beden gücü gerekliydi. Uzun saatler boyunca ağır fabrika işlerinde çalışan işçi sınıfı oluştu. Çocuklar fabrikalarda işçi olarak çalıştırılmaya başlandı. Bazı işverenler bu dönemde çok zenginleşti. İşçi sınıfıysa, haklardan yoksun ve fakir olarak ortaya çıktı.

Makineleşen tarımsal üretim araçları, köylerde tarımda çalışan birçok insanı işsiz bıraktı. Onlar da şehirlerde toplanmaya başladılar. Böylece şehirler büyüdü. Çevre kirliliği, çarpık kentleşme gibi sorunlar oluştu. Bu ve benzeri birçok olumlu ve olumsuz gelişme ortaya çıktı.

Buhar gücü, üretim dışında ulaşımı da geliştirdi. Buharlı trenler, buharlı gemiler insanları uzak yerlere eskisinden çok daha çabuk ulaştırmayı sağladı.

Yaşadığımız bu yıllarda, sanayi üretimi insan gücüne günden güne daha az gereksinim duyan robotik sistemler geliştirmektedir. Elbette bu durumun bazı fabrikalara yansıması uzun zaman alacaktır.

DERİNLEŞTİRME

Şekil 26 akıllı tahtadan gösterilir.

Soru: Sanayi üretimi başlamamış olsaydı, karikatürde yer alan iki aracın bugünkü durumları ne olurdu? Değerlendiriniz.

DEĞERLENDİRME

Soru: Sanayi devrimi köyden kente göçü neden arttırmıştır?

Soru: Sanayi devriminin ortaya çıkışında hangi gücün kullanılması etkili olmuştur?

Soru: Sanayi devriminin ilk yıllarında insanların karşılaştığı bir zorluk söyleyiniz?

Ölçme – Değerlendirme Etkinlikleri	• Süreç değerlendirme yapılır. • 5E modelinde iki ayrı bölüme ayrılan konunun her bölümü için ayrılan süre sonundaki sorular öğrencilere sunumda gösterilerek, söz hakkı verme yoluyla sözel olarak çözdürülür. • Öğrencilere konuyla ilgili kitaptaki etkinlikler ödev olarak çözdürülür.
Planın Uygulanmasına İlişkin Açıklamalar	• Plandaki ders içeriğinde, Azer'in (2009) yazdığı Sosyal Bilgiler 7. Sınıf ders kitabının Sayfa 158-161 arası içeriğinden yararlanılmıştır. • Konu, iki ayrı bölüme ayrılarak, bütünün iki parçası biçiminde iki ayrı 5E modeli uygulaması yapılarak işlenmektedir. • Karikatürler gösterildikten sonra, soruları öğrencilere sorulmakta, soru cevap ve tartışma yoluyla işlenmektedir.

Tablo 27. Üçüncü kazanım ders planı

PLAN SIRASI	3/6
DERS	Sosyal Bilgiler
SINIF ve ŞUBE	7/ Deney grubu
SÜRE	2 ders saati
ÖĞRENME ALANI / KONU	Üretim Dağıtım Tüketim / Sosyal Hayatta Vakıfların Yeri
BECERİLER	Görsel okuryazarlık, zaman ve kronolojiyi algılama, gözlem, kanıt kullanma, araştırma, değişim ve sürekliliği algılama
DEĞERLER	dayanışma, dürüstlük ve çalışkanlık
HEDEF DAVRANIŞLAR (KAZANIMLAR)	SB.7.5.3. Kurumların ve sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarına ve sosyal yaşamdaki rollerine örnekler verir. *Kızılay ve Yeşilay gibi kamu yararına çalışan yarı resmî kurumlar ile vakıf ve derneklerin çalışmalarına değinilir.*
YÖNTEM VE TEKNİKLER	Soru cevap, tartışma, düz anlatım, karikatür kullanımı
KULLANILAN EĞİTİM TEKNOLOJİLERİ ARAÇ VE GEREÇLER	Akıllı tahta, tahta kalemi, karikatürleri içeren sunular, kazanımlara ve öğrenme alanının öğrenim, öğretiminde kullanılacak karikatürler (21-28 arası 8 adet karikatür) Azer'in (2009) yazdığı Sosyal Bilgiler 7. Sınıf ders kitabı
ÖĞRENME-ÖĞRETME SÜRECİ	
1. Ders	
GİRİŞ **Dikkat Çekme** Şekil 27 ve Şekil 28 akıllı tahtadan gösterilir. Osmanlı döneminde geçtiği var sayılan bu iki karikatürden, konumuzla ilgili hangi bilgilere ulaşılabilir? **Güdüleme** Gereksinimi olan kişilere bir gün yardım etmek isterseniz, bunu hangi kurum ya da kuruluş aracılığıyla yapacağınızı bilmeniz açısından, bu konu önem taşıyor. Bir gün bir sivil toplum kuruluşunda yer almak isterseniz, bu derste keşfettikleriniz çok işinize yarayacaktır. **Hedeften Haberdar Etme / Gözden Geçirme** Bu konumuzu işlerken vakıf ve benzeri yardım kuruluşlarından bazılarına değineceğiz. Yer yer de karikatürlerle konumuzu daha kalıcı bir biçimde keşfetmeye çalışacağız. **Ön Bilgileri Harekete Geçirme** **Soru:** Deprem bölgesiyle ilgili haberleri izlerken belki dikkat etmişsinizdir, birbirine benzer kişiler halka yiyecek falan dağıtıyor. Onlar kim olabilirler? **Soru:** Bir kişi tamamen çaresiz kalsa, yiyecek alamayacak durumda sokakta kalsa, ona kim yardım eder? **KEŞFETME** Şekil 29, akıllı tahtadan gösterilir. Karikatürden ne tür bir sonuç çıkartılabilir? Şekil 30, akıllı tahtadan gösterilir.	

Karikatürdeki ak sakallı dedenin söylediklerinden hangi bilgilere ulaşılabilir?

AÇIKLAMA

Öğrencilerden, önceki soruya ait yanıt ve yorumları alınır.

Şekil 31, akıllı tahtadan gösterilir. Yorum yapılmaz. Öğrencilerden karikatürü incelemeleri istenip, ardından ders sürdürülür.

Ders anlatımı yapılır:

Vakıflar, yardıma gereksinimi olan insanlara yardım etmek için kurulmaktadırlar. Devlet tarafından ya da kişiler tarafından kurulan vakıflar bulunmaktadır. Vakıflar yardımlaşma ve dayanışmanın kurumlaşmış biçimleridir. Ülkemizdeki bazı vakıflar yurt dışındaki insanlara da gereksinim durumlarında yardım yapmaktadır.

Devletimiz sınırları içerisinde sivil toplum kuruluşu adı verilen dernek ve vakıflar bulunmaktadır.

Anayasa'mızda halkımızın huzur ve refahını sağlamak, ana görevler arasında yer almaktadır. Gönüllü kuruluşların yanı sıra, 5. maddede belirtilen bu özelliği gerçekleştiren devlet kuruluş ve kurumları da bulunmaktadır.

Kızılay

Kızılay'ın, kan sağlamak, doğal ya da doğal olmayan afetlerde gereksinimli hale gelmiş kişilere yardım ulaştırmak, sosyal yardımlaşmayı arttırmak gibi amaçları ve gerçekleştirdiği çalışmalar ders kitabı içeriğinden anlatılır.

Yeşilay

Kuruluşu 1920 yılında olmuştur. Zarar verici madde ya da durumlara karşı bağımlıkları gidermede çalışan ve bağımlılıklar kazanılmadan önlemeye çalışan bir kuruluştur. Biçiminde başlanıp, kitaptaki içerik anlatılır.

Darülaceze Başkanlığı

1895 yılında, Osmanlı padişahı 2. Abdülhamit tarafından kurulmuştur. Biçiminde başlanarak, kitaptaki içerik anlatılır.

TEMA Vakfı

1992 yılında kurulan vakfın özellikleri kitaptaki içerikten anlatılır.

2. Ders

DERİNLEŞTİRME

Şekil 32, akıllı tahtadan gösterilir.

Karikatür, akıllı tahtada gösterilir.

Karikatürde, dağdan inmeye hazırlanan bir dağcı görülmektedir. Dağcı, dağın zirvesinden eteğine inişi kaynaklı olarak, derste işlenen vakıf ya da derneklerin hangilerinin yardımıyla ya da tepkisiyle karşılaşabilir? Açıklayınız.

Şekil 33, akıllı tahtadan gösterilir.

Karikatürdeki çocuğa, hangi yardım kuruluşça yardım edilmiş olabilir?

Uygulanış: Öğrencilere, bu iki karikatürden her bir karikatürün sorusu sorulduktan sonra düşünmeleri için 5 dakika süre verilir. Ardından da yanıtlar alınır.

DEĞERLENDİRME

Şekil 34, akıllı tahtadan gösterilir.

Soru: Karikatürde erozyonu durduran adam, nasıl bir mantık hatasıyla çizilmiştir?

EK-1 (Devam). Ders planları

	Soru: Vakıfların temel kuruluş amaçları nelerdir? **Soru:** Toprak kaybının olmaması için hangi sivil toplum kuruluşu çabalar? **Soru:** Kan bağışı toplamada yetkili olan kurumun adı nedir? **Soru:** TEMA vakfının bir amacını söyleyiniz. **Soru: Kızılay'ın amaçlarından söz ediniz.**
Ölçme – Değerlendirme Etkinlikleri	• Süreç değerlendirme yapılır. • 5E modelinde iki ayrı bölüme ayrılan konunun her bölümü için ayrılan süre sonundaki sorular öğrencilere sunumda gösterilerek, söz hakkı verme yoluyla sözel olarak çözdürülür. • Öğrencilere konuyla ilgili kitaptaki etkinlikler ödev olarak çözdürülür.
Planın Uygulanmasına İlişkin Açıklamalar	• Plandaki ders içeriğinde Azer'in (2009) yazdığı Sosyal Bilgiler 7. Sınıf ders kitabının Sayfa 162-165 arası içeriğinden yararlanılmıştır. • Konu, iki ayrı bölüme ayrılarak, bütünün iki parçası biçiminde iki ayrı 5E modeli uygulaması yapılarak işlenmektedir. • Karikatürler gösterildikten sonra, soruları öğrencilere sorulmakta, soru cevap ve tartışma yoluyla işlenmektedir.

Tablo 28. Dördüncü kazanım ders planı

PLAN SIRASI	4/6
DERS	Sosyal Bilgiler
SINIF ve ŞUBE	7/ Deney grubu
SÜRE	2 ders saati
ÖĞRENME ALANI / KONU	Üretim Dağıtım Tüketim / Meslek Edindiren Kurumlar
BECERİLER	Görsel okuryazarlık, zaman ve kronolojiyi algılama, gözlem, kanıt kullanma, araştırma, değişim ve sürekliliği algılama
DEĞERLER	dayanışma, dürüstlük ve çalışkanlık
HEDEF DAVRANIŞLAR (KAZANIMLAR)	SB.7.5.4. Tarih boyunca Türklerde meslek edindirme ve meslek etiği kazandırmada rol oynayan kurumları tanır. Ahilik ve Lonca teşkilatı ile meslek odaları ve meslek okulları üzerinde durulur.
YÖNTEM VE TEKNİKLER	Soru cevap, tartışma, düz anlatım, karikatür kullanımı
KULLANILAN EĞİTİM TEKNOLOJİLERİ ARAÇ VE GEREÇLER	Akıllı tahta, tahta kalemi, karikatürleri içeren sunular, kazanımlara ve öğrenme alanının öğrenim, öğretiminde kullanılacak karikatürler (29-36 arası, toplam 7 adet karikatür), Azer'in (2009) yazdığı Sosyal Bilgiler 7. Sınıf ders kitabı
ÖĞRENME-ÖĞRETME SÜRECİ	
1. DERS	
GİRİŞ **Dikkat Çekme** Şekil 35, tahtadan gösterilir. **Soru:** Karikatürdeki adamın kimyayı okuluna gitmeden öğrenememesinin nedeni ne olabilir? **Güdüleme** Meslek edinmenin ne tür yollarla gerçekleştiğini belli ölçüde biliyorsunuz. Bu dersimizde de keşfettiğimizde hem Sosyal Bilgiler dersine ilişkin bilgileri edinmiş olacak hem de gelecekteki meslek seçiminiz için bakış açınızı geliştirebileceksiniz. **Hedeften Haberdar Etme / Gözden Geçirme** Hedef hakkında kısa bilgi verilir. **Ön Bilgileri Harekete Geçirme** **Soru:** Bir kişiyi, bir işte çalışmaya nasıl hazır hale gelebilir? **KEŞFETME** Şekil 36, akıllı tahtadan gösterilir. **Soru:** Lonca teşkilatına bağlı çalışan bir esnaf dükkanında geçen bu karikatürü yorumlayınız? Şekil 37, akıllı tahtadan gösterilir. **Soru:** Bu karikatürde adı geçeni günümüzde var olmayan eğitim kurumu; mezunlarının	

ileriki yaşamını ne şekilde etkilemiş olabilir?

Şekil 38, akıllı tahtadan gösterilir.

Soru: Bu iki karikatürden hangi bilgilere ulaşılabilir?

AÇIKLAMA

Öğrenciler, yanıtlarını açıklarlar.

Konu, ders kitabından yararlanılarak anlatılmaya başlanır. Selçuklu devleti döneminde kurulan Ahi teşkilatından ve onun bir bakıma devamı sayılan, Osmanlı dönemindeki Lonca teşkilatından söz edilir. Karikatür gösterilerek, Ahiliğin büyün esnafı kapsayan, loncaların ise iş kollarına ayrılmış yapısından söz edilir.

Şekil 39, akıllı tahtadan gösterilir.

Ardından, bu iki teşkilatın çalışma yapısı ve özelliklerine değinilir. Bu iki teşkilat zamanlarında bu teşkilatlara bağlı esnafların işe başlamadan işi en üst düzeyde öğrenme basamağına kadar olan basamaklar öğretilir. Günümüzdeki meslek odalarının bu iki teşkilata benzerliklerine değinilir. Günümüzdeki meslek edindirme kurumlarından örnekler verilir. Meslek liselerine değinilir.

2. Ders

DERİNLEŞTİRME

Şekil 40, akıllı tahtadan gösterilir.

Karikatürde konusu geçen video içeriği üreticisi mesleğini iş olarak yapabilmek için ne tür eğitimler, yaşantılar, öğrenmeler gerekir?

Şekil 41 ve Şekil 42, akıllı tahtadan gösterilir.

Soru: Bu karikatür ve önceki karikatürün hangi devletler dönemlerinde geçtiği varsayılabilir? Neden?

DEĞERLENDİRME

Soru: Usta-çırak ilişkisiyle kazandırılamayan meslekler nasıl kazandırılabilir?

Soru: Ahi ve lonca teşkilatının meslek edindirmeyle ne tür bir ilgisi vardır?

Soru: Meslek edindiren ve konumuzda işlemediğimiz bir meslek edindirme kurumu söyleyip, meslek edindirme biçimini kısaca dile getiriniz?

Soru: Meslek lisesinin ne gibi olumlu ya da olumsuz özellikleri olabilir?

Ölçme – Değerlendirme Etkinlikleri	• Süreç değerlendirme yapılır. • 5E modelinde iki ayrı bölüme ayrılan konunun her bölümü için ayrılan süre sonundaki sorular öğrencilere sunumda gösterilerek, söz hakkı verme yoluyla sözel olarak çözdürülür. • Öğrencilere konuyla ilgili kitaptaki etkinlikler ödev olarak çözdürülür.
Planın Uygulanmasına İlişkin Açıklamalar	• Plandaki ders içeriğinde Azer'in (2009) yazdığı Sosyal Bilgiler 7. Sınıf ders kitabının sayfa 166-169 arası içeriğinden yararlanılmıştır. • Konu, iki ayrı bölüme ayrılarak, bütünün iki parçası biçiminde iki ayrı 5E modeli uygulaması yapılarak işlenmektedir. • Karikatürler gösterildikten sonra, soruları öğrencilere sorulmakta, soru cevap ve tartışma yoluyla işlenmektedir.

Tablo 29. Beşinci kazanım ders planı

PLAN SIRASI	5/6
DERS	Sosyal Bilgiler
SINIF ve ŞUBE	7/ Deney grubu
SÜRE	2 ders saati
ÖĞRENME ALANI / KONU	Üretim Dağıtım Tüketim / Yeni Meslekler
BECERİLER	Görsel okuryazarlık, zaman ve kronolojiyi algılama, gözlem, kanıt kullanma, araştırma, değişim ve sürekliliği algılama
DEĞERLER	dayanışma, dürüstlük ve çalışkanlık
HEDEF DAVRANIŞLAR KAZANIMLAR)	SB.7.5.5. Dünyadaki gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkan yeni meslekleri dikkate alarak mesleki tercihlerine yönelik planlama yapar. Yeni mesleklerin yanı sıra halen icra edilen meslekleri de inceler, kendi kişisel özellikleri, yetenekleri ve ilgilerini bu mesleklerin gerekleri ile kıyaslar ve kişisel kariyerine dair kararlar alır.
YÖNTEM VE TEKNİKLER	Soru cevap, tartışma, düz anlatım, karikatür kullanımı
KULLANILAN EĞİTİM TEKNOLOJİLERİ ARAÇ VE GEREÇLER	Akıllı tahta, tahta kalemi, karikatürleri içeren sunular, kazanımlara ve öğrenme alanının öğrenim, öğretiminde kullanılacak karikatürler (37-46 arası, toplam 10 adet karikatür), Azer'in (2009) yazdığı Sosyal Bilgiler 7. Sınıf ders kitabı
ÖĞRENME-ÖĞRETME SÜRECİ	
1. DERS	
GİRİŞ **Dikkat Çekme** Şekil 43, akıllı tahtadan gösterilir. Yorum yapılmaz. **Güdüleme** Bugün birlikte işleyeceğimiz konu, sizin için büyük önem taşıyor. Gelecekteki iş yaşamınıza yön verecek adımlar atarken belli ölçüde yararlanacağınız bilgiler ve bakış açısı kazanabilirsiniz. **Hedeften Haberdar Etme / Gözden Geçirme** Bu konumuzda, mesleklerin bazılarını ve meslek edinmeye yönelik davranışlar kazanma yönünde keşfetme sağlayan bir içerikle yüz yüze kalacağız. Karikatürlerle de zenginleştirilmiş bu içerikte, meslekleri ortaya çıkaran faktörler gibi durumlara da değineceğiz. **Ön Bilgileri Harekete Geçirme** **Soru:** Gelecekte ne olmak istiyorsunuz? **Soru:** Bu mesleği seçme nedeniniz nedir? **Soru:** Seçtiğiniz meslek nasıl ortaya çıkmış olabilir? Soruları, yanıtları tek yanıt içinde alınacak biçimde sorulup, yanıtları alınır.	

KEŞFETME

Şekil 44 ve Şekil 45, akıllı tahtadan gösterilir.

Soru: Bu iki karikatürdeki kişilerin iş yaşantısında karşılaşacağı olumlu ve olumsuz yönlere değininiz?

Şekil 46, Şekil 43 (yeniden)ve Şekil 47 akıllı tahtadan gösterilir.

Soru: Bu üç karikatürü içerikleri bakımından konumuzla ilgili olarak karşılaştırınız?

Şekil 48, akıllı tahtadan gösterilir.
Soru: Bu karikatüre göre; meslek ve işin farkını açıklayınız?

Şekil 49, akıllı tahtadan gösterilir.
Soru: Bu karikatürden hangi sonuç ya da sonuçlar çıkarılabilir?

Şekil 50 akıllı tahtadan gösterilir.
Bu karikatürden mesleklerle ilgili nasıl bir özelliğe ulaşılabilir?

AÇIKLAMA
Öğrencilerden karikatürlerle ilgili yanıtlar alınır.

Konu anlatımı yapılır: Öğrencilere, kitap içeriğinden yararlanarak meslek seçimine ilişkin önemli noktalar belirtilir.

İleride yapmak istedikleri meslekle ilgili, sürekli araştırma halinde olmak, mesleğin önem durumu değişmeleri, kendinize uygun görüp görmediğiniz, mesleğe yönelik eğitim süreçlerinin sizi bunaltması ya da memnun etmesi olasılıklarını araştırmanız, mesleği edinince uzun yıllar çalışmanın yaşantınızı olumlu yönde etkileyip etkilemeyeceği gibi durumları araştırmalısınız, denir.

Meslek seçmeden önce seçtiğiniz dışında başka meslekleri de araştırmanızda yarar var. Bu, hem meslek seçiminde kararınızı değiştirebilir, hem de araştırmadığını ve sonra olumlu yönlerini gördüğünüz mesleği seçip, o meslek için çabalamadığınız için mutsuz olabilirsiniz, denir.

İş ile mesleğin farkına vurgu yapılır.

Bir mesleğin oluşması için belli gelişmeler ya da icatların olması gerektiği anlatılır. Tekerleğin icadı örnek gösterilir.

Kitapta yer alan ve günümüz teknolojisinin gidişine bağlı olarak var olan ya da yakın gelecekte ortaya çıkacak örnek mesleklerden söz edilir.

Soru: Konuyla ilgili sorusu olan var mı?

2. Ders

DERİNLEŞTİRME

Şekil 51, akıllı tahtadan gösterilir.

Bu karikatürde sözü edilen zaman makinesi, günüme kadar ya da günümüzde var olan bir teknoloji değildir, denir.

Soru: Kargocuya kızan kişi, geçmişte neyi ya da neleri değiştirirse, kargoculuk mesleği yok olabilir?

Soru: Adam geçmişte hangi icatların yapılmasının önüne geçerse, kargoculuk günümüzden farklı olur? Bu farkı açıklayınız.

Soru: Kargoculuk mesleği yok olursa, günümüzde ne tür değişimler ortaya çıkar?

Soru: Kargoculuk mesleği yok olursa, başka meslekler de yok olabilir mi? Nasıl?

Öğrencilere soruların çözümlerini düşünmeleri için 2'şer dakika süre tanınır. Sorular, tek tek sorulur. Bir sorunun yanıtı alındıktan sonra, diğer soruya geçilir.

DEĞERLENDİRME

Soru: Bu konuyu işledikten sonra meslek seçiminize yönelik değişiklik yapmayı düşündünüz mü?

Soru: İş nedir?

Soru: Meslek nedir?

Soru: Yeni bir meslek nasıl ortaya çıkar?

Soru: Bir meslek nasıl yok olur?

Şekil 52, akıllı tahtadan gösterilir.

Soru: Bu karikatürdeki boş balona ne yazabilirsiniz?

Ölçme – Değerlendirme Etkinlikleri	• Süreç değerlendirme yapılır. Bu bağlamda, karikatürlere verdikleri yanıtlar da dikkate alınır. • Hazırlanan açık uçlu sorular, öğrencilere sunumda gösterilerek, yanıtları sözlü olarak alınır. • Öğrencilere konuyla ilgili kitaptaki etkinlikler ödev olarak çözdürülür.
Planın Uygulanmasına İlişkin Açıklamalar	• Planda, 5E modeli uygulanmaktadır. • Plandaki ders içeriğinde Azer'in (2009) yazdığı Sosyal Bilgiler 7. Sınıf ders kitabının 170-173 sayfaları arası içeriğinden yararlanılmıştır. • Konu, 5E modeli uygulaması yapılarak işlenmektedir. • Karikatürler gösterildikten sonra, soruları öğrencilere sorulmakta, soru cevap ve tartışma yoluyla işlenmektedir.

Tablo 30. Altıncı kazanım ders planı

PLAN SIRASI	6/6
DERS	Sosyal Bilgiler
SINIF ve ŞUBE	7/ Deney grubu
SÜRE	3 ders saati
ÖĞRENME ALANI / KONU	Üretim Dağıtım Tüketim / Dijital Dünya
BECERİLER	Görsel okuryazarlık, zaman ve kronolojiyi algılama, gözlem, kanıt kullanma, araştırma, değişim ve sürekliliği algılama
DEĞERLER	dürüstlük, çalışkanlık
HEDEF DAVRANIŞLAR (KAZANIMLAR)	SB.7.5.6. Dijital teknolojilerin üretim, dağıtım ve tüketim ağında meydana getirdiği değişimleri analiz eder. E-ticaret (gerçek ürünler kadar bilgisayar oyunları gibi sanal/dijital ürünler) üzerinde durulur.
YÖNTEM VE TEKNİKLER	Soru cevap, tartışma, düz anlatım, karikatür kullanımı
KULLANILAN EĞİTİM TEKNOLOJİLERİ ARAÇ VE GEREÇLER	Akıllı tahta, tahta kalemi, karikatürleri içeren sunular, kazanımlara ve öğrenme alanının öğrenim, öğretiminde kullanılacak karikatürler (47-59 arası, toplam 13 karikatür), Azer'in (2009) yazdığı Sosyal Bilgiler 7. Sınıf ders kitabı

ÖĞRENME-ÖĞRETME SÜRECİ

1. DERS

GİRİŞ

Dikkat Çekme

Şekil 53, akıllı tahtadan gösterilir.

Akıllı tahtada karikatür, sınıftaki öğrencilere gösterilir.

Soru: Karikatürde hangi para kazanma ya da harcama durumlarının var olabileceği söylenebilir?

Güdüleme

Bu konu yeterince keşfedildiğinde, dijital teknolojinin üretim, dağıtım ve tüketim ağında oluşturduğu değişimler daha net algılanabilecektir.

Hedeften Haberdar Etme / Gözden Geçirme

Bugünkü dersimizde işleyeceğimiz konu sayesinde, gerçek yaşamda dijital teknolojilerin üretim dağıtım ve tüketime etkilerini birlikte keşfedeceğiz.

Ön Bilgileri Harekete Geçirme

Şekil 54, akıllı tahtadan gösterilir.

Soru: Dünya'daki hangi sistem ya da araçlar olmasa e-ticaret olmazdı? (Söz hakkı verilen her öğrenciden bir nesne ya da teknoloji yanıtı alınacaktır.)

KEŞFETME

Şekil 55 ve Şekil 56 akıllı tahtadan gösterilir.

Soru: CD ve içindekilerin ürün olarak, karikatürden de yararlanarak karşılaştırınız? Soruyu çözerken bakış açısı olarak CD'ye oyun vb de yüklenebildiğini dikkate alınız.

AÇIKLAMA
Öğrencilerden, önceki karikatüre ilişkin yorumları alınır.

Anlatım yapılır
Eskiden teknolojik araçlar sınırlıyken, üretim dağıtım tüketim daha yavaştı. Üretimi insan gücüyle, bazen hayvanların gücünden, su ya da rüzgar gücü gibi kaynaklardan gerçekleştirme olanakları vardı. Günümüze doğru akan zaman içinde çeşitli teknolojiler ortaya çıktı. Ürünlerin her aşamasında, bu teknolojilere bağlı yenilikler ortaya çıktı. Bu yenilikler, bilgisayar, İnternet gibi icatlarla birlikte, e-ticareti ortaya çıkardı. E-ticaret, hızlı ve yaygın ticareti sağladı. Ancak, bazı güvenlik sorunlarını da beraberinde getirdi.

DERİNLEŞTİRME
Şekil 57, akıllı tahtadan gösterilir.

Soru: Bisikleti İnternet üzerinden satması için siz ne önerirsiniz?

DEĞERLENDİRME
Soru: E-ticarette tüm ürünler elle tutulabilirdir?
Doğru
Yanlış çünkü...
Soru: e-ticaret yalnızca ürün değiş tokuşuyla gerçekleştirilir?
Doğru
Yanlış çünkü...
Soru: E-ticaret çok güvenlidir?
Doğru
Yanlış çünkü...

2. DERS

GİRİŞ

Dikkat Çekme
Şekil 58, akıllı tahtadan gösterilir.
Soru: Sizce, karikatürdeki durum sonrası, tüketim süreçleri nasıl etkilenecektir?

Güdüleme
Dersin bu bölümünde, alışveriş süreçlerinde dijital teknolojilerin yerini keşfetmeniz amaçlanmaktadır. Bu sayede dijital dünyada alışverişe yeni bir bakış açısı geliştirebileceksiniz.

Hedeften Haberdar Etme / Gözden Geçirme
Ders sürecinden kısaca söz edilir.

Ön Bilgileri Harekete Geçirme
Soru: Eskiden alışverişlerde değiş tokuş, deniz kabuğuyla ödeme gibi yollar kullanılmaktaydı. Peki ya şimdi dijital teknoloji ne tür ödeme yolları getirdi?

Hedeften Haberdar Etme / Gözden Geçirme
Dersin bu bölümünde konumuzu sürdürürken, e-ticaret üzerindeki dijital teknoloji etkilerinin anlaşılmasına ağırlık vereceğiz.

Tablo 30 (Devam). Altıncı kazanım ders planı

KEŞFETME
Şekil 59 ve Şekil 60, akıllı tahtadan gösterilir.
Soru: Bu iki karikatürden ne anlıyorsunuz?

AÇIKLAMA
Öğrencilerden karikatürlerle ilgili görüşleri alınır.

Konu Anlatımı Yapılır
Eskiden elde ya da el tezgahlarında üretilen giysi gibi ürünler, günümüzde dijital teknolojilerle seri üretim olarak üretilebilmektedir. Dağıtımdaysa, İnternet üzerinden ürünlerin görüntülenmesi ve satışı gerçekleştirilmekte, tüketiciler de görüntülenen ve satışta olan bu ürünleri oturdukları yerden, İnternet üzerinden satın alabilmektedirler. Ayrıca, yeni yeni yaygınlaşan, PTT tarafından da kullanımına başlanan uçangözle kargo teslimatı gibi sistemler bu aşamada dijital teknolojinin rolünü arttırmaktadır.

Tüketimdeyse dijital teknolojinin bilinmeyen ürünlerden haberdar etme, ürünü kolayca satın alabilme, ürünü satın almaya özendirme gibi etkilerinden söz edilebilir. Dijital teknolojileri sağlayan makinelerin ise elektriğe gereksinimi vardır. Bu pilden ya da hattan sağlanabilir. Farklı yolları da vardır.

DERİNLEŞTİRME
Şekil 61, akıllı tahtadan gösterilir.

Karikatürle etkileşime geçme sorusu sorulur: Karikatürdeki adamın geliştirdiği makinenin, üretim dağıtım tüketim süreçlerinin hangisi üzerine ne tür etkileri olabilir?

Bu soru sorularak, öğrenciler bu konuda tartıştırılır.

DEĞERLENDİRME
Soru: İnternet üzerinden bir eşya satın almak için evde elektrik olması gerekir mi?
Soru: Alışveriş sürecinin hangi aşamasında, analog teknoloji de kullanılabilir?
Soru: e-ticaret en çok hangi araç gerece gereksinim duyar?

3. DERS

GİRİŞ

Dikkat Çekme
Şekil 62, akıllı tahtadan gösterilir.

Güdüleme
Bu dersle birlikte bu konuyu tamamladığımızda, Sosyal Bilgiler dersi ve diğer derslerde teknoloji bağlantılarını daha net kurmanızda yardımcı olabilecektir.

Hedeften Haberdar Etme / Gözden Geçirme
Konunun bu son içerik parçasında, gerçek ürün sanal ürün farkı gibi konulara değinilecektir.

Ön Bilgileri Harekete Geçirme
Gösterilen karikatürle ilgili olarak, soru sorulur.
Soru: Karikatürde, satın alınabilecek bir ürün söyleyiniz? (Söz hakkı verilen her öğrenci bir yanıt vermelidir.)

KEŞFETME
Soru: Bu karikatürden, sanal ürünlerle ilgili hangi özelliklere ulaşmak olanaklıdır?

Şekil 63, akıllı tahtadan gösterilir.

Açıklama
Öğrenciler yanıtlarını açıklarlar.

Konu anlatımı yapılır: İnternet üzeri alışverişlerde, alınacak ürün herhangi bir dükkan ya da mağazaya gitmeden satın alınabilir. Bu ürün, kazak, hırka elle tutulur ve kargoyla size ulaştırılabilir nitelikte olabileceği gibi İnternet'ten indirilebilir nitelikte de olabilir. İnternet'ten indirilen ürün, dijital kayıt yapabilen bir ortama kaydedilebilir.

DERİNLEŞTİRME
Şekil 64 ve Şekil 65, akıllı tahtadan gösterilir.
Soru: Bu iki karikatürden, konumuzla ilgili hangi sonuçlara ulaşabilirsiniz?

DEĞERLENDİRME
Soru: Gerçek bir ürün olan bir elmadan sanal ürün nasıl elde edilebilir?
Soru: Dijital, yani sanal ürünler nasıl görüntülenebilir?
Soru: Bilgisayar oyunları, gerçek ürün özelliğini nasıl kazanabilir?
Soru: Dijital/Sanal ürünlerin bir özelliğini söyleyiniz?

Ölçme – Değerlendirme Etkinlikleri	• Süreç değerlendirme yapılır. • 5E modelinde üç ayrı bölüme ayrılan konunun her bölümü için ayrılan süre sonundaki sorular öğrencilere sunumda gösterilerek, söz hakkı verme yoluyla sözel olarak çözdürülür. • Öğrencilere konuyla ilgili kitaptaki etkinlikler ödev olarak çözdürülür.
Planın Uygulanmasına İlişkin Açıklamalar	• Ders içeriği Azer'in (2009) yazdığı Sosyal Bilgiler 7. Sınıf ders kitabının 170-173 sayfaları arası içeriği üzerinden ve ders içeriğini destekleyici ve kazanımlara bağlı kalarak içeriğe ekleme yapan özellikler taşıyan karikatürlerde işlenmektedir. • Konu, üç ayrı bölüme ayrılarak, bütünün üç parçası biçiminde üç ayrı 5E modeli uygulaması yapılarak işlenmektedir. • Karikatürler gösterildikten sonra, soruları öğrencilere sorulmakta, soru cevap ve tartışma yoluyla işlenmektedir.

EK-2. Uygulama Karikatürleri

Şekil 7. Uygulama süreci birinci karikatür

Şekil 8. Uygulama süreci ikinci karikatür

Şekil 9. Uygulama süreci üçüncü karikatür

Şekil 10. Uygulama süreci dördüncü karikatür

Şekil 11. Uygulama süreci beşinci karikatür

Şekil 12. Uygulama süreci altıncı karikatür

Şekil 13. Uygulama süreci yedinci karikatür

Şekil 14. Uygulama süreci sekizinci karikatür

Şekil 15. Uygulama süreci dokuzuncu karikatür

Şekil 16. Uygulama süreci onuncu karikatür

Şekil 17. Uygulama süreci on birinci karikatür

Şekil 18. Uygulama süreci on ikinci karikatür

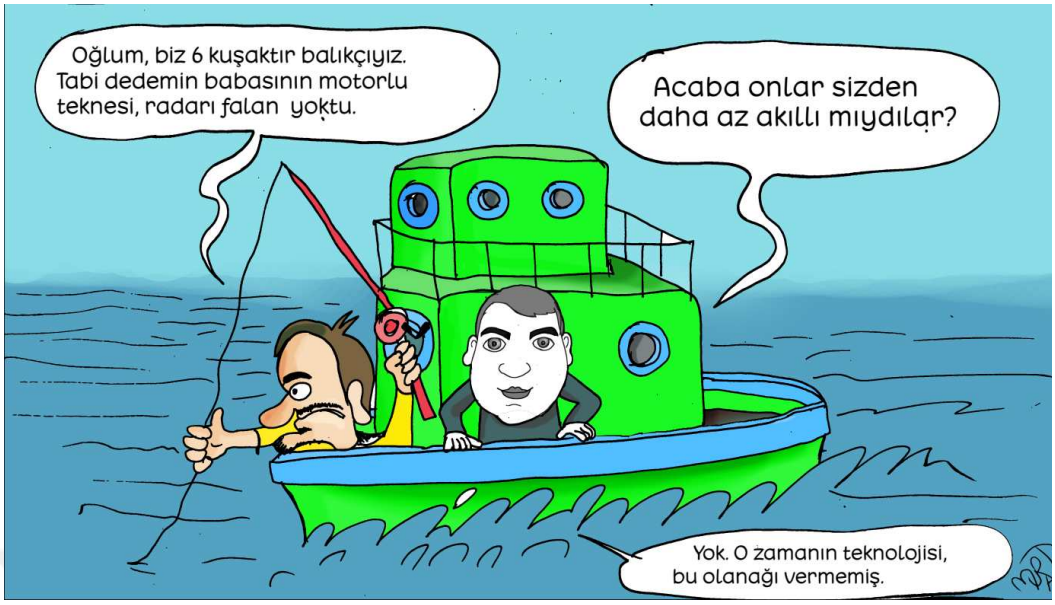

Şekil 19. Uygulama süreci on üçüncü karikatür

Şekil 20. Uygulama süreci on dördüncü karikatür

Şekil 21. Uygulama süreci on beşinci karikatür

Şekil 22. Uygulama süreci on altıncı karikatür

Şekil 23. Uygulama süreci on yedinci karikatür

Şekil 24. Uygulama süreci on sekizinci karikatür

Şekil 25. Uygulama süreci on dokuzuncu karikatür

Şekil 26. Uygulama süreci yirminci karikatür

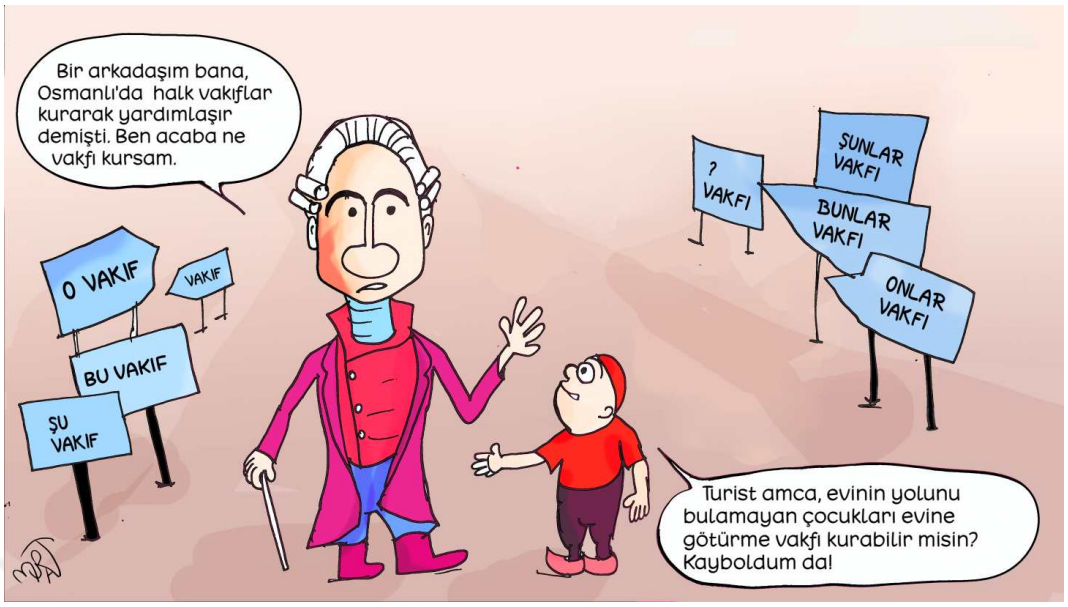

Şekil 27. Uygulama süreci yirmi birinci karikatür

Şekil 28. Uygulama süreci yirmi ikinci karikatür

Şekil 29. Uygulama süreci yirmi üçüncü karikatür

Şekil 30. Uygulama süreci yirmi dördüncü karikatür

Şekil 31. Uygulama süreci yirmi beşinci karikatür

Şekil 32. Uygulama süreci yirmi altıncı karikatür

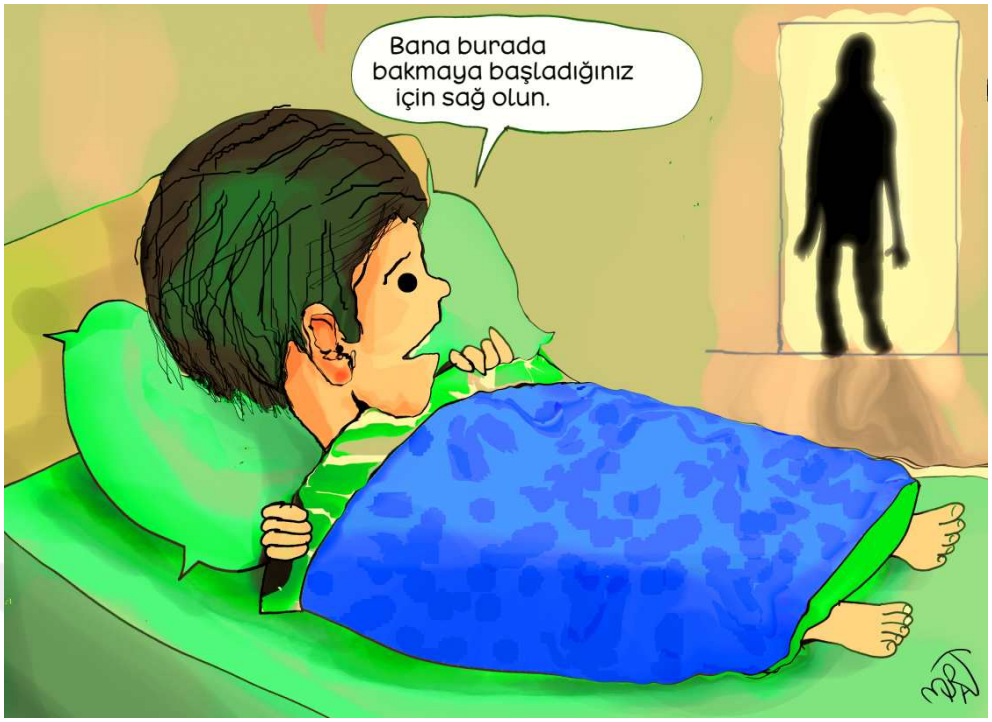

Şekil 33. Uygulama süreci yirmi yedinci karikatür

Şekil 34. Uygulama süreci yirmi sekizinci karikatür

Şekil 35. Uygulama süreci yirmi dokuzuncu karikatür

Şekil 36. Uygulama süreci otuzuncu karikatür

Şekil 37. Uygulama süreci otuz birinci karikatür

Şekil 38. Uygulama süreci otuz ikinci karikatür

Şekil 39. Uygulama süreci otuz üçüncü karikatür

Şekil 40. Uygulama süreci otuz dördüncü karikatür

Şekil 41. Uygulama süreci otuz beşinci karikatür

Şekil 42. Uygulama süreci otuz altıncı karikatür

Şekil 43. Uygulama süreci otuz yedinci karikatür

Şekil 44. Uygulama süreci otuz sekizinci karikatür

Şekil 45. Uygulama süreci otuz dokuzuncu karikatür

Şekil 46. Uygulama süreci kırkıncı karikatür

Şekil 47. Uygulama süreci kırk birinci karikatür

Şekil 48. Uygulama süreci kırk ikinci karikatür

Şekil 49. Uygulama süreci kırk üçüncü karikatür

Şekil 50. Uygulama süreci kırk dördüncü karikatür

Şekil 51. Uygulama süreci kırk beşinci karikatür

Şekil 52. Uygulama süreci kırk altıncı karikatür

Şekil 53. Uygulama süreci kırk yedinci karikatür

Şekil 54. Uygulama süreci kırk sekizinci karikatür

Şekil 55. Uygulama süreci kırk dokuzuncu karikatür

Şekil 56. Uygulama süreci ellinci karikatür

Şekil 57. Uygulama süreci elli birinci karikatür

Şekil 58. Uygulama süreci elli ikinci karikatür

Şekil 59. Uygulama süreci elli üçüncü karikatür

Şekil 60. Uygulama süreci elli dördüncü karikatür

Şekil 61. Uygulama süreci elli beşinci karikatür

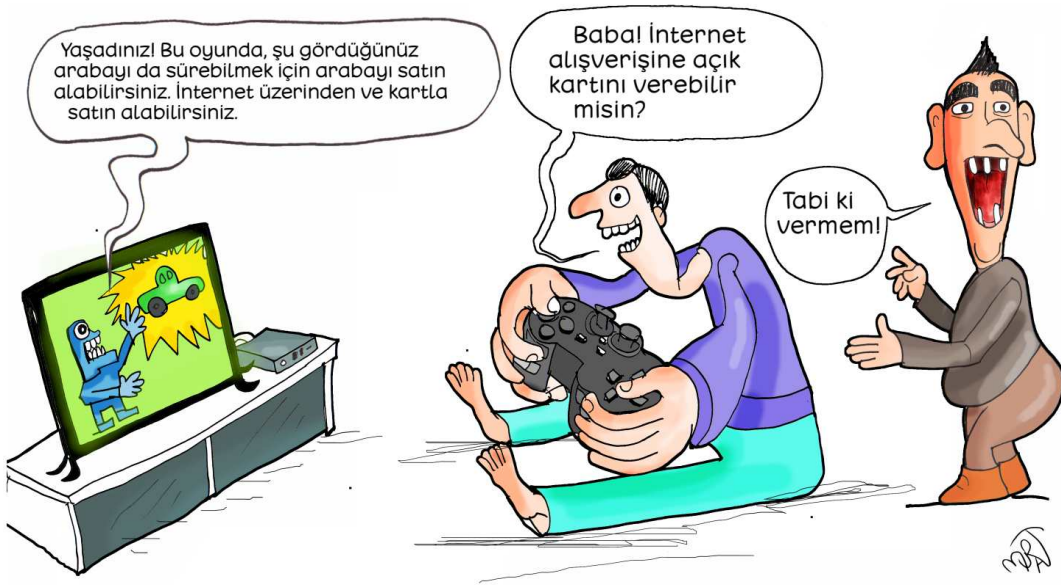

Şekil 62. Uygulama süreci elli altıncı karikatür

Şekil 63. Uygulama süreci elli yedinci karikatür

Şekil 64. Uygulama süreci elli sekizinci karikatür

Şekil 65. Uygulama süreci elli dokuzuncu karikatür

EK-3. Okul Uygulamasından Fotoğraflar

Şekil 66. Uygulama sürecinden birinci fotoğraf

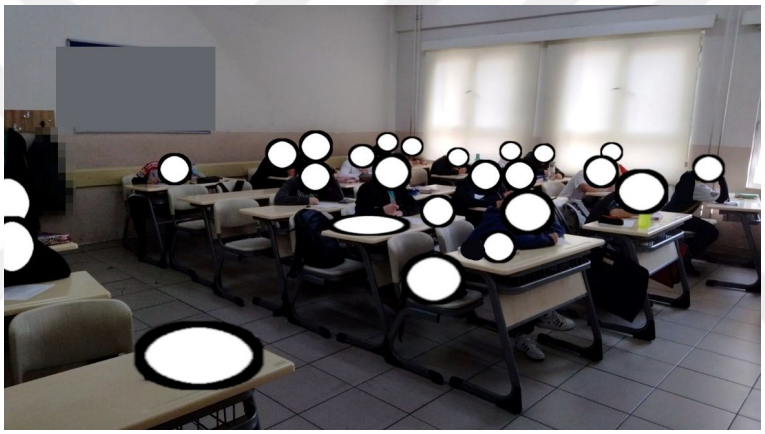

Şekil 67. Uygulama sürecinden ikinci fotoğraf

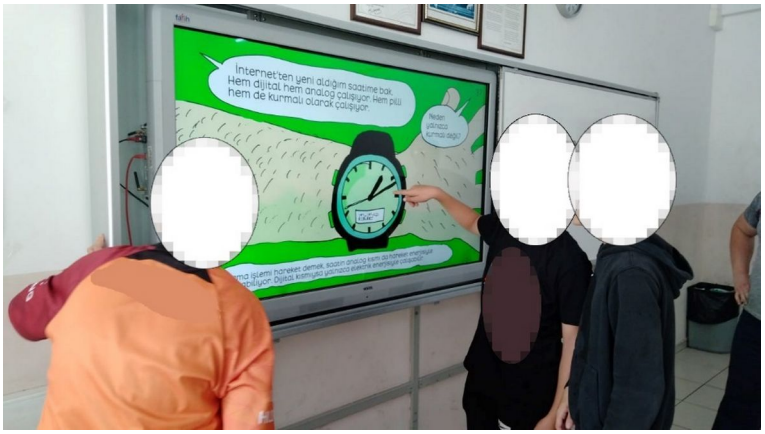

Şekil 68. Uygulama sürecinden üçüncü fotoğraf

Şekil 69. Uygulama sürecinden dördüncü fotoğraf

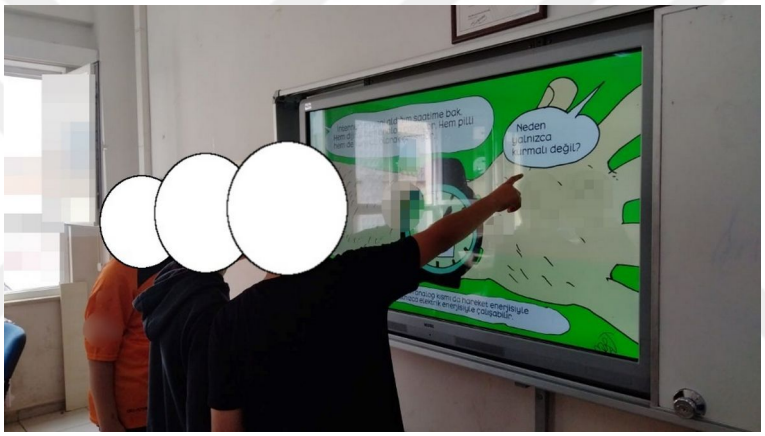

Şekil 70. Uygulama sürecinden beşinci fotoğraf

Şekil 71. Uygulama sürecinden altıncı fotoğraf

Şekil 72. Uygulama sürecinden yedinci fotoğraf

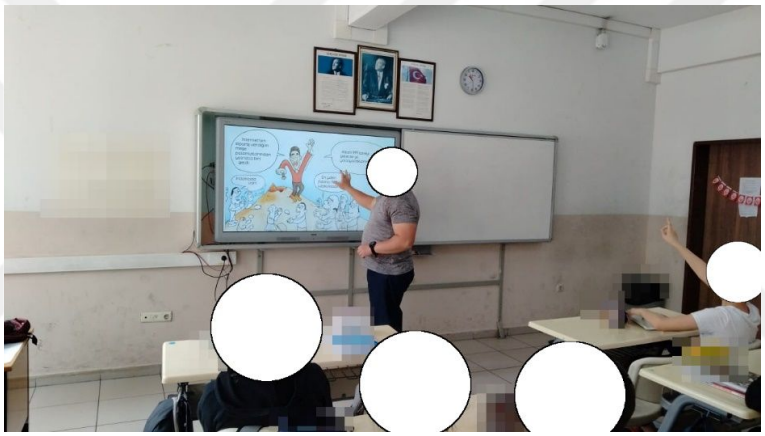

Şekil 73. Uygulama sürecinden sekizinci fotoğraf

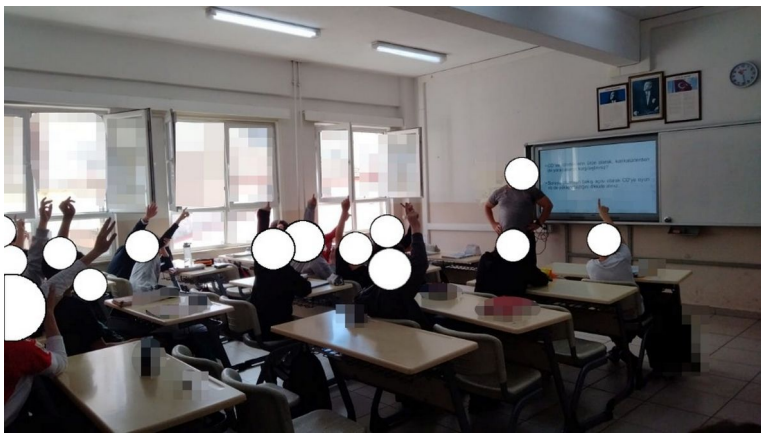

Şekil 74. Uygulama sürecinden dokuzuncu fotoğraf

EK-4. Sosyal Bilgiler Dersi Başarı Testi Soruları

SORULAR

1)

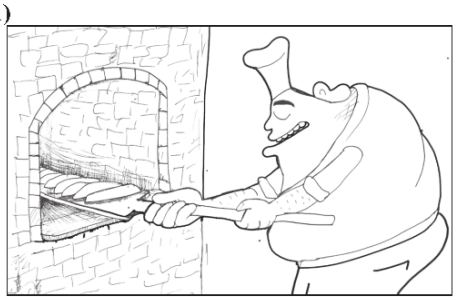

Karikatürde, pide pişirmek üzere olan bir pideci görülmektedir.

Günümüzde, pideciğin var olabilmesi için tarihte hangisinin gerçekleşmiş olması şarttı?

A) Tarımında makine gücünün kullanımının başlaması

B) Hayvanların insanlarca evcilleştirilmesi

C) Ateşin insanlar tarafından yakılabilmesi

D) Baharatın gıdalarda kullanılmaya başlaması

2) Aşağıdakilerden hangisi Ortaçağ Avrupa'sında, derebeylerin himayesinde olan bir gruptur?

A) Racalar

B) Serfler

C) Naipler

D) Alpler

3) Tarımın ilk kez ortaya çıktığı dönemde sanayi üretiminin başlamamış olmasının nedeni aşağıdakilerden hangisidir?

A) O dönemde, suyu buharlaştıracak sıcaklığı üretebilecek bilgilerinin olmayışı

B) O dönemdeki bilgi birikiminin sanayi üretimi için yetersiz olması

C) O dönemde insanların günümüzdeki kadar akıllı olmaması

D) Sanayi üretiminde çalıştıracak yeterli sayıda insan bulunmaması

4) Bir köyün nüfusunun 25 yıl içerisinde 1200'den 240000'e çıkıp, şehre dönüşmesinin temel nedeni aşağıdakilerden hangisidir?

A) Doğum oranlarında artış yaşanmış olması

B) Köydeki sanatsal faaliyetlerin nüfusu çekmesi

C) Köyde maden bulunup, çıkarılmaya başlanması

D) Köydeki tüm ağaçların kesilip, yeni evlere yer açılması

5)

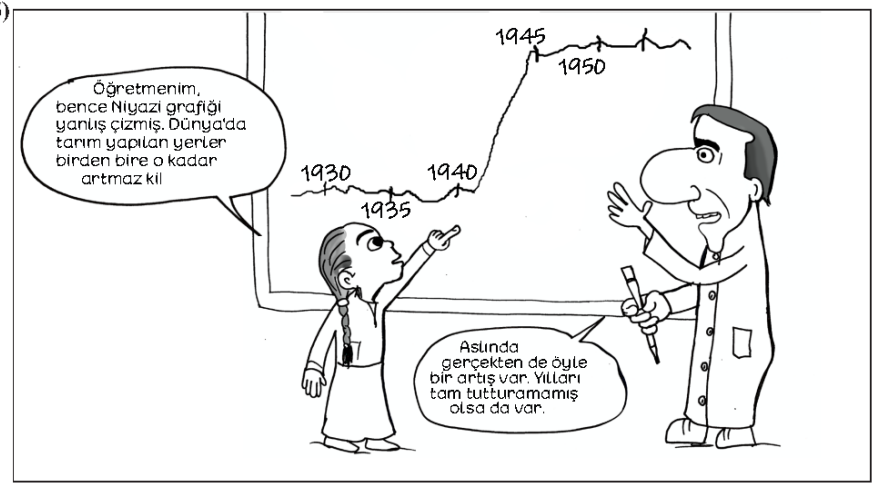

Karikatürde sözü edilen ve 20. yüzyılın başlangıcından beri gerçekleşen bu artışı sağlayan en önemli neden aşağıdakilerden hangisidir?

A) Gün geçtikçe, arazileri eken kişi sayısının artması

B) Modern tarım araçlarıyla, toprağın işlenmesinin kolaylaşması

C) Yeni toprakların keşfedilmesiyle daha çok alanın tarla olması

D) Buzulların erimesi sonucu açığa çıkan toprak üzerinde tarım yapılması

---

6) Aşağıdaki seçeneklerden hangisinde, herhangi bir üretim ya da onarımda dijital teknoloji kullanılmaktadır?

A) Demir kapının, araba çarpması sonucu kırılan parçasının kaynak makinesiyle yerine kaynaklanması.

B) Bantta ilerleyen konservelerden kutusu hasarlıların, mekanik bir kolla yana atılarak, diğerlerinden uzaklaştırılması.

C) Patlayan araba lastiğinin, lastik tamircisi tarafından sökülüp, şambrelinin şişirilip, suya bastırıp patlağının bulunması.

D) İlker'in, aylık harcamalarını akıllı telefonundaki hesap makinesiyle hesapladıktan sonra, kalan parasını öğrenmesi.

7) Aşağıdaki seçeneklerden hangisinde, yalnızca dijital teknoloji makineleri kullanılarak üretilebilecek sanal bir ürün yer almaktadır?

A) Karikatür

B) Müzik albümü

C) Bilgisayar oyunu

D) Akıllı telefon

12)

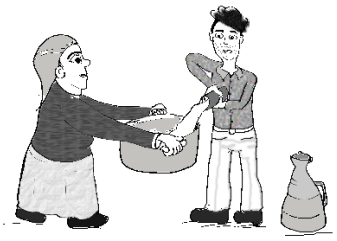

Aşağıdaki durumlardan hangisinin gerçekleşmemesi, sütçülüğün günümüzdekinden daha zor olmasına diğer seçeneklerdeki durumlardan daha çok neden olurdu?

A) Sütün pastörize edilmesinin bulunması

B) Süt veren hayvanların evcilleştirilmesi

C) Bilgisayarın icadı

D) Plastiğin icadı

13)

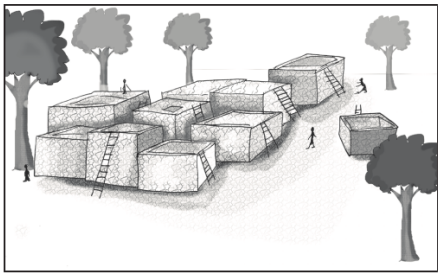

Aşağıdakilerden hangisi, insanların ilk kez toplu halde yerleşik hayata geçmesinin bir nedenidir?

A) Toprağın ekilmesinin bulunması sonucu, tarım yapılmaya başlanması

B) Yontulan taşlardan çeşitli aletlerin yapımının başlaması

C) Buzul çağının bitip buzların erimesi sonucu toprağın çamurlaşması

D) Kavimleşmenin ortaya çıkmasıyla başka bölgelere geçişin güvensizleşmesi

14)

Aşağıdaki seçeneklerden hangisi, Osmanlı devleti döneminde, yoksul insanların yaşamsal gereksinimlerini gidermeye yönelik çok sayıda vakıf olmasının nedenlerinden biri olamaz?

A) Çok sayıda insanın yoksul ve yardıma muhtaç olması

B) Osmanlı'da yardımlaşmanın daha çok vakıflar aracılığıyla sağlanması

C) En etkin vakıfları kuran kişilerin vezirliğe atanması

D) Halk arasındaki dayanışmanın yüksek olması

15) Aşağıdaki seçeneklerde, üretimle ilgili kurulan cümlelerden hangisi doğrudur?

A) Bir üretim aracı ortaya çıktığında, aynı üretim için daha önce kullanılan diğer tüm araçların kullanımı, terk edilir.

B) Üretim, yalnızca tarımsal ürünlerin tarlada ya da fabrikalarda işlenmesi anlamına gelmektedir.

C) Günümüzde, sınırları içinde hiçbir üretimin yapılmadığı bazı devletler bulunmaktadır.

D) Her ürünün üretiminde, üretimin her aşamasının aynı araçlarla yapılması gerekmez.

2023 tarihinde https://www.vgm.gov.tr adresinden alınmıştır.

16) Aşağıdakilerden hangisinin gerçekleşmesi, tımar sisteminin bozulmasına neden olup, ortaya derebeyliğe benzer bir yapı çıkmasına neden olmuştur?

A) Tımar beyinin kendisine verilen tarlaları yalnızca aile bireyleriyle birlikte kendisinin işlemesi

B) Bir kişiye, hem tımar, hem has hem de zeamet toprakları verilerek işletmesinin sağlanması

C) Tımar topraklarının işletmesinin, tımar sahibinin miras bırakabileceği biçimde satılması

D) Padişahın has arazisi büyüklüğünde arazilerin herhangi birilerine de işletmesi için verilmesi.

17) Ahi teşkilatında, bir iş yeri sahibinin işe ilk aldığı kişiler, hangi ortak unvanla anılırlardı?

A) Kalfa

B) Çırak

C) Stajyer

D) Yamak

18) Osmanlı Devletinde uygulanan tımar sisteminde tımar ve has toprakları arasındaki farkın nedeni nedir?

A) Tarlada ekilen ürünlerin ekim biçim yönteminin farklılığı

B) Toprağın mülkiyetinin farklı kişi ya da gruplarda bulunması

C) Tarlanın ekim dikiminde kullanılan araçların farklı olması

D) Toprağın gelirini alanların devlet görevlerinde farklı konumda oluşu

19) Dünyada ilk kez sanayi devrimini başlatarak sanayi üretimini hızlandıran gelişme aşağıdakilerden hangisidir?

A) Çarık üretiminin ilk kez başlaması

B) Buhar gücüyle çalışan makinelerin ortaya çıkması

C) Otomobilin seri üretiminin başlaması

D) Ateşin ilk kez insanlarca yakılarak kullanılması

20)

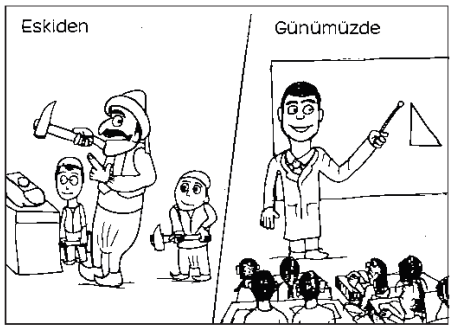

Karikatürde de görüldüğü gibi eskiden, meslek edindirme eğitiminin büyük bölümü, usta çırak ilişkisiyle gerçekleştirilmekteydi. Günümüzdeyse, meslek edindirme daha çok okullarda sağlanmaktadır. Bu durumun nedenlerinden biri, aşağıdaki seçeneklerden hangisinde doğru verilmiştir?

A) Günümüzde, usta olma yaşı ile emeklilik yaşı aynı olduğu için çırak yetiştirecek usta bulunamaması

B) Günümüzdeki ustaların öğretmen sayılarak, okullarda alanlarında ders veriyor olmaları

C) Günümüzdeki ustaların, inceliklerini bildikleri mesleklerini kimseye öğretmek istememeleri

D) Günümüzdeki birçok mesleğin, ustaların öğretemeyeceği kadar çok ayrıntı içermesi

21)

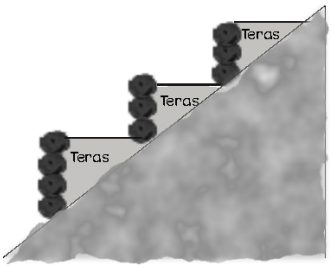

Çiftçi Fazıl'ın tarlasının teraslı biçimi

Çiftçi Fazıl'ın tarlasının terassız biçimi

Yukarıdaki iki görselde görüldüğü gibi yeni satın aldığı tarlasını sürmek isteyen çiftçi Fazıl, tarladaki taş duvarlarla örülmüş terasları, "Tarlayı sürmeme engel oluyor." diyerek sökmüş, ardından da tüm tarlayı, aşağıya doğru sürmüştür.

Çiftçi Fazıl, tarlasında yaptıklarıyla, aşağıdaki kurumların hangisinin düşüncelerine oldukça ters bir davranış sergilemiştir?

A) Darüşşafaka

B) TEMA

C) LÖSEV

D) Yeşilay

22)

Yukarıdaki karikatürde dile getirilen yeni üretim sistemi etkisiyle, aşağıdakilerden hangisinde bir artış olmuştur?

A) Gıda ürünlerinin tüketiminde

B) Buhar gücünün kullanımında

C) El tezgahlarının sayısında

D) Hava kirlilik miktarında

23) Hangi kurumun çalışma alanındaki afetler genel olarak, bir anda gerçekleşmemektedir? Örneğin; üç yıl, beş yıl, yüz yıl gibi süreler boyunca sürerek gerçekleşmektedir?

A) Yeşilay

B) AFAD

C) TEMA

D) AKUT

24)

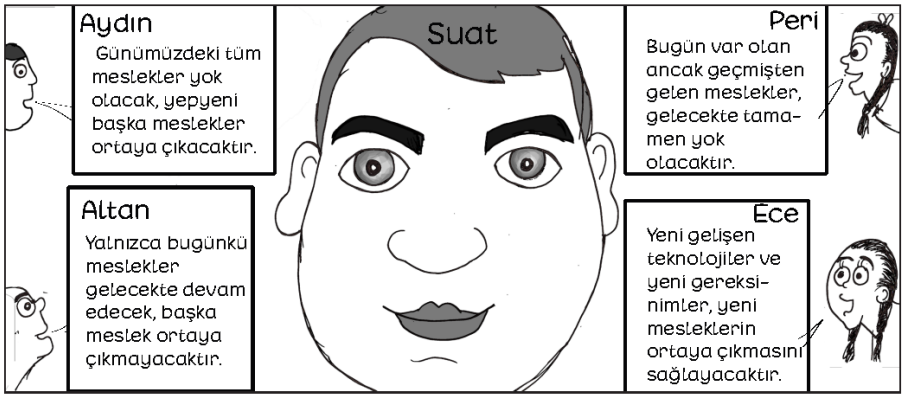

Suat, meraklanıp; arkadaşlarına "100 yıl sonraki mesleklerle ilgili ne gibi değişmeler olacağını düşünüyorsunuz?" diye sormuştur. Arkadaşlarından yalnızca biri gerçekleşme olasılığı en yüksek durumu içeren bir yanıt vermiştir. O arkadaşı, aşağıdakilerden hangisidir?

A) Aydın

B) Altan

C) Peri

D) Ece

---

25) Genellikle eski dönemlerde, özellikle hükümdarlar; yiyeceklerinin tadına kendisinden önce bakan, çeşnici denen bir görevli çalıştırırlardı. Bu durumun nedenlerinden biri, aşağıdakilerden hangisinde doğru olarak gösterilmiştir?

A) Daha çok kişi çalıştırıp, onlara maaş verebilmek.

B) Yediği yemeklerden zehirlenme riskini azaltmak.

C) En azından, halktan bir kişinin saray yemeği yiyebilmesini sağlamak.

D) Çeşnicinin besin alerjilerini belirlemek.

26) Lonca teşkilatlarında Müslüman olmayanlar da teşkilata alınırken, Ahi teşkilatlarına yalnızca Müslüman olanlar alınırdı.

Bu durum, aşağıdaki seçeneklerde yazanlardan hangisinin göstergesi olabilir?

A) Ahi teşkilatındaki çoğu kişinin hoca olduğunun

B) Ahi teşkilatının Osmanlı devleti zamanında kurulduğunun

C) Osmanlı devletinin, Selçuklu devletine göre daha çeşitli bir kültürel yapıda olduğunun

D) Osmanlı Devletinde hiçbir Ahi teşkilatı üyesi bulunmadığının

27) Osmanlı ordusunun en kalabalık grubunu, uzun yıllar boyunca tımar askerleri oluşturmuştur.

Aşağıdakilerden hangisi, bu durumun temel nedenlerinden biridir?

A) Osmanlı devleti sınırları içindeki tarım topraklarının geniş yer tutması

B) Tımar sisteminde toprakların bazılarının zeamet arazisi olması

C) Yeniçeri askerlerinden oluşan atlı birliklerin de olması

D) Yeniçeri askerlerinin, barış zamanlarında İstanbul'da bulunması

28)

Neşe, kanatlı hayvan yetiştiriciliği bölümünü 6 yıl önce bitirmiş ancak halen çalışmamaktadır. Sülbiye, tıp fakültesini bitirmiş ve bitirmesinin hemen ardından, hekim olarak çalışmaya başlamıştır.

Bunlara göre; hangi seçenekte sözü edilen iki durum da doğrudur?

A) Neşe'nin işi vardır - Sülbiye'nin işi yoktur.

B) Sülbiye'nin işi vardır. - Neşe'nin mesleği yoktur.

C) Sülbiye'nin mesleği vardır. - Neşe'nin mesleği vardır.

D) Neşe'nin işi vardır. - Sülbiye'nin işi vardır.

29)

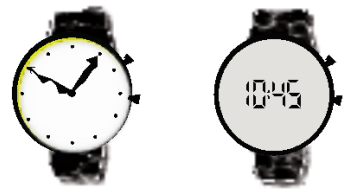

Görselde, aynı makinenin hem dijital hem de analog biçimlerinin olabileceği görülmektedir. Bu özelliklerinin dışında, analog ve dijital teknoloji sistemli makinelerinin ortak özellikleri de vardır.

Aşağıdakilerden hangisi, bu ortak özelliklerden biridir?

A) Dijital ve analog sistemler yalnızca, kurmalı olarak çalışır.

B) Dijital ve analog sistemler, bir elektrik enerji kaynağına gereksinim duyar.

C) Elektrikler kesildiğinde, iki sistemdeki makinelerden de çalışanları görmek olanaklıdır.

D) İki sistemde üretilen makinelerde, demir en çok kullanılan maddedir.

30) Dijital teknoloji ürünlerini, buhar gücüyle çalıştırabilmenin yolu nedir?

A) Buharı, dijital teknoloji ürününün ekranına tutmak.

B) Buhar gücüyle elektrik üretip, o elektrikle çalıştırmak.

C) Buharı dijital makinenin içinde üreterek, çalışmasını sağlamak.

D) Buhar gücünü dijital makinede depolamak.

EK-5. Görsel Okuryazarlık Yeterlilikleri Ölçeği

GÖRSEL OKURYAZARLIK YETERLİLİKLERİ ÖLÇEĞİ

Madde Numaraları		Kesinlikle Yapamam	Yapamam	Az Çok Yaparım	Yaparım	Kolaylıkla Yaparım
Ofis Yazılımları Kullanarak Görselliğe Önem Verebilme						
1 (m13)	Yazılarımda konu başlıkları kullanırım					
2 (m14)	Yazılılarımda madde imleri kullanırım					
3 (m15)	Yazılarımda grafik kullanırım					
4 (m16)	Yazılarımda tablo kullanırım					
5 (m17)	Yazılarımda resim ve fotoğraflar kullanırım					
6 (m18)	Yazılarımda çizim kullanırım					
7 (m19)	Yazılarımda uygun yazı tipleri kullanırım					
Basılı Görsel Materyalleri Tanımlayabilme						
8 (m26)	Grafiklerdeki desenleri tanımlarım					
9 (m27)	Görsellerdeki karmaşık şekilleri tanımlarım					
10 (m28)	Haritalardaki özel işaretleri anlarım					
11 (29)	Harita yardımıyla yolumu bulurum					
Görsel Yorumlayabilme						
12 (m30)	Kavramları görsel şekillerle ifade ederim					
13 (m31)	Yazılarımı görsel olarak rahatlıkla okunabilecek şekilde düzenlerim					
14 (m32)	Yazdığım yazıların güzel görünmesine dikkat ederim					
15 (m33)	Resim ve fotoğrafları yorumlarım					
16 (m34)	Resim ve fotoğraflar için anlam üretirim					
Günlük Hayatta Karşılaşılan Görsel Mesajları Ayırt Edebilme;						
17 (m23)	Trafik işaretlerinin anlamlarını bilirim					
18 (m25)	Uzaktan kumandalardaki sembolleri anlarım					
19 (m35)	TV'deki akıllı işaretleri(aile, şiddet, korku, cinsellik vb.) bilirim					
20 (m36)	İnternet sitelerindeki logoyu ayırt ederim					
21 (m37)	İnternet sitelerindeki reklamları ayırt ederim.					
Araçlar Kullanarak Görsel Üretebilme						
22 (m1)	Fotoğraf, belge vs. taramak için tarayıcı kullanırım					
23 (m2)	Dijital fotoğraf makinesi kullanırım					
24 (m3)	Bilgisayarda fotoğraflarımı düzenlerim(kesme, renklendirme vs)					
25 (m4)	Dijital video kamerası kullanırım					
26 (m5)	Bir video düzenleme programı ile bilgisayarda video klipleri düzenlerim					
Görsellerdeki Mesajları Algılayabilme						
27 (m9)	Basılı yayınlardaki reklamları incelerim					
28 (m10)	Resim yada fotoğrafların ne ifade ettiğini anlarım					
29 (m11)	Anlatım açısından resimler ve fotoğrafların sınırlılıklarını bilirim					

EK-6. Sosyal Bilgiler Dersine Yönelik Tutum Ölçeği

Sevgili Öğrenciler,
Bu çalışma sosyal dersine yönelik tutumlarınızı belirlemek amacıyla yapılmaktadır. Elde edilecek veriler yalnızca bilimsel bir araştırmada kullanılacağından, isim belirtmenize gerek yoktur. Mümkünse soruları boş bırakmayınız ve her madde için tek bir yanıt veriniz.
Katkınızdan dolayı teşekkür ederim.

BÖLÜM I
KİŞİSEL BİLGİLER

Aşağıda verilen soruları cevaplandırınız ya da size uygun olanı X işareti ile işaretleyiniz.

1. *Devam ettiğiniz sınıf: ( ) 4. Sınıf ( ) 5. sınıf ( ) 6. sınıf ( ) 7. sınıf ( ) 8. sınıf*

2. *Cinsiyetiniz: ( ) Kız ( ) Erkek*

3. *Bir önceki dönemde sosyal bilgiler dersindeki karne notunuz: ……*

Sosyal Bilgiler Dersine Yönelik Tutum Ölçeği	***Tamamen Katılıyorum***	***Katılıyorum***	***Kararsızım***	***Katılmıyorum***	***Hiç Katılmıyorum***
1. Sosyal bilgiler dersi konuları beni düşünmeye yönlendiriyor.	*5*	*4*	*3*	*2*	*1*
2. Sosyal bilgiler dersinde öğrendiğim bilgileri günlük yaşamda kullanmaktan hoşlanıyorum.	*5*	*4*	*3*	*2*	*1*
3. Sosyal bilgiler dersinde işlenen konular zor olduğu için dersi anlamakta zorlanıyorum.	*5*	*4*	*3*	*2*	*1*
4. Sosyal bilgiler ders konuları ilgimi çekmiyor.	*5*	*4*	*3*	*2*	*1*
5. Sosyal bilgiler dersinde merak ettiğim konuları öğreniyorum.	*5*	*4*	*3*	*2*	*1*
6. Sosyal bilgiler dersinde konuların yoğunluğunun azaltılmasını istiyorum.	*5*	*4*	*3*	*2*	*1*
7. Sosyal bilgiler dersinde tarih konularını öğrenmek çok hoşuma gidiyor.	*5*	*4*	*3*	*2*	*1*
8. Sosyal bilgiler dersinin çevre bilinci kazanmamda etkili olduğuna inanıyorum.	*5*	*4*	*3*	*2*	*1*
9. Sosyal bilgiler dersinin çok zevkli geçtiğini düşünüyorum.	*5*	*4*	*3*	*2*	*1*
10. Sosyal bilgiler dersinin günlük yaşamda kullandığımız bilgileri öğrettiğini düşünüyorum.	*5*	*4*	*3*	*2*	*1*
11. Sosyal bilgiler dersi benim en çok sevdiğim derstir.	*5*	*4*	*3*	*2*	*1*
12. Sosyal bilgiler dersi konularının herkes tarafından öğrenilmesine gerek olmadığını düşünüyorum.	*5*	*4*	*3*	*2*	*1*
13. Sosyal bilgiler dersinde öğrendiklerimin gerçek yaşama ilişkin bilgilerimi arttırdığını düşünüyorum.	*5*	*4*	*3*	*2*	*1*
14. Sosyal bilgiler dersinde öğrendiklerimin beni sosyal yaşama hazırladığını düşünüyorum.	*5*	*4*	*3*	*2*	*1*
15. Sosyal bilgiler dersi konularının arkadaşlarımla tartışmak için uygun olduğunu düşünüyorum.	*5*	*4*	*3*	*2*	*1*
16. Sosyal bilgiler dersinde öğrendiğim bilgilerin geleceğime yön vereceğine inanıyorum.	*5*	*4*	*3*	*2*	*1*
17. Sosyal bilgiler dersindeki bazı konular bana çok sıkıcı geliyor.	*5*	*4*	*3*	*2*	*1*
18. Sosyal bilgiler dersinde tarihleri ezberlemekte çok zorlanıyorum.	*5*	*4*	*3*	*2*	*1*
19. Sosyal bilgiler ders saatlerinin azaltılması gerektiğini düşünüyorum.	*5*	*4*	*3*	*2*	*1*
20. Sosyal bilgiler dersinde kullandığım yazılı kaynakların araştırma becerimi geliştirdiğine inanıyorum.	*5*	*4*	*3*	*2*	*1*
21. Sosyal bilgiler dersinde kendimi çok huzursuz hissediyorum.	*5*	*4*	*3*	*2*	*1*
22. Sosyal bilgiler dersindeki konuları öğrenirken çok eğleniyorum.	*5*	*4*	*3*	*2*	*1*
23. Sosyal bilgiler dersinde sınıftaki en başarılı öğrencilerden biri olduğuma inanıyorum.	*5*	*4*	*3*	*2*	*1*
24. Sosyal bilgiler dersi bende güzel duygular uyandırıyor.	*5*	*4*	*3*	*2*	*1*
25. Sosyal bilgiler dersinde öğrendiklerimin kendime olan güven duygumu arttırdığını düşünüyorum.	*5*	*4*	*3*	*2*	*1*
26. Sosyal bilgiler ile ilgili kitap, dergi, ansiklopedi, İnternet vb. yayınları okumayı seviyorum.	*5*	*4*	*3*	*2*	*1*
27. Sosyal bilgiler dersinde okumak, yazmak ve anlatmak hoşuma gitmeyen çalışmalardır.	*5*	*4*	*3*	*2*	*1*
28. Sosyal bilgiler dersi konularının hayata bakışım üzerinde etkili olduğunu düşünüyorum.	*5*	*4*	*3*	*2*	*1*
29. Sosyal bilgiler dersinde öğrenilen bilgilerin herkesin ihtiyacı olan bilgileri içerdiğini düşünüyorum.	*5*	*4*	*3*	*2*	*1*
30. Sosyal bilgiler dersinde zamanın çok çabuk geçtiğine inanıyorum.	*5*	*4*	*3*	*2*	*1*
31. Sosyal bilgiler dersi konularının zorluğu nedeniyle en fazla korktuğum derstir.	*5*	*4*	*3*	*2*	*1*
32. Sosyal bilgiler dersi olmasa öğrenciliğin daha zevkli olacağına inanıyorum.	*5*	*4*	*3*	*2*	*1*
33. Sosyal bilgiler dersi konularının çok karışık ve zor olduğunu düşünüyorum.	*5*	*4*	*3*	*2*	*1*

Açıklama:

Kaynak: *Çalışkan, H. (2009). Sosyal bilgiler dersine yönelik tutum ölçeğinin geliştirilmesi. Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. Özel sayı, 17(4), 448–457*

EK-8. Araştırma İzinleri

T.C.
ARTVİN VALİLİĞİ
İl Milli Eğitim Müdürlüğü

Sayı : E-79143383-605.01-96220243 08.02.2024
Konu : Araştırma Uygulama İzin Talebi
(Murat TOSUN)

RECEP TAYYİP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE
(Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğü)

İlgi : a) Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Rektörlüğünün 31.01.2024 tarih ve E-19527874-302.08-13310 sayılı yazısı.
b) MEB Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğünün 2020/2 nolu genelgesi.
c) Valilik Makamından alınan 08.02.2024 tarih ve E-79143383-605.01-96170816 sayılı olur.

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Tezli Yüksek Lisans programı öğrencisi Murat TOSUN'un tez çalışması kapsamında **"Karikatürlerle Zenginleştirilmiş Sosyal Bilgiler Dersinin Öğrencilerin Akademik Başarı, Tutum ve Görsel Okuryazarlığına Etkileri"** başlıklı araştırmanın İlimiz Arhavi ilçesindeki ortaokullarda öğrenim gören 7.sınıf öğrencilerine uygulama isteği ile ilgili Valilik Makamından alınan 08.02.2024 tarih ve E-79143383-605.01-96170816 sayılı olur yazımız ekinde sunulmuştur.

Bilgilerinize arz ederim.

Fahri ACAR
İl Milli Eğitim Müdürü

Ek : Valilik Oluru (1 Sayfa)

Bu belge güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.
Adres : DERE MAH. ŞEHİT ÖMER ZEKİ VARAN SK. GAZİ ORTAOKULU NO: 35 İÇ KAPI NO: 101 MERKEZ / ARTVİN
Telefon No : 0 (466) 280 98 00
E-Posta: artvinmem@meb.gov.tr
Kep Adresi : meb@hs01.kep.tr
Belge Doğrulama Adresi : https://www.turkiye.gov.tr/meb-ebys
Bilgi için: M.YILDIRIM
Unvan : Veri Hazırlama ve Kontrol İşletmeni
İnternet Adresi: Url:http//Artvin.meb.gov.tr Faks:4662809859

T.C.
ARTVİN VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : E-79143383-605.01-96170816 08.02.2024
Konu : Araştırma Uygulama İzin Talebi
(Murat TOSUN)

VALİLİK MAKAMINA

İlgi : a) Recep Tayyip Üniversitesi Rektörlüğünün 31.01.2024 tarih ve E-19527874-302.08-13310 sayılı yazısı.
b) MEB Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğünün 2020/2 nolu genelgesi.

Recep Tayyip Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Tezli Yüksek Lisans programı öğrencisi Murat TOSUN'un tez çalışması kapsamında **"Karikatürlerle Zenginleştirilmiş Sosyal Bilgiler Dersinin Öğrencilerin Akademik Başarı, Tutum ve Görsel Okuryazarlığına Etkileri"** başlıklı araştırmanın İlimiz Arhavi ilçesindeki ortaokullarda öğrenim gören 7.sınıf öğrencilerine uygulama isteği İlgi (a) yazı ile Müdürlüğümüze bildirilmiştir.

Araştırma izni, ilgi (b) genelge doğrultusunda incelenmiş olup İlimiz Arhavi ilçesindeki ortaokullarda öğrenim gören 7. sınıf öğrencilerine uygulanması Müdürlüğümüzce uygun görülmüştür.

Makamlarınızca da uygun görüldüğü takdirde olurlarınıza arz ederim.

Zeliha GÜNEY
Müdür a.
Şube Müdürü

OLUR

Fahri ACAR
Vali a.
İl Milli Eğitim Müdürü

Bu belge güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Adres : DERE MAH. ŞEHİT ÖMER ZEKİ VARAN SK. GAZİ ORTAOKULU NO: 35 İÇ KAPI NO: 101 MERKEZ / ARTVİN
Telefon No : 0 (466) 280 98 00
E-Posta: artvinmem@meb.gov.tr
Kep Adresi : meb@hs01.kep.tr
Belge Doğrulama Adresi : https://www.turkiye.gov.tr/meb-ebys
Bilgi için: M.YILDIRIM
Unvan : Veri Hazırlama ve Kontrol İşletmeni
İnternet Adresi: Url:http//Artvin.meb.gov.tr Faks:4662809859

ETİK KURUL KARARI

T.C.

RECEP TAYYİP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER ETİK KURULU

DEĞERLENDİRME RAPORU

Toplantı Tarihi : 10/01/2024
Toplantı K. Sayısı : 2024/027

Murat TOSUN'un "Karikatürlerle Zenginleştirilmiş Sosyal Bilgiler Dersinin Öğrencilerin Akademik Başarı, Tutum ve Görsel Okuryazarlığına Etkileri" isimli proje çalışması kapsamında yürütülecek çalışmalar için izin talebi kurulumuzca değerlendirilmiş olup;

☑ Etik açıdan uygun bulunmuştur.

☐ Etik açıdan uygun bulunmamıştır.

☐ Etik açıdan önerilen değişikliklerin yapılmasıyla uygun bulunmuştur.

Prof. Dr. Nebi GÜMÜŞ

Başkan

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Fener Mah. Zihni Derin Yerleşkesi 53100 RİZE
Tel: 0464 223 81 00 Faks: 0464 223 63 28
www.erdogan.edu.tr